

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

LĂUTARI

Ghița Of și Zahariea Trifan intrară în cocioaba lor și pe dibuite, cu băgare de samă înaintară până lângă masă. Of își așeză scripca și Trifan clarinetu-i hîrbuit, lipit cu e-ară tare. Ierau obosiți, de-abiea și trăgeau sufletul.

În vreme ce Of cercă să aprindă un chibrit cam jilav, Trifan umblă după căpetelul de luminare căutîndu-l cînd pe masă, cînd pe jos.—La primărie bătuse două ceasuri și pojarnicii nu mai strigau : „Bine ??.... Bineeee !!”

— Ce te tot codești, zise Of, învîrtind chibritul pe de-asupra mesei !.... Găsit'ai ori nu lumînarea ?

— Da, prin întunec îi greu de nimerit.... îhă, îhă !.... Aci ai fost bată-te-ar pîrdalnicul.

— Dă mai iute că mă frig și n'am alt chibrit !.... Ce lighioaie de om, numai tusa-i de dinsul.

— Am găsit'o.

— Dă-o încoa ! Aprinde-o.... Mai iute ! Mă frig !... Nu așa, dobitocule !.... P-tiu ! m'am fript !... Păcatos și mocoșit la toate cele ca și la clarinet !

Mueul lumînărei atins de foc începù a pîlpîi și para-i albăstrie apoi roșietecă, sclipind în întunec, lumina camera joasă, păreții murdari și asudați de umezală.

Afară de masă mai ierau două paturi șchioape și hăite. Iear pe un colț de masă zăceau remășițele unui prînz : niște coji de

ceapă, fărături de pâine și o sticlă cu dopul căzut înuntru. Pe sticlă ieră scris: *Mastică de Hio*, dar mirosea a basamac.

Pe perețele de-asupra mesei ieră lipit chipul unui domn român, cu barba lungă și fața chipoasă, ieră de desupt sta scris cu litere groase: „Mozart și Betoven“.

— Afurisită noapte! zise Of, frecîndu-și mînele înlemnite de frig.... Să ne ferească dumnezeu de așa chilipir.... Nu-mi mai simt degetele.... De n'ar fi pîntecele și gîtul la mijloc n'ar mai merge nime cu scripca prin cafenele. Șagă-ți pare? Innebunești cîntînd!... Bine, domnule, de paisprece ori „de la capo până ali fini“ „Valurile Dunărei“, de cinsprece ori „Să mor cu tine să mă sfîrșesc“ și de două zeci de ori, de două zeci de ori, „Dorul“ !! Lua-i-ar dracul ciocoi, să-i ieie;... doamne ieartă-mă! — Pace, m'am hotărît! Mai adun ce-va parale și-o șterg la București. Helbet, măcar acolò oiă da și ieu de bine!

— Și ieu merg cu Mneta, moș Ghiță.... îhă, îhă... îhă! zise Trifan, tușînd de-ți rupea inima.

— Cine? Tu? Cu mine?! Dar ce dracu să fac cu tine? Cum suffi de două ori în clarinet, tușești de ți se umflă ochii cît pumnul.... Nu! foarte-ți mulțamesc... Ți-i pieptul hîrbuit; nu vezi tu singur?

— Spune doctorul, da ieu cred....

— Crezi, nu crezi tot una-i... iești oftigos și pace! Ce mai încreuă lumea.... Să te ieu cu mine? Of doamne!.... Să piei pe drum, să zică iumea că te am ucis ieu și să umplu cremenalu?!... Drum îți trebuie ție?... și'ncă pe vremea asta?... Ieu, înțeleg, is tare, voinic.... știi cu mine nu-și prea bat mendrele toți nespălații... Cum ce-va ce-va nu vra să plătească și văd că domnișorul vrea scandal...! Dă, mă știi și tu! adu-ți aminte în sara ceea cînd am făcut cunoștință la cafenea lui Stănică.

— Da, da.... îhă.... îhă.

— Ieu cîntam marsileza și tu beat ca un porc ai îndrăznit să zici că am luat pe do major c'o jumătate de ton mai sus.... Apoi-ți-am arătat ieu do major!.. Drept că după aceea mi-a fost

milă de tine și ne-am înfrățit pot să zic... Dar de mers în capitală nu! nu! nu!... Ieu pot să fiu angajat într'o orhestră, cu tine gătesc rușinea... Frate, frate, dar brânza pe bani! Toate ca toate dar arta, scripea .. trebuie să ții la dînsa, alt-feliu... dă vezi și tu!...

Of tăcù, îndreptă mucul lumînărei și camera se luminează din nou, iar Trifan lăsa capul pe piept, oftă din greu și tuși înnađușit scuișind ce-va roșietec.

— Pieptu, pieptu! mînca-l-ar cîinii!... zise iel cu ciudă; dar ce-s ieu de vină păcatele mele?...

— Nu zic că iești vinovat... de spînzurat! Dar ce să-ți faci, beția te-a mîncat.... Scoți vr'o notă cum trebuie, dă spune tu singur! Vai de capu lor!... Tu crezi că lumea-i proastă și nu înțelege. Așa! înțelege, înțelege, dar tace de milă, s'a deprins, te cunoaște de mult și te știe că iești ca frunza pe apă.... Dar în capitală, cui are să-i fie milă!?... Te-or lua cu huidio!

— Îhă, îhă, îhă!...

— Culcă-te și dormi! Mîni avem de cîntat la dascalul Procopie, care are cumătrie.

— Mă culc, moș Ghiță, zise Trifan umilit.... Oiu câtă să nu tușesc... dar și Mneta moș Ghiță să mai iei sama....

— Ce să ieu sama?

— Zeu că do major!...

— Do major?

— Zeu!

— Do major?... Ptiu!

— Ieartă-mă...

— Cine? ieu!... Do major?... Ai surzit, sărmane!

— Ba zeu, moș Ghiță, să iei sama, într'adins... și urechea ca urechea, dar te doare inima.

— Inima? inima! auzi ponihosu! Fiți-ar în obraz să-ți fie... Apoi bine, mă beteagule, nu ți-i rușine ție să-mi graiești ast-feliu; mie! om bătrîn, muzicant vechiu!!... Mai bine culcă-te și dormi, prapăditule, că m'ii face mine de ris!...

Ghiță suflă în lumînare și se culcară.

Trifan adormi pe loc și suflarea lui înceată și liniștită măcă nu să auzea.

Of înse sufla ca niște foi, se întorcea cînd pe-o parte cînd pe alta kombănînd cu ciudă...., do major.... do major!... Hin!....

Ciuda lui că Trifan dormea și n'avea cu cine să ciondări!... Ne mai găsindu-și loc sări din pat și minios foc se apropie de Trifan și începù a-l zgîlții.

— Spui că do major îi fals!... Spui minciuni! Iești un porc... auzitu-m'ai.

Și tremurînd de ciudă, moș Ghiță însfăcă scripea de pe masă. Strunile zbirnîră lung și ascuțit—le acordă și prinse a zice prin întunec un vals!....

— Poftim:... Do, Fa, Fa, Do... Do major, auzi măi?!.... Do, Fa, Fa, Do... Do major... Iei auzi? Ce măi zici?... Nu te face că dormi c'apoi o împlinești cu mine:... Fa, Fa, Do... Do major... Do major... Do major... Hai scoală!

— Moș Ghiță, mă rog! Nu măi pot de oboseală...
Îha, îha, îha!... Lasă-mă să dorm... Îha, îha, îha!

— Nu te face că tușești... Ai auzit pe do major?... fals ieră?

— Moș Ghiță mi-i somn! lasă c'om vorbi minî la ziuă.

— Ti-i somn?? Așa? Atunci de ce spui minciuni! De ce-mi bați capul cu do major... Hai scoală, ia-ți clarinetul și ține-mi secunda...
— Ți-oîu arată ieu do major... Și să nu tușești că te ia dracul!... Scoală nu te codi!

Se sculă bietul Trifan ca vai de dînsul și-si luă clarinetul...

— Valurile Dunărei, zise Ghiță poroncitoriu și răstit... Și nu tuși că te vede sfîntul!

Se'ncepù ce-vă groznic, un cîntec nepomenit și neauzit.... Te asurzea, te făcea să blăstemi pe toți născocitorii instrumentelor muzicale și pe bietii lăutari....

Dar concertul n'a ținut multă vreme, căci Trifan prinse a tuși, scăpă clarinetul din mîna și un șiroi de singe'i zbueni pe git.

Poftim, hai la București... zicea Ghiță tremurînd ca varga... Iești neban, hai culcă-te!...

La săptămîna Ghița Of cu scripca subsuoară și fața posomorită pășea greoiu pe șoseaua Cimpinei... Și în urma lui, abia trăgîndu-și sufletul venea cu pași mărunți clarinetistul Trifan.

Lăutarii se duceau la București să-și încerce norocul și pe-acolò.

ST. BESARĂBEANU.

De cum naște...

De cum naște până moare
Omul veșnic se frămîntă,
Cu gîndiri neroditoare
Făr'de scop și fără țîntă.

Din netrebnice nemicuri
Vrea o lume să închege
Cînd de viața lui întreagă
Tot nemica nu s'alege.

Căci ne trecem de-o potrivă
Și ne 'nghite'ntregi pămîntul,
Iear pe fața groapei triste
Cade ploaea, bate vîntul....

Înse zbuciumul vieței
A-l pricepe cine poate,
Cînd cu ceasul de pe urmă
În mormînt se'ncheie toate ?

Paris April 86.

A. C. CUZA

SCISTURILE CRISTALINE ÎN CARPAȚII ORIENTALI

(Note din cursul de geologie al domnului Gr. Cobilcescu de la Universitatea din Iași).

Pentru ca să avem idee despre constituția țărîmului de scisturi cristaline din masivul oriental al Carpaților ie nevoie de a da întâiu o idee de modul distribuțiunei sale și de cîte-va puncte însemnate ale așezării sale în numitul masiv, a cărui periferie ie mărgenită de Tisa la V, Nistru la E, Dunărea la S și izvoarele celor di'ntăi două ape curgătoare, precum și ale Siretiului, la N.— In centrul acestui masiv se află o protuberanță asemenea unui trapez, a cărui latură estică ie formată de acei Carpați cari despart Transilvania de Moldova; latură sudică, de munții Carpați cari despart Valahia de Transilvania; iar cea nordică de munții numiți ai *Rodnei*.

Țărîmurile de scisturi cristaline, despre cari trebuie să vorbim, sînt așezate pe periferia acestei protuberanțe, urmînd direcțiunea laturilor trapezului circumscris Transilvaniei. — Iele formează insule întinse în mijlocul țărîmurilor sedimentare așternute între dinsele.— Intre aceste insule patru sînt mai mari și mai însemnate. Pentru a le putea deosebi mai bine s'aun ales deosebite numiri pentru fie-care din iele.

a. Cea di'ntăiu a luat numele de *masivul cristalin de la N-E* sau de *scisturile cristaline de la N-E*. Acest masiv ocupă mare parte din Maramureș, formînd axa munților Carpați, cari despart această țară de Bucovina; apoi o parte din Moldova nord-vestică pînă la *Gura Sabasei* (sat în jud. Suceava, plasa muntele), formînd munții *Dornei*, partea nord-vestică a muntelui *Grinteș*; o parte din Transilvania nord-estică unde formează munții *Bistreii mari*, munții *Gherghiului*, munții *Negei*, munții *Alpii Rodnei* sau *Bastarniciei* din vechime.

b. A doua insulă mare de scisturi cristaline a luat numele de *masivul cristalin sudic* sau de *insula mare*, din pricina lungi-

mei sale. În adevăr iea începe de la apusul Valahiei, se întinde de la pasul *Domaşniei*, ce desparte valea Timeşului de a Mehădiei, către nord până în Mureş, iar la sud până în Dunărea, ocupând o parte din Transilvania sud-vestică; apoi se îngustează apucînd drumul către resărit pe latura sudică a trapezului, de care vorbirăm, până aproape de muntele *Craiu* (jud. Dîmboviţa). De aici se îndreaptă către nord, subţindu-se, până aproape de locul unde Oltul trece din ţara *Birseii* în a Făgăraşului. — Această parte resăriteană a *insulei mari* formează partea sudică a munţilor *Perşani*. De aici vedem întinderea cea mare a masivului acestuia. Iel ie împărţit în două prin cursul Oltului, unde trece din Transilvania în Valahia tăind lanţul Carpaţilor la *Turnul-roş*, în cît avem o parte ce se întinde de la pasul *Domaşniei* până la *Turnul-roş*, iar a doua de aici şi până la muntele *Craiu*. Cea di'ntăiu parte se continuă pe de dedesupt până la masivul cristalin Serb.

c. A treia ~~insulă de scisturi cristaline~~ ~~de~~ Cunoscută sub numele de *insula pătrată*, sau de *masivul cristalin pătrat*. Se află la vestul Transilvaniei, întinzîndu se din pîraul *Nădejdei* (afluent al Someşului mic) la N, până în basenul *Arieşului* la sud; apoi din munţii *Biharului* la vest, până în munţii *Trascăului* la E.

d. A patra insulă de scisturi cristaline se află în Banat şi ocupă partea orientală a acestei ţeri întinzîndu-se de la N. spre S, până la Dunărea şi se leagă la S-E prin pasul *Domaşniei* cu *insula mare*, iar pe de altă parte *masivul cristalin banatic* trece în Serbia, unde formează munţii *Poniawski*, munţii *Ipecului* etc. — De *insula mare* ie despărţită prin riul *Mehădiea* şi *Timeş*.

Pe lîngă aceste patru insule de scisturi cristaline mai însemnăm şi altele presurate în deosebitele părţi ale masivului carpatic şi cari au însemnătate prin formarea lor geologică:

Masivul cristalin al Dobrogeii care ocupă partea nordică a acestei ţeri între Dunărea şi Marea Neagră, în toată partea în care acest fluviu curge de la *Cernavoda* şi până la *Măcin*...

Marginea sa nordică ie formată prin lanţul de munţi, cari

mărginesc delta Dunărei, începînd cu muntele *Isac* la V și sfîrșindu-se cu *Tavian-Dag* aproape de tîrgul *Mahmudiea*. Intre această catenă și Dunărea se află tărîmuri sedimentare, dar din spre sud pînă la *valul lui Traian*, s'au mai bine pînă la calea ferată tărîmul de scisturi cristaline formează o singură masă...

În interiorul Transilvaniei există încă mai multe insule mici, precum cea numită *Rez-Meseș*, care are forma unui V cu bifurcațiunea întoarsă către N. Ramura vestică a acestei bifurcațiuni formează munții *Meseșului*, iar cea estică munții de *Aramă (Rez)*. Această insulă se află drept la N. *insulei pătrate*.

La N. insulei *Rez-Meseș* se află o altă insulă mică numită a *Șimlăului*, tăiată de riul *Crasna* ce curge către N. (afluent al *Someșului mare*); apoi insula *Biicului* din *stîngă Someșului mare* și insula *Codrului* tăietă de dînsul în două; insula *Preluca*, care are o întindere de la R la A de vre-o 20 Kilm, are partea nordică mai înaltă. Din această culme pleacă văi, șerpuite de pîrăie, cari se deschid în valea *Lăpusului*. Valea mărginește partea sudică a acestei insule. Pe de altă parte către apus această insulă ie mai ridicată de cît către răsărit în care parte se pleacă spre a fi acoperită de *pliocen*.

Mai însemnăm încă o insulă așezată în țara *Cicului de jos*, aproape de izvoarele *Oltului* și *Bicazului*, care se numește a *Domucului*.

În fine trei insule mici: *Luța*, *Comana* și *Vineția*, aflătoare la N. colțului răsăritean al *insulei mari*. La sud-estul *Bîrsei*, aproape de izvorul *Ialomiței* și al *Prahovei* se află insula cristalină *Guceanul*.

În Besarabia se află două mase de scisturi cristaline pe termul Nistrului: una ie a *Iarugei* și alta a *Sorocei*, pe care ie zidit acest tîrg.

Structura acestor insule variază în deosebitele localități amintite. Munții formați din aceste scisturi cristaline au înfățișarea unor podișuri adînc tăietate de riurile ce curg pe dînsese, în cît munții formează șiruri în toate direcțiunile; văile radiante ce de-

spart aceste ramuri de munți sînt înguste și înălțimile se ridică vertical chiar din albiea riurilor.

Din așezarea tărîmurilor sedimentare, aflătoare între aceste9 masivuri cristaline, putem cunoaște cum odinioară formau scisturile cristaline un singur masiv cristalin care ocupa toată partea meridională a masivului carpatic, legat la rîndul său cu al *Volhiniei* și al *Podoliei* din a căror legătură a-zi se văd încă insulele *Soroca* și *Iaruga*. Această imensă masă cristalină iera legată și cu masivul Dobrogiei tot prin tărîmuri de scisturi cristaline. Partea vestică iera unită cu masivul *Serbiei*, *Bulgariei*, care apoi se urma până în munții *Balkan* și *Rodop*. Tărîmurile sedimentare cari au venit mai tîrziu să împartă în bucăți insulare acest continent cristalin primitiv nu au astupat cu totul urma legăturilor, cari avuseseră loc. În adevăr într'o săpătură adîncă numai de 50 de metri s'a dat peste scisturi cristaline, cari altă dată legau masivul cristalin al Dobrogiei cu al Volhiniei. În împrejurimile Tiraspolului lîngă ~~Bîrgulul Radesnoi~~ ~~deivase menea~~ ~~sapîndu-se o fântână~~ s'a dat peste scisturi cristaline. De aici vedem dar că legătura, ce există, ieste ascunsă numai de tărîmurile sedimentare, eh iar de cele moderne mult.

Într'o epocă îndepărtată a timpurilor trecute aceste tărîmuri ocupau dar o întindere foarte mare, toată peninsula Balcanică. Iele au stat un timp îndelungat în această stare și marea *Cambriană* cea di'ntăiu ce a stat pe suprafața pămîntului a încunjurat locurile acestea. Tărîmul Cambrian în Europa continentală se află în Bohemia, cu alte cuvinte în partea N.-V. a Europei; dar tărîmurile de scisturi cristaline le găsim și la *Petersburg*, în munții *Urali*, în munții *Caucas*. A fost dar foarte întinsă suprafața acestor scisturi cînd marea cambriană așternea depozitele sale. Această mare primitivă fiind fierbinte ocupă puține locuri pe suprafața pămîntului din pricină că scoarța terestră fiind prea fierbinte atmosfera ținea în stare de vapori cea mai mare parte din apa mărilor și oceanelor de a zi.

Cît pentru masivul balcanic și cel carpatic iel a urmat de a

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

IEȘE O DATA PE LUNA

BCU Cluj REDACTORII Library Cluj

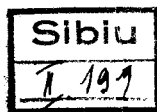
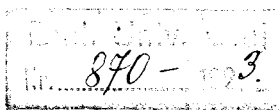
pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIEA H. GOLDNER STRADA PRIMĂRIEI
1886.

Prețul unui număr 1 leu 35 de bani

ABONAMENTUL

pe un an	16 lei
pe 1/2 an	8 lei

No. 38 Redacția și Administrația Strada Sărării No. 38

SUMARIUL

St. Besărăbeanu	Lăutarii.
A. C. Cuza	De cum naște (<i>poezie</i>)
V. Lateș	Seisturile cristaline în Carpații orientali
Gh. din Moldova	Straja (<i>poezie</i>)
Sofiea Nădejde	Robirea femeii și emanciparea ei
N. Beldiceanu	Capul de mort (<i>poezie</i>)
Ed. Gruber	Ofelia (<i>poezie</i>)
Ioan Nădejde	Creștinismul și desființarea robiei (<i>va urma</i>)
T. D. Speranță	Știu! Nechează las!... (<i>Anecdotă populară</i>)
D. A. Teodoru	Și te-ai tot dus (<i>poezie</i>)
I. Gherea	Cătră Dl. Maiorescu (<i>critică</i>)
Verax	Un nou chip de îndobitocire
C. V. M.	Un poet ucranian
V. G. Morțun	Tablourile d-lui G. Popovici.
* * *	Correspondență și Erată.

**Privim ca abonați pe cei ce vor bine vroi a primi
două numere unul după altul**

CONTEMPORANUL

Revistă științifică și literară

Redactori

JOAN NADEJDE și V. G. MORTUN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL V. SEM. I.

(Iulie 1886—Ianuarie 1887)

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIEA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI
1887.

P 132

278987

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONTEMPORANUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

formă un continent întins mult timp după așezarea tărîmurilor paleozoice, căci abia după așternerea tărîmurilor carbonifere marea a intrat în masiv prin prăbușirea scoarței terestre. Cauză acestei prăbușiri a scoarței pământului, iera în contracțiunea generală a masei sale prin recire și deci în micșurarea razei masei sale fluide. Aceste prăbușituri au fost ocupate de apele oceanice. Apoi mai târziu către începutul epocii secundare s'au constituit mici golfuri, cari au ocupat părțile periferice ale întinsei suprafețe cristaline de care ne ocupăm și numai în urma unei prăbușiri mari, ce a ocupat partea pe care a-zi se află *Valahia, Bulgaria, Moldova* s'a izolat masivul Balcanic de cel Carpațic și s'a umplut spațiul acesta de ape oceanice. În interiorul Transilvaniei în adevăr cele di'ntaiu depozite sedimentare s'au depus de *marea jurasică, de mările cretacee și terțiară* ale căror depozite le observăm în interiorul acestor țeri, ieșite la lumină din ape prin ridicarea masivului transilvan și remase în această stare până a-zi. Munții dar, cari se afla de jur împrejurul Transilvaniei, nu sînt de cît resturi ale masivului cristalin primitiv, care a suferit schimbări de nivel. Iei au toate caracterele dizlocațiunilor: se văd linii de rupere; dar cea mai mare parte a reliefului se datorește izvoarelor, cari deschid solul format de scisturile cristaline. În adevăr iele au curs pe laturi pe cari le-au sapat de o adîncime de 1500—2000 de metri și au crestat masivul în toate direcțiunile.

Ieste de mare însemnătate a vede care-i natura rocelor, ce formează deosebitele insule numărate în urmă precum și materiile ce se cuprind în aceste roci

I. *Masivul cristalin dela N-E.* Acest masiv se poate împărți în două sisteme prin o linie ce ar merge de la N. la S. începînd din culmea munților Carpați și sfîrșind în *Muntele Lung* sau la poalele muntelui *Rarău*.

Partea estică are o constituțiune ce-va deosebită și se formată din scisturi cristaline, ce se inclină la E. Se pot deosebi în iea două sisteme: una inferioară în care predomină rocele quartoase și alta superioară în care predomină cele cloritoase.

a). Sistema inferioară arată mai întâiu un scist *sericitic*, cunoscut sub numele de *talcsist*; de-asupra un *quarțit*, apoi un *quarțit scistos*, peste dînsul un *micascist* foarte sărac în mică și avut în quarț, a cărui parte superioară cuprinde un *scist quarțitic negru*, care are în interior un banc de cloritoscist gros de la 2 m.—20 m. Acest banc ie însemnat prin halcopiritul ce cuprinde. Halcopiritul se afla în filoane subțiri, cari formează un feliu de rețea cloritoasă ca și cînd aceste scisturi ar fi fost supuse la fracături îndeosebite direcțiunii și injectate apoi de materii metalice. În unele localități din Bucovina se exploatează; așa sînt minele de halcopirit de la *Pojorîta*, de la *Muntele Lung*, din valea *Ostreii*, din muntele *Geamălău*. În Moldova asemenea mine cari se găsesc la *Holda* aproape de comuna *Broșteni* (jud. Suceava) sînt neexploatate. În Transilvania sînt minele de la *Rodna* apoi de la *Balan*, aproape de izvorul *Trotușului* și *Oltului*. În Maramureș sînt minele de la *Cișlișoara*, *Borșa*. Se mai află pe lîngă acestea și minerale de fier, pirit, galenă argentiferă, dar în cîtimi mici.

b). Sistema superioară, așezată pe scisturile cristaline descrise, care ar părea că nu formează chiar baza lor, ie formată mai întâiu di'ntr'un *micascist grenatifer*; peste dînsul se află cloritoscisturi în interior cu lînți de gneis. Unele cloritoscisturi ajung până la 20 m. de grosime.

De asupra urmează *calcsisturi* și apoi și un *scist lutos* care trece încetul într'un feliu de *grez*, pierzînd caracterele cristaline pentru a căpăta caracterele sedimentare. Observăm dar aice o trecere gradată de la *micascisturi* cari sînt scisturi primitive, pînă la *scisturi lutoase*, depozite adevărat sedimentare avute în minerale metalifere. Așa la *Cîrlibaba* în Bucovina sînt mine de galenă argentiferă din care se scoate *plumb* și *argint*; tot asemenea ie și la *Benieș* aproape de satul *Rodna* în Transilvania. La sud de muntele *Inăului* nu departe de *Rodna* se află un filon de *quarțit auriifer*. În Moldova la *Dorna* se află două filoane de antimoniu; pe pîraul *Serișor* se găsesc într'un scist argilos două minerale foarte

însemnate: *realgarul* (As S) și *auripigmentul* (As² S³). Acest din urmă ie în cantitate mai mare.

În *Dealul fierului* lângă Broșteni, în valea *Holdeș*, în valea *Negreș Dorneș*, chiar la granița către Bucovina, găsim minerale de manganез într'un *scist silicios*, aflătoriu în partea superioară a micascisturilor ordinare.

Mineralele de manganез în Bucovina la *Iacobeni* se exploatează. În dealul *Dirmöcsü*, ce vine pe malul drept al *Negrișoareș* găsim *limonit*; pe pîraul *Bradului*, ce se varsă în partea stînga a *Negrișoareș* precum și în muntele *Rărăului*, se află *hematit* (Fe² O³). La *Dorna* în Moldova și în împrejurimile *Rodneș* în Transilvania se află fier oligist. La *Iacobeni* în Bucovina chiar se exploatează.

În partea vestică a lini-i de despărțire sistema a luat numele de *feruginoasă*. Iea are o așezare orizontală în Bucovina, Transilvania și pe o mare parte din Maramureș, sau îmfațosează oare-cari îndoituri păstrînd totu-și orizontalitatea sa. Dar în partea meridională și în Moldova ie înclinată și în regiunea *Negrișoareș* se văd micascisturi și calcescisturi foarte oblice și adese verticale.

Ie de mare însemnătate a observă cum scistul lutos a trecut în grez avut în minere metalifere, unde putem zice că avem chipul unui adevărat tărîm sedimentar. Acesta ar putea să îmfațoseze tărîmul *Cambrian*, căci la *Przibram* în Bohemia vedem o mare identitate între scisturile infiltrate de minerale metalifere.

În Transilvania filoane de minerale metalifere, după cum am arătat în urmă, se află la *Benieș*, în valea *Izvorului mic*, afluent al *Someșului mare* nu departe de *Rodna*. Iele sînt străbătute de filoane de *quarț* și de roci ale scisturilor cristaline. În iele se află galenă argentiferă, oligist, aur nativ etc, etc. Materia auriferă ieră exploatată pe timpul Dacilor și Romanilor în *Alpî Rodneș* (*Bastarnae* atunci) cînd aurul ieră mult mai scump. Astăzi exploatarea ie părăsită și se culege numai aurul nativ de prin năsișurile riurilor și ale pîraelor, cari curg în această parte.

Micascistul grenatifer ie infiltrat de pulbere de aur și 1 m. c. dă pîna la 20-30 carate din acest metal. Riurile și pîraele prin izvorirea și curgerea lor în rocele aurifere ducînd împreună cu năsipul și firele de aur. Une ori firele de aur sînt așa de mari că au mai multe carate de greutate. Așa la *Iva* s'a găsit o bucată de aur grea de 19 carate și în pîraul *Izvorului* una de 30 de carate. În pîraele *Zabru*, *Arieș*, *Agnieș*, *Cormoia*, *Ilva* etc se exploatează o cîtîme de aur destul de însemnată. Tot asemenea exploatațiunii se fac în tot lungul *Someșului mare*.

II. *Masivul cristalin sudic*. Acest masiv ieste împărțit în două prin cursul Oltului care face trecătoarea de la Turnul-roș. Această împărțire geografică ie și o împărțire geologică, căci ambele părți se deosebesc între dînese.

a). Partea apusană ie formată în partea centrală de un *gneis granitoid*, care în cea mai mare parte ie străbătut de granit. În adevăr granitul se arată în mîntîii: *Sebeșului*, *Păringului*, *Sibiului*, *Negreț*, *Culmei-pietrei*, pe culmea *Bobitului* întinzînduse pîna la riul *Cerna*, ast-feliu că toată partea centrală a culmei ie formată din granit, pe care ie așezat *gneis*. Granitul însă nu ie uniform ci în blocuri despărțite prin *gneis*, cea ce arată că granitul s'a introdus mai pe urmă. La contactul granitului cu *gneisul* se face trecere prin o alterațiune numită *periferică*, îndeplinită asupra *gneisului* de gazurile cari au însoțit roca eruptivă la ieșirea ie. Afară de granit observăm aice și alte roci eruptive: la izvorul *Sebeșului* găsim o masă de *leptinit* ce ocupă o parte din Valahiea și Transilvania, mai spre resărit vedem *pegmatit* și alte roci eruptive ca *gneis*, *quarț scistos*. *Micascistul grenatifer* ocupă o jumătate din basenul *Sebeșului*, a *Cugirului* și a altor riuri care se varsă în Mureș avînd o direcțiune cătră N. Deasupra vine o alternanță de *micacisturi* și de *calcscisturi*, apoi *scisturi lutoase*, cari alternează cu *micascisturi*; apoi un *scist lutos* ce se transformă într'un feliu de *grez* și în *conglomerate* așa că originea acestei părți superioare ie sedimentară. La resărit de *Caransebeș* mai cu samă găsim asemenea conglomerate. Se poate zice

că masivul cuprinde în multe locuri scisturi lutoase, ce trec în grez, și cari sînt resturi de tărîmuri sedimentare de o vîrstă nedeterminată.

b). În partea resăriteală așezarea se schimbă. *Micacisturile* predominesc și alternează cu scisturi *amphybolice* cari cuprind linți de *cloritoscist*. În partea superioară vin *calcescisturi* și *calcar cristalin* formînd bande paralele. Vin apoi *micascisturi*, cari alternează cu *scisturi lutoase* ce cuprind linți de gneis. Faptul că gneisul se află în partea superioară a seriei de scisturi cristaline ne arată că ie le s'au format în același mod ca dînsul. Ce ie mai mult, într'un mare număr de localități, deși pare mai modern de cît cel de la vest, ie străbătut de *granit* și *granitit* la N-V de muntele *Cornu*, de *sienit* în muntele *Ciutelor* mai la sud-vest de muntele *Cornu*. Mai pretutindene în partea superioară a masivului cristalin sudic putem observa *calcar cristalin* în interior cu mase de *serpentin*, adese și fără de calcar serpentinul se vede și în *micacisturi*, așa la *Blăcuț* unde e basenul *Jiului român* (sej) desparte de acel al *Streului pietros*, la *Turnu roș*, etc. Pe latura nordică a culmei *Făgărașului* observăm scisturi alunifere cu piatră acră cristalină.

Materiile metalifere nu lipsesc în acest masiv. Așa oligist și limonit găsim la *Ghelariu*, *Fața fierului*, *Gura fierului*, între *Orlat* și *Reșinariu*, *Valea Bolovanului*, *Copăcen*, *Bîrsa*, *Gladna* ce vine în partea de N-E a regiunii masivului *Ruscă*; magnetit la *Fața fierului*, *Gura fierului* la *Sebeșeni*, la *Densuș*, de unde se și scoate galenă argentiferă, în partea vestică a *Muncelului mic*, la *Părăul dracului*, care se varsă în *Șinca*, în *Valea Ciutelor* etc. Cel de la *Părăul dracului* ie însemnat prin aceea că însoțește erupțiuni de *porfir granitoid*. Așa spre partea vestică a muntelui *Crai* aflăm filonuri de porfir granitoid pe mai bine de 100 leghe de lungime. Aceste filonuri sînt fie-care încunjurat de o *brecie* cu materii metalifere, formată prin frecarea cu rocele eruptive, cari au străbătut scisturile cristaline. Argint nativ aflăm în *Virful piscului*; aur nativ în munții *Cornu* despre S-V; halcopirit la *Reși-*

nariu și Orlat, la *Pirăul dracului*, la *Zirnești*, în *Șinca de Sus*. La Orlat mica ie înlocuită prin grafit. Mai aflăm și minerale de arsenic, turmalin, pirit. La *Părăul dracului* vedem: *miniū*, *blendă*, *andezit*, *azurită* etc.

Cătră N-E se prelungeste acest masiv și formează culmea meridională a munților *Perșani*, apoi vin cele trei insule mai mici *Vineția*, *Comana* și *Luța*. Iele sînt formate din *micascisturi* cu *scisturi lutoase* și *cloritocisturi* cari cuprind minere de fier oligist, apoi vine culmea trachitică a *Hincului*. Aceste mase par a se lega pe sub tărîmurile mai moderne sedimentare cu masivul de la N-E.

În regiunea *Gherghiului* la *Ditru* vedem un masiv întreg de roci eruptive cari au străbătut tărîmurile de scisturi cristaline. Iel este format din roci *sienitice* constituite din *ortoclaz*, *amfibol*, *hornblendă*, dar trece cătră rocele eliolitice formate din *elaolit*, *micascist*, *ditrolit*, rocă ce și-a luat numele de la această regiune (*Ditru*). Iea cuprinde *bariu*, *zircon*, *sodalit*. Se poate zice că această localitate este unică în partea centrală a Europei din pricina acestor roci.

III. *Masivul cristalin pătrat*. Acest masiv are o alcătuire foarte însemnată din pricină că arată o urmare de roci așezate regulat de la centru la periferie. În centru începînd de la *Lapiștea* (în muntele *Căciulata*) și pînă la *Arieș* (Aranyos) avem o parte cu o formațiune deosebită care cuprinde părțile cele mai adînci ale tărîmului cristalin. Aice aflăm *gneis*, care totdeauna ie la baza munților; acesta ie urmat de un *quarțit foios* format din foi de mică dar încă nu-i micascist; acestuia urmează înse un *micascist* cu dinți de gneis. Această parte ie cea mai inferioară a formațiunii și ie străbătută de *granit*, *granitit*, *grannlit*, *sienit* și felurite modifițiuni ale lor cari au ajuns în stare de *pegmatit* și *granit* în stare de *potogină*. În jurul acestei părți centrale se află o sistemă, care îmfațoșază partea mijlocie formată din micascist împărțit în două: o parte inferioară *grenatiferă* care de aproape mărginește sistemă inferioară; grenatul ie în mare cantitate,

într'un metru cubic se află mai mult de o sută în mărimea unei linți sau a unei alună; dar nu se întrebuintază la bijuterie din pricina că ie opac și de rea calitate. A doua parte ie superioară și alcătuită di'ntr'un *calcar cristalin* care ie o alternanță de mica-scisturi și de calcaruri cristaline. Urmează apoi un *calcescist* format din foi de calcar cristalin și din scist lutos.

Peste acesta se află o serie de scisturi lutoase micaferă și nemicaferă. Micascistul grenatifer trece în stare de scist amfibolic și pe vârful culmelor se văd de multe ori predominând cloritoscisturi cari alternează cu micascisturi; apoi *talcsicist* și *scisturi sericiteice*. Partea superioară ie formată din *scisturi lutoase* și *calcescisturi* și se întinde spre răsărit pînă la izvorul *Someșului mic* și spre apus trece pri'ntr-o valea *Crișului alb* și *Crișului negru* spre a se lega cu masivul *Ruscăi*. Mineralele metalifere sînt numeroase precum la *Ghialar*, *Niergheș*, *Căpuș* pe pârăul cu asemenea numire. În munții *Dumbrava* sînt filoane de *oligist* și *limonită*; la *Vaidahuniad* și la *Rezbanya* pe *Crișul negru* se află galenă argentiferă și alte minerale metalifere. Aice se află și oligist specular formînd una din minele cele mai bogate ale Biharului. În alte localități ca la *Offenbanya* găsim galenă argentiferă și minerale de argint conținute între micascist și calcescist.

IV. *Masivul cristalin banatic*. Acest masiv în partea sudică se apropie foarte tare de masivul cristalin mehedințean. În adevăr între aceste două părți se află foarte puține depozite sedimentare, apele ce le-au depus formau aice un feliu de fiord foarte îngust la gură și care mergea lărgindu-se puțin pînă la pasul *Domășnieț*.

Masivul banatic, așa cum ieste separat de cel cristalin sudic, se împarte în 3 insule care se întind de la N la S. Cea centrală ocupă partea mijlocie a munților *Berșavieț*, munții *Locveț* și la sud ajunge pînă în Dunărea. Partea sa centrală ie formată din *granit* străbătut de *gneis granitoid* cu mica înlocuită prin *clorit*, alte ori prin *amfibol* și *sericit*. Deasupra urmează *micascisturi*, apoi *scisturi lutoase* mai ales în partea nordică; insula de la S-E tor-

mează culmea munților *Sretini* mărgenită de pârăul *Berzasca* la apus și de basenul *Mehadieș* la răsărit. Pe culme ie formată din *gneis* și *gneis granitoid*; deasupra vine o alternanță de *micascist*, *cloritoscist*, *scist amfibolic* și *lutos*. De însemnat ie că în partea meridională purcegînd de la *Vlavița* spre N-E dealungul Dunărei pînă la *Iuți* (săt) unde ie un răpeziș al acestui fluviu, vedem mase de *serpentin* cari apar de mai multe ori în interiorul scisturilor cristaline. În acest *serpentin* se află depozite foarte puternice de cromat de fier. Ieste un banc lung de 200 metri și lat de 14. Aceste bancuri samănă eu cele din munții Urali.

Afară de granit, ca rocă eruptivă, în partea centrală se mai află la sud *sienit*. Alte roci din epoca primitivă nu se văd aice. Minerale metalifere sînt foarte puține.

Insula de la apus nu ie străbătută de granit, nici de *sienit*, ei de *banatit*, care a erupt după epoca cretacee.

Se afla încă în Banat două insule mici: una la apus numită *masivul Cudriteș* despărțită de cel banatic prin tărîmuri sedimentare foarte moderne; alta la nord în basenul *Pohoușului*, care formează un mic masiv numit *Dîmbul scaunului*.

Constituția insulelor mici.

Insula Rez-Meșeș după cum am văzut la început formează muntii *Meseșului* cu ramură vestică a bifurcațiunei, iar cu cea estică formează munții de *Aramă*. Ambele lanțuri se unesc la sud drept în culmea *Propișului*. Ramura apusană cu direcțiunea sa către N-V ie alcătuită din micascituri, iar cealaltă ce are o direcțiune către N-E ie formată din *gneis*, *micascituri* și *scituri lutoase* cu bancuri de fier. Micascisturile cuprind *scituri cloritoase* cu *halcopirit*.

Insula *Preluca* ie alcătuită din *micascituri*, *cloritoscituri*, *scituri lutoase* străbătute de *pegmatit* și *sienit*. *Sienitul* ie în partea apusană și numai într'un loc în partea răsăriteană se află un banc de *pegmatit* cu cristale de *feldspat* și foi întinse de mica. Tot o dată în acest masiv se găsesc minerale de fier și argint în

două localități de unde se exploatează: una la *Măcic*, de fier, și alta de galenă argintiferă la *Codru*. La N. ie în comunicație cu munții Tebeșului, cari cuprind minerale metalifere.

La estul Transilvaniei ie insula *Domukuluș* care are constituția ce am arătat că o are masivul cristalin de la N-E în partea sa superioară. Ca și dinsul cuprind minerale de fier ce sînt exploatate și cărate la Balan unde sînt supuse la topire.

Masivul cristalin al Dobrogei în partea despre Dunărea cuprind *gneis* străbătut de *granit*. Așa la *Satul Grecilor* se văd granituri și porfiruri granitoide. La răsărit în regiunea *Topala* apare *sienit*, *leptinit* și alte deosebite roci. În cîte-vă locuri s'au constatat filoane ferifere, fier oligist, minerale argentifere, dar nu se fac exploatațiuni.

Octomvrie 1885.

Y. LATEȘ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

STRAJA

Cînd mă culc, la căpatai
 Stau de strajă ochii tăi
 Și din somn cînd mă trezesc,
 Tot de strajă îi găsesc.

Spune, dragă, tu'i trimeti
 Toate nopțile drumeți,
 Ori de vină nu sînt iei
 Și-s de vină ochii miei.

GH. DIN MOLDOVA.

ROBIREA FEMEEI ȘI EMANCIPAREA IEI

Adesea în dezbaterile ce am avut, vorbind despre femei arătând că iele nu sînt intelectual inferioare bărbaților și că numai deosebirea îndeletnicirilor și a educației ie pricina acestei părute deosebiri, protivnicii noștri ziceau : „de ce s'a lăsat femeea a fi robită de bărbat, dacă i-a fost egală lui“? Întrebare la care ie greu de respuns neavînd observații sociologice. Noi credeam că numai copiii au făcut ca femeea să fie robită de cătră bărbat. Din studiul lui Engels se vede că nu ie tocmăi adevărat și că aceștiea au lucrat, dar foarte indirect.

Vom povestî pe scurt căderea femeii, adevă înlocuirea întocmirei matriacatului prin patriarcat.

Un lucru care de sigur a lucrat mult la ființarea matriarcatului ieste că ~~femeea~~ / ~~știea cari-i sînt~~ / ~~copiii și~~ / ~~aceștiea~~ o cunoșteau de mamă ; și ori cît ar fi fost de slabe sentiment-le la mamă și la copii, tot ierau destul de tari ca să fie prielnice femeii.

În felii de căsătorie în care mai mulți bărbați trăeau împreună cu mai multe femei, copiii nu cunoșteau care bărbat anume li ie tată. dar cunoșteau pe adevărata lor născătoare ; deși priveau și pe celelalte femei ca mame, tot mai mult țineau la însă-și maica lor. De aice urmă simpatie între mamă și fiu, și până la un punct puterea mamei asupra lor ; pe cînd bărbatul prin firea lucrurilor nu putea sa se bucure nici de una nici de alta : iel ieră mai mult sau mai puțin străin în ginta femeii și a filor săi, iear în ginta lui nu putea fi stăpînitoriu fiind acolò stăpîne mă-sa și alte femei. Pe cînd ieră ast-feliu de familie, femeea nu ieră roabă și împreună cu surorile ori chiar cu alte femei și cu copii acestora forma *ginta*. În asemenea ginți domnea matriarcatul, moștenirea și gradul de înrudire se lua de pe mamă ; iear bărbații acestor femei făceau parte din alte ginți, anume din gințile mamelor lor. Ca străini în gintă, n'aveau nici o putere, la cea mai mică gre-

șală femeile îi puteau izgoni din casă, n'aveau de cît să meargă aiurea ori în ginta mamei : nicăeri înse nu puteau să se facă stăpîni. Așă că stăpînirea bărbatului nu-și putea avea ființa. Femeea împreună cu fii săi agonisea cele trebuitoare, iar bărbatul dacă venea în gintă nu putea aduce cel folos, ori cea pricopsală, producerea fiind așă feliu în cît individul de abiea agonisea pentru sine, de aceea nici nu i se pretindea, dar trebuia numai decît să-și aducă și iel partea lui de hrană, alt-feliu ieră vai de dînsul ; politica multă nu știeau femeile și iute iute îl îndepărtau cu calabalic cu tot. Instrumentele casnice ierău ale femeii. În ast-feliu de organizare vedem că femeile nu-s de loc roabe bărbatului, ierău stăpîne și formau o grupă strîns legată prin înrudire care se socotea numai de pe partea mamei. Și împreună cu fiii ieî putea ori cînd pedepsi pe bărbatul prea sumet. În ast-feliu de organizație femeea în adevăr muncește, dar aice munca nu ie rușinoasă, nobleța nu-i încă socotită de pe albeață și micimea mînelor : nu se cerea să dovedească o sumedenie de strămoși ce nu munciseră și cari nu se hrăniseră cu munca mînilor lor. În această societate munca ieră pavăza femeii.

Cît timp bărbatul s'a îndeletnicit numai cu pascuitul și cu vînatul, n'a fost chip să puie ce-vă de o parte, adevă să producă mai mult de cît consumă, și prin urmare să poată strînge averi. În data înse ce a îmblînzit animale și a ajuns stăpîn pe turme, lucrul s'a schimbat. Ușor se poate explica cum a ajuns bărbatul a se îmbogați. Cum am zis, femeea fiind doamnă în ginta ieî ieră stăpîna peste instrumentele casnice, iea își agonisea hrana strîngînd rădăcini, fructe, culbeci etc, a casă le pr-gătea, vedea de copii, de haine or cît ar fi fost de simple ; va să zică avea întru cît-vă cuibul ieî, avea copii de cari nu se prea depărtă ; nu ieră tot așă cu bărbatul, iel cutreeră pădurile îmblînd după vînat, cu timpul îmblânzi animale ; această întîmplare fericită pentru iel și nenorocită pentru femeii a fost temelicia pe care își clădi domniei asupra femeii.

Turmele îi produceau un prisos mult mai mare de cît ce-i

trebuea lui și chiar familiei; numai ieră ca în timpul vînatului la bunul plac al întîmplărei. Grămădirea averilor, luarea de robi, negoțul, schimbul feliuritelor produse cu alte popoare, acestea au adus căderea femeii și supunerea ei de către bărbat. Cu un cuvînt bogăția bărbatului a înghițit libertatea femeii. Cetitorii „Contemporanului“ au văzut cît de deslușit arată *Engels* cum stăpînirea turmelor pricinui supunerea femeii, căderea matriarcatului și înlocuirea lui prin patriarcat.

Și ieată cum. În timpul matriarcatului copiii moșteneau numai de pe mamă, averea tatălui trecea în gînta din care făcea iel parte. Acuma închipuiți-vă cîta ciudă trebuia să simtă bărbatul știind că averea lui va trece la copiii altora, iear ai săi poate nu vor moșteni nimic. Acest sentiment trebuia în același timp să se nască și la femei: copiilor ei să nu le rămîie nimic și averea tatălui să treacă la nepoți, adică în gînta din care făcea parte bărbatul, iear ai ei să nu moștenească nimic, dacă frații femeii de la cari ar fi putut moșteni copiii ei vor fi bealici, ori nedestoinici a-și agonisi robi și turme! Și deci înnaintea averei femeii trebuia să plece capul, mai ales că de sigur nu știeau femeile ce urmări va aduce aceasta.

Dar bărbatul nu-și va da averile fără nici o siguranță și dacă se deslipește de gînta mamei și a surorilor în hatîrul copiilor, cere în schimb să fie sigur că sînt copiii lui și nu ai altuiea; voește ea nici pic de îndoală să nu-l roadă. Cum să ajungă la această siguranță? Despre iubire poate nici nu se auzise pe acele vremuri; nu rămănea altă cale de cît puterea, adică să le închidă, să le pedepsască chiar și cu moarte pe femei dacă le va prinde necredincioase; ieată deci că fără ca femeia să fie inferioară bărbatului s'a putut ca iel să o robească. Aceasta ie tălmăcirea cea mai firească și mai adevărată pentru ce găsim femeia supusă bărbatului. De pe studiul lui *Engels* se vede că toate popoarele au trecut prin această fază, la toate a fost într'o vreme domnia femeii și în urmă chestiile economice, schimbările mijloacelor de traiu, au adus căderea ei. Lucrul iese de alt-feliu firesc; căci ori unde ar fi fost omenii, fiind oa-

menii și îmboldiți de două lucruri de căpetenie, lupta pentru trai și propagarea speciei, vrînd nevrînd a trebuit să treacă cu toții prin aceleași faze fundamentale.

Mulțime de fapte ne arată că bărbații au căutat să fie cît mai siguri despre odrasla lor. Așa în legea lui *Manu* se vede limpede cîtă grija avea legiuitorul ca femeea să fie credincioasă bărbatului. Vom cită cîte-vă bucațele luate din teza D-lui *Roseti Tețcanu*. „Ori cît ar fi de necuviincioasă purtarea bărbatului, măcar că iel va avea alte amoruri și n'ar avea calități alese, o femeie virtuoasă trebuie neconținut să-l cinstească ca pe un D-zeu. Femeea n'are nevoie nici de jertfe nici de post și nici de-o faptă pioasă ei numai să ție la bărbatu-su și să-l cinstească“. Sigur că nu ie vorbă de altă țiere, ci numai să-i fie credincioasă. „O femeie ce-și înșală bărbatul ieste înjosită aice pe pămînt, iear după ce moare se întrupează în pîntecele unui șacal, ori ie lovită de elefantezas ori de aprindere de plămîi. Din contra ceea ce nu-și înșală bărbatul și ale căreia gândiri, vorbe și trup sînt curate va avea același sălaș cerese ca și bărbatu-su“. *Manu* mai zice că femeea necredincioasă să fie aruncată spre mîncarea cînilor, în fața lumii. La Evrei știm cu toții că femeea necredincioasă iera ucisă cu pietre în uliți. Toate acestea fiți siguri că nu le făceau bărbații mînați de o morală înnaltă, dovadă avem că mulți din iei nu pretindeau ca femeea să fi fost detreabă înnainte de a o fi luat, ci numai dapă ce se căsătoreau cu dînsă; va să zică nu iera alta de cît că nu voeau ca să-mînța străină să se bucure de averile agonisite de dînșii. Chiar a-zi sînt nu numai popoare, dar chiar indivizi în faza aceasta. Nu mai de parte chiar la Evrei ucideau pe femeea necredincioasă, dar chiar Avraam găsește de cuvîntă să precupețască pe Sara și cinstiții patriarhii trăsesc cu roabe, în timp ce de la femei cer credință. Grecii și iei țineau femeile aproape închise și pázite; pe femei cari în timpul matriarcatului ierau de o potrivă ori chiar superioare bărbaților. Dar Romanii, stăbunii noștri de fericită amintire, se purtau parcă mai bine cu femeile? Cîte născociri numai și numai să fie siguri de odrasle! Chiar dacă se bucurau de oare-care cinste mult cîntatele matroane,

acestea erau poate oare-cari remășiți din timpul matriarcatului. Chiar religia creștină nu uită să vorbească despre aceasta și zice: „Femeilor, fiți credincioase bărbaților voștri“. Nu mai departe și legea de a-zî ie foarte blajină și molcomă pentru necredința bărbatului, dar aspră și neîndurată pentru necredința femeii.

Stînd și judecînd drept, lucrul ie destul de zbuciumătoriu ; nesiguranța dacă sînt ori nu copiii ai lui a ros și roade mereu sufletul mării al fie-cărui bărbat ; aice iel ie ca Prometeu fără putere sfășiet de îndoeală și nici o năsecire omenească nu-l va mîntui de această pasere rîpareță, cîtă vreme familia va fi alcătuită pe temeliile de a-zî.

Schimbarea producțiunei, formarea averilor a adus căderea femeii, tot schimbarea acesteia va înnălță-o ieară-și. In familiile de muncitori se vede că chiar a-zî femeia ie cu mult mai egală bărbatului de cît în toate treptele burgheziei. Și în adevăr aice femeia muncește avalma cu bărbatul, cîștigă mult puțin pentru dînsa și pentru a-i săi, așa că nu-i nici o deosebire între dînsa și între bărbatu-șu. Pe cînd în clasele de sus ce ieste femeia ? O jucărie, un juvaeriu cît voiți de frumos, dar ne putînd trăi de sine, avînd neconținut nevoie de ocrotirea bărbatului ori a fratelui. Ba chiar mulți di'ntre aceștia cred necuviincioase pentru femeii alte îndeletniciri de cît cele ce au a-zî. Și dacă strămoașele din epoca barbară ar înviea, amar ar mai plînge soarta ce au ajuns strănepoatele lor.

Și după cum capitalul a redus pe muncitoriu la automat, prin împărțirea muncii și prin mașini iscusite, așa că iel, muncitoriu, care într'o vreme se putea hrăni cu ciocanul, cu sula etc a casă la iel, a-zî ie înlăunțuit, ie tras la fabrica ca de cel mai puternic magnet și alt-feliu n'are chip de trăit ; tot ast-feliu și femeile din clasele burgheziei a-zî nu mai pot trăi fără sprijinul bărbaților.

După cum înse nevoea trezește pe muncitoriu și iel începe singur a vedea că să apropie de prăpastie, tot ast-feliu va fi și cu femeile. Ieată ce ne silește să zicem aceasta : Din pricina acumulării capitalului în cîte-vă mîni, oamenii sînt din ce în ce tot mai săraci, numărul căsătoriilor scade pe zi ce merge ; bărbatul stă

mult la gînduri pînă să-și iea pe cap sarcina unei familii ; așa în cît căsătoria începe a fi pentru burghezia mică un lux, bărbatul care n'are avere nu se bizue că va putea ținea cu lefușoara lui femeie și copii, cari după organizarea societății de a-zi nu pot produce valori de schimb. Și după cum fabricantul fără material brut nu poate produce nimic numai cu însă-și mașina, tot așa și femeia ori cît ar munci în casă are nevoie de material brut pe care trebuie să-l cîștige bărbatul. Dar cîștigul ie pe zi ce merge mai puțin, de aceea și numărul căsătoriilor se înapucează și prin aceasta o mulțime de femei rămîn fără mijloace de traiu, căci a-zi mărirea pentru femei ie o profesiune. Va să zică se formează o armată de rezervă ; parte din iele se vor arunca în prăpăstioasa prostituție, iar parte vor tătări în ori ce ramură le va fi deschisă : una ca să aibă cu ce trăi și al doilea ca să se poată mărita, lucru ușor ne avînd a fi în sarcina bărbaților. Vor face concurență bărbaților la toate funcțiile, cum fac a-zi muncitoarele, se va forma un proletariat intelectual din ce în ce mai mare compus din bărbați și din femei culte. Și după cum femeile muncitorilor încep a-și căpăta din nou drepturile, tot ast-feliu credem că va fi și cu femeile culte. Proletari și unul și altul nu vor avea pentru ce și cum să-și întindă stăpînire unul asupra altuia.

La început bărbatul prin averea lui a putut robi pre femei ; dar a-zi pot fi liniștiți, nu se vor îmbogați nici unul nici altul, ei amîndoi vor suferi apăsarea capitalului. Iear atunci, dacă această stare de lucruri nu-i va fi îndobitocit prea tare, vor lucra pentru a se mîntui din înfiorătoarea gură a acestui Baal Moloh modern a cărui stomah prefăce în aur atîta amar de sînge și de carne de om. Și din pricina capitalului, îngrozitoriu alhivist al veacului nostru, femeia va fi adevărata tovarășă a bărbatului.

Ca încheiere spunem că femeile vor găsi o cale aproape mîntuitoare, se vor dezrobi în parte de prejudițiile ce le apasă, dar că fatal vor cădea împreună cu bărbații sub jugul neîndurat al capitalului. Atunci vor uita certele zilnice, neîngăduindu-i vremea și îmboldiți fiind de nevoi.

Vor zice unii : vai de zilele celea cînd femeea va fi numai pe uliți, bărbatul așijderea, iear copiii de izbeliște. Dar cheștiile economice își urmează calea fatală, iele nu au auzit de înduioșare, n'au milă de nemic. Și parcă a-zî nu ie până la un punct acela-și lucru, copiii tot mai mult la întîmplare creșe, nu mai vorbim de a-i poporului cari sînt mai aruncați pe ulița.

În cîte-va cuvinte putem spune : Din pricina organizării producției de a-zî capitalele se grămădesc în mîna cîtor-va oameni, majoritatea calicește, din pricina acestei calicii numărul căsătoriilor ie din ce în ce mai mic, prin urmare o mulțime de femei rămîn fără mijloace de traiu, aceasta le împinge la fabrici și funcții, prin aceea intră și iele în șirul proletarilor. Mult puțin dar câștigă și iele, și de aceea bărbatul nu le mai poate stăpîni ca înainte cînd stăteau a casă și așteptau să se îndure bărbatul să le dea hrană și îmbrăcăminte. Stăpînirea bărbatului se șterge încet încet și asupra amîndorora se întînd cîngile cu mii de ghiare ale capitalului, împotriva acestuia siliți vor fi să lupte împreună.

Pe de o parte bine ie că se va întîmpla așa, căci alt-feliu mi-i teamă că femeea ar fi foarte conservatoare. Inchisă în cuibul gospodăriei, ne viind piept cu nevoile, neștiind de aproape cei lupta crîncenă pentru traiu ; iear stăpînirea bărbatului fiindu-i din ce în ce tot mai îndulcită și mai mascată, femeea n'ar ținti la nemic și ar fi cu desăvîrșire conservatoare. Să n'avem grijă înse, cheștiile economice străbat pretutindene ca vîntul cel dușman. Așa că de ar voi femeile să se ție din răsputeri să nu li se schimbe felul de viață, zădarnică le-ar fi încercarea. Modul de producțiune și cheștiile economice au împins și vor împinge omenirea pe această cale fatală, dar propășitoare.

SOFIEA NÂDEJDE

CAPUL DE MORT

Tidvã ! nu ai crieri, tidvã ! n'ai cuvinte,
 Inse de cît mine tu iești mai cu minte...
 Orbitetele tale goale de priviri,
 Nu mai plîng o lume de nefericiri,—
 Ce frunte uscatã, veștedã și rece,—
 Cînd te-ating cu mîna simțese ah ! cum trece
 Prin inima-mi caldã un roiũ de flori...
 Pe oasele fetei nu aduce flori
 Singele—cãci moartea sleit'a vieața.—
 Aici ierau ochii ce luminaũ fața,
 Albaștri ori negri, blînzii sau fioroși,
 Și unii și alții tot necredincioși...
 Colea—fost'a gurã—azi nu mai zimbeste
 Iea—nici mai sãrutã... O ! cum se rînjește
 La mine—dar bine cã nu spui minuni
 Gurã înceștatã,—Vai ! cîte minciuni,
 Minuni de bãrfealã și de calomnie,
 N'ai rostit tu gurã, cuib de violenție !—
 Tidvã ! spune mie : „În lume ce-ai fost“,
 Un om plin de minte, sau fost'ai vr'un prost ?
 Poate cã o datã tu de pe tribunã
 Faceai ca sã tune glasul tãu, cum tunã
 În arșița verei ceriul mînios,
 Și cu toate-acestea ierai minciunos,
 Cãnd tu pentru gloate, pentru sãrãcime,
 Faceai gurã mare.—Cunose o mulțime
 Ce ca tine strigã, dar cãnd s'au urcat
 Pe-al gloatelor umãr—toate s'au schimbat....
 Tãcere, tãcere—pazã gurei mele !
 Tu poate cã fost'ai o frunte de-acele

Ce poartă ascunsă, sub negrul potcap
Gîndirea cea neagră, și care în cap
Nemica nu are de cît vielenie,
Iear pe față masca de cucernicie,
Și cînd se închină, în cugetul său
Ie moartă credința și mort Dumnezeu...
Sau poate că fost'ai săracul ce n'are
Pe polița goala, un blid cu mîncare,
Și poate ca vita ai fost hăcuit
Cu biciul — mai bine, atunci c'ai murit....
Sau poate avut'ai o lacomă ghiară
Ai fost un ministru și tu în vr'o țară,
Dar ce-ai făcut, spune? — Ai scos ca din sac
Din urna minciunei păpuși după plac,
Și-acele păpușe le-ai pus să-ți voteze
A-zi aur, mîni aur, și-apoi să-ți dureze
Din bronz o statuie, sub care ca rob
In lanțuri să geamă poporul neghiob, —
Tu poate că fost'ai un căpitan mare,
Un Cezar, un Clovis, un tigru ce'n ghiare
Rupea omenirea, brîncind'o'n mormînt,
Ca să cîrmuească întregul pămînt.
Vai nouă ! cît sînge de viteji se pierde
Ca floarea sub coasă în cîmpul cel verde,
Și ce moștenire aū copiii lor ?
Foamea, golătatea unui cerșitor...
Sau spune-mi tu mie, ai fost cămătariul
Care cumpanește banii cu cîntariul ? —
Ca neagra cangrena dobînda'ți creștea,
Și ban de la văduvi în ladă'ți venea...
Omidă, ce mistui al traiului pom,
Ai fost tu ferice, dormeași noaptea bine,
Bună ieră pînea la gust pentru tine,
Ieră plămădită cu sînge de om....

Dar ce zic? — tu poate ai fost o frumoasă
 Vicleană femeie, Dalilă ochioasă,
 Ce luminează ziua dulceilor iubiri,
 Și lasă în inimi cernite simțiri.
 Câte minți tocite de nebun amor,
 Cu tine uitat'au chiar ființa lor...
 Ce gură de miere aveai tu o dată,
 Și cu câtă poftă ierai sărutată? —
 Dar când fără vreme sfârșitul sosește,
 Care frumuseță moartea n'o slujește? —
 Vai! pe-al gurei tale trandafir frumos
 Pareă văd și-acuma viermele grețos...
 Tidvâ, tidvâ goală — ai tăi crieri poate
 Aū sondat odată științele toate
 Până'n adâncime, și aū dezlegat
 Problema naturii cel mai încurcat; —
 Urmărind atomul și a lui mișcare,
 Ai găsit că moartea ie o încetare
 A formei — că suflet celulele aū,
 Că iele ca omul tributul își dau,
 Tribut de durere, semn de conștiință,
 Ce trebui să-l aibă ori care ființă;
 Că toată mișcarea stelosului cer,
 Născută-i din răpezi mișcări de eter,
 Că tot fenomenul: lumină, căldură,
 Magnetism, iubire, fanatică ură,
 Credințe spoite, viclene oftări,
 Izvorit'au lesne numai din mișcări
 De om ne'nțelese și oarbe, — dar toate
 Câte le-ai spus, tidv'o! 'nnainte de moarte,
 A-zī le-ai dat uitării... spune ce mai știi
 Despre'nțelepciune, despre nerozii,
 Despre tot ce'n crier urme a săpat? —
 Tidvâ uricioasă, gol înfricoșat!

Te văd, rizi de mine — prin a ta rînjire
 Știu — ai vrea a-mi spune că și-a mea gîndire
 O să înceteze, — și-am să păgubese
 Ieu ce-va atuncia ? N'am să mai găsesce
 In pieptul mieu rece comori de plăcere...
 Dar cu-atît mai bine, n'am să simt durere...
 Și cum rizi de mine, tu craniu perfid!
 Tot așa de alții și ieu am să rid.

N. BELDICEANU

OFELIEA

Peste codri pace-adîncă,
 Apele șoptesc sub stîncă
 Vraja negrelor virteje...
 Oh ! opriți mîndra fecioară,
 Ie rîpita ! O doboară
 Valu'n recile lui mreje !...

 Apele șoptesc sub stîncă,
 Peste codri pace-adîncă.

Aug. 85.

ED. GRUBER

CREȘTINISMUL ȘI DESFIINȚAREA ROBIEI

Creștinismul se luptă cu moartea și nu ne mierăm dacă apărătorii lui caută a-i născoci feliiurite însușiri alese pentru a-i mai prelungi numărul zilelor. Pe lângă acestea creștinismul chiar în veacul nostru tot mai socoate că va ameți oamenii prin minuni de mult timp cunoscute și răspricepute. Cu toții am auzit că în județul Botoșani plîng niște icoane mai slabe de înger, ca și cum meșteșugul acesta ar fi ce-vă nou, ca și cum n'ar ști chiar cei binecredincioși cum se poate pregăti asemenea boscărie. De asemenea creștinii, sau mai bine zicînd popii cu mitropolitul în frunte, tot vroesc să ne încredințeze că pot face prin rugăciunile lor să ne aducă ploaie. Cu nerăbdare cercetează prea sfîntul de la mitropolie barometrul și cum vede că dă semne de ploaie poroncește să ieasă popii cu icoanele. Dacă mitropolitul crede în Dumnezeu și în minunile icoanelor ori în ale sfîntei Paraschive, ce nevoie are să se mai uite la barometru? Dar cu toată pompa, cu tot alaiul, cu toate că au dus moaștele și mulțime de icoane afară din țîrg, cu toate că însu-și prea osfințitul a mers pe jos și cu capul gol rugîndu-se, ceriul a ramas neîndurat! Și cu toate acestea barometrul arată ploaie! Trebuie să-și aibă aice și Satana coada virită, că urît a pîcîlit pe făcătorii de ploaie! Noi am dà un sfat mitropolitului, adecă să nu se încreadă în barometru, ci să învețe meteorologia nouă, să se puie în legături telegrafice cù observatoriile meteorologice de la Viena, Paris, Londra și să nu ieasă cu icoanele până ce nu va primi veste că ploaie vine de bună samă. Reu face sfîntiea-sa stricînd numele religiei creștine și mai ales al sfîntei Paraschive. Dacă vroea să se sfătuească în privința prezicerii ploiei, apoi n'avea de cit să se îndrepte la Dl. Poni, profesor la Universitate, care face și observații meteorologice și ar fi aflat că numai cu barometrul, după moda veche, nu se mai poate prooroci ploaie, vîntul și timpul frumos. Am putea să i spunem și alt mijloc mai sigur pentru a face să ploaie după voie. Să urce un

prieten, bine plătit, al mitropoliei un balon încărcat cu dinamită așa de sus ca să nu-l mai vadă nime și tocmai în toiul rugăciunilor, prin electricitate, să facă dinamita explozie și, pe cât știm, ploaie trebuie să cadă. cel puțin destulă pentru a nu rămănea în zădar osteneala închinătorilor și a privitorilor. Vuetul ce s'ar face s'ar putea de asemenea lua drept minune, drept trăsnet din senin. În sfârșit aplicarea științei la facere de minuni iese lucru plin de viitoriu, numai capii religiei să nu fie zgîrciți ci să cheltuească bani, să trimeată chiar vre un teolog la vre un institut meteorologic și ast-feliu nu vor mai păți rușine ca data aceasta.

Să lăsăm înse adusul ploiei nu despre dînsul aveam de vorbit în articolul de față, numai din bunătate de inimă n'am putut să ne oprim și am dat aceste sfaturi. Trebuie să nemicim altă laudă ce-și face cu totul fără temeiu creștinismul, a nume vroom să arătăm că desființarea robiei n'a urmat nici din principiile religiei creștine, nici din înriurirea lor asupra moralității omenirei.

Cercetarea noastră o împărțim în trei părți. Întăiu voiu arată că robiea nu-i osîndită în principiu de creștinism și voiu înșiră părerile multor teologi și părinți ai beserecei. În partea a-aceasta mă voiu ținea de *Patrice Laroque* ¹⁾. În partea a doua voiu dovedi că clerul nostru românesc n'a fost mai bun de cît cel catolic ori protestant și pentru acest scop mă voiu sluji de documentele vechi publicate până acuma în privința țerei noastre. Într'a treia voiu arată pricinile adevărate ale desființării robiei și ast-feliu socot că voiu încredință deplin pe cetitorii noștri că foarte cu nedreptul caută creștinii a se mîndri cu desființarea ori cu îmbîlzirea robiei.

* * *

În evangheliu Isus nu se rostește nicăieri în potrivea robiei. Fără a îndemnă pe cine-vă să cetească evangheliile putem arată ușor că avem dreptate. În adevăr chiar cei ce susțin că robiea s'a desființat prin creștinism, nu pot zice că Isus a osîndit robiea.

¹⁾ „L'Esclavage chez les nations chrétiennes“. II ed. Paris etc 1864.

Abatele Thérout în „*Le Christianisme et l'Esclavage*, Paris 1841“ spune : „Nu cetim nicăieri că Iel (Isus) ar fi sfătuit pe stăpîni să dea drumul robilor“. Într'un ziar protestant *Le Semeur* ¹⁾ scrie : „Creștinismul a adus desființarea robiei, și cu toate aceste nu-i nemică în această privință în evangheliu“. Vom vedea mai încolo că nici n'a adus creștinismul desființarea robiei, dar mărturisirea unui catolic și a unui protestant o avem. Dar dacă în evangheliu nu aflăm ce-vă împotriva robiei, aflăm destul, foarte destul, pentru robie. În evangheliu al lui Luca, cap. XII, v. 47 și 48 stă scris : „*Robul care a cunoscut vroința stăpînului său și nu a îndeplinit'o, va primi multe lovituri, iar cel care n'a cunoscut'o va primi mă puțin*“.

Apostolul Pavel, pe care-l putem numi cu drept cuvînt întemeetoriul creștinismului, nu scrie nici Iel nemică în potriua robiei. În epistola 1-a *Cătră Corintien* scrie că *robul să nu se îngrijască de stare-și*, se vede că pentru Pavel a fi om slobod ori a fi sub stăpînirea altuia ca o vită, Ieră tot unu. În epistola *Cătră Efesien* îndeamnă pe rob să-și asculte stăpînii cu frică și cu cutremur (cap. VI. v. 5). În epistola *cătră Colosien*, după ce spune că înnaintea lui Dumnezeu nu-i vr'o deosebire între rob și între om slobod, în loc de a ajunge la încheere că drepturile oamenilor trebuie să fie deopotrivă, că robiea îi nelegiuită, nedumnezească și deci că stăpînii sînt datori a-și slobodi robii, din potrivă dă sfat acestora să-și asculte în totul stăpînii. Spune stăpînilor să se poarte cu dreptate cătră rob, ca și cînd ar mai putea fi vre o dreptate în relațiile între stăpîn și rob ! În epistola *Cătră Timoteu* sfătuește pe rob să-și privească stăpînii ca vrednici de toată cinstea, pe cei ce au stăpîni creștini îi sfătuește să slujască și mă bine, apoi spune că ast-feliu ieste *învățătura adevărată a lui Isus Hristos* și că *învățătura aceasta ieste după evlavie*, și numește *trufași și lipsiți de cunoștinți* pe ori cine *învăță alt-feliu*. În sfîrșit în epistola *cătră Tit* îndeamnă pe rob să placă stăpînilor în toate celea, pentru a împodobi *învățătura mîntuitorului*.

¹⁾ No. din 8 Mart 1843.

Petru în 1-a epistolă a sa îndeamnă și iel pe robi să fie su-puși cu frică stăpînilor lor.

În sfîrșit să nu se lese nime înșelat de cuvîntul *slugă* în-trebuințat adesea în evangheliu: pe vremea aceea nu ierau *slugi*, ci *robi*. Înlocuirea cuvîntului au făcut'o unii traducători din naivitate, întocmai cum a pus un Romîn că Irod a trimes un țigan să taie capul lui Ioan Botezătorul, sau cum a pus, nu știm cine în Ale-xandrie că Alexandru Machedon a bătut Atena cu tunurile etc ; dar adesea, prea adesea, schimbarea a avut izvorul într'o *falsificare e-vlavioasă*.

Pe urmă nu trebuie de uitat că creștinii au privit, și privesc încă, Biblia drept carte sfîntă și prin urmare robiea nefiind de feliu osîndită în acea carte, un creștin n'avea și n'are drept să găsească reu, ceea ce Dumnezeu găsește bun și drept. Ne folosim de acest pri-lej pentru a arătă în treacăt că nici Evreii n'au drept să se laude în această privință, nici tei n'au avut vre un rol în desființarea robiei. În Exod. cap. XXVI, v. 2—6 Moise întemează pentru E-vreii dreptul de a ținea în robie chiar pe alți Evrei. În cap. XXIX, v. 19 din cartea *Proverbelor* cetim că *nu se îndreaptă robul prin vorbe*. În *Eclesiastic* cetim că robului îi trebuie ca și măgariului, nici mai mult nici mai puțin, hrană, bătae și muncă și sfătuește să-l înfrîne prin chinuri și punîndu-i fiere în picioare (cap. XXXIII, v. 25—30).

Sfîntul *Ignațiu* episcopul Antiohiei, îndeamnă pe robi să slu-jască mai bine încă de cît cei necreștinați. Sfîntul *Kiprian* spune tot așa. Sfîntul *Hilariu* de la Poitiers spune că omul reli-gios nu se îngrijește de starea sa trupească, nu cunoaște altă ro-bie de cît a sufletului. Sfîntul *Vasilie* poroncește să se mustre și să se trimeată la stăpînii lor înapoi robii cari ar fugi în schituri și se întemează pe modelul dat de sfîntul Pavel prin trimeterea lui Onesim îndărăt la stăpîn. Sfîntul *Ambrosie*, vorbind de faptul că Isaac a făcut rob pe fiu-său Isav, zice că așa se și cădea, pen-tru că trebuia să fie robul unui frate mai *înțelept* de cît dînsul.

Nu zice tot așa toți cei ce au interes de a ținea în genunchiați alți oameni? Sfântul Hrisostom (gură de aur), deși tună împotriva cruzimei stăpînitorilor, nici o dată înse nu vorbește lămurit împotriva robiei. Chiar sfântul *Augustin* spune că robiea a fost întocmită de însuși Dumnezeu ca pedeapsă pentru păcate și deei după dînsul urmă că s'ar fi sculat cine-vă în potriua lui Dumnezeu ne vroind a primi robiea. Sfântul *Isidor*, episcopul Sevilei, poronțește mai marilor peste mănăstiri să nu sloboadă robii, pe cari'i numește *lucrul* (res) mănăstirilor. Sfântul *Bernard*, scriind abatelui de la Molêmes, îi zice că are drept de a îndreptă robii beserecei. Sub nume de a îndreptă (corrigere) știm ce înțelege: bătai, chinuri, cătușe. *Toma de la Aquin* tustine că natura a făcut pe unii oameni pentru a fi robi. Uită prea luminatul teolog să ne spuie cum se împacă bunătatea și dreptatea presupusului dumnezeu cu asemenea faptă crudă. Bossuet zice că dacă am fi împotriva robiei *am învinovăți pe duhul sfînt care poronțește robilor, prin gura sfîntului Pavel* (1. Cor. cap. VII v. 24 Efes. cap. VI. 7), *să remie în starea în care se aflau, și nu îndatorează pe stăpîni a-î slobozi*¹⁾. Pot vedea deei cetitorii noștri că n'am talmăcit noi greșit vorbele lui Pavel, de vreme ce tot așa le înțelege și un teolog însemnat creștin. Tot așa serie și alt teolog, Bailly. Bouvier, episcop la Mans, ne spune în scrierea sa intitulată *Institutiones theologicae*¹⁾: „Omul poate avea stăpînire desăvîrșită asupra altui om, în cît îl poate cumpără, vinde sau să se folosească de dînsul la muncă.... Dacă dreptul dumnezeesc ar fi împotriva robiei, s'ar afla legea aceasta ori în testamentul vechiu ori în cel nou, înse nu se află nici în unul, *dîmpotrivă în amîndouă se presupune că robiea iese legiuit lucru*, în cel vechiu (*Exod. 21* și *Levit. 28*), în cel nou (1. *Timot. VI,1*); deei etc... Religiea creștină a aflat robiea ființînd pretutindenea, *n'a oprit'o*“. Mi se pare destul de limpede vorba prea sfîntitului. Tot așa scrie aba-

¹⁾ Citația ca și celelalte fapte tot după *P. Laroque*, aceasta se află la pag. 31 a scrierei pomenite,

tele Lyonnet în teologi-a sa publicată în 1842 la Lyon. La 1845 abatele Rigord, din Martinica, a publicat, cu voiea și aprobarea mai marilor săi, o carte prin care susținea că robiea și cumpărarea de robi negri ieste lucru legiuit și ne oprit de legea creștinească. Toemai ce vroim să dovedim și noi! Dl. Granier de Cassagnac în anul 1844 scrie că trebuie să numărăm pri'ntre *prejudițiile istorice și filosofice ale veacului nostru* părerea celor ce cred că *Isus Hristos a venit anume că se desfînteze robiea și să proclame egalitatea omenilor ; și că creștinismul a îndreptățit și păstrat robiea pretutindenea.*

Din cele spuse urmează că teologii vechi și cei noi ai creștinismului au ținut pe față parte stăpînilor de robi. Numai în timpurile din urmă au început a se lăuda că prin creștinism a fost nemicită robiea, acuma au început a se arată împotriva robiei cînd robiea nu mai ieste, de alt-feliu ieste lucru cunoscut că besereca a ținut robi mai tîrziu de cît societatea civilă. Lucrul ieste ușor de înțeles. Ce însamna creștinismul ca principii? Nu pune iel toată grija numai pentru vieața viitoare? Nu privește toată vieața de pe pămînt ca o pregătire, ca o suferință pentru cea de di'ncolò? Nu-i foarte firesc lucru că nu trebuie să se îngrijască omul de fericire în vieața aceasta? Nu îndeamnă creștinismul pe credincioși să sufere, să rabde, să se umilească, pentru a avea mare plată în ceruri? Putea deci să fie creștinismul în potrivea robiei? Fiereste că nu. Luptînd asupra stăpînilor lumii acesteia ar fi fost nelogic. Pe urmă chiar dacă ar fi fost împotriva robiei, nu putea aduce vre un folos pe cît timp împrejurările materiale n'ar fi fost și iele împotriva robiei, dar încă fiind pentru dînsa!

* * *

Principiile să le trecem cu vederea, să vedem cum s'au purtat în practică creștinii în privința robilor. Faptele ne vor dovedi că mult trîmbițata înălțime morală a creștinilor s'a împăcat miminat de ușor cu toate grozăveniile robiei, cum s'a împăcat cu orice alte ticăloșii trecute și de față, numai dacă nu-l lovesc în interese.

Știut ieste că creștinii, ba chiar capi de-ai beserecei, nu s'au ferit de a lua și *noaptea întâia a mireseilor* (jus primae noctis) și de asemenea ori-cine vede că în zilele noastre besereca, stă veșnic în partea celor tari și le dă tot ajutorul pentru ca despoiarea să nu mai aibă sfârșit. Nu vroidem să ni se iee cum-vă vorbele în înțeles că am face vre o deosebire între calugări și între popii de mir. Departe de noi asemenea gând. Popii de mir stau la negoț cu mai marii lumii acesteia, nu se mulțămesc cu partea ce li se dă, dar sîntem deplin încredințați că tîrgueala se va sfîrși în curînd și atunci vom vedea ce se vor pricepe sfințiiile lor să ne înșire despre datoriile celor mici și despre rangul și vaza ce trebuie să aibă în societate urmașii celui ce a poruncit apostolilor să nu poarte două haine, nici bani cu dînșii. Ieste lucru văzut că popiea a ajuns acuma un meșteșug, un mijloc de traiu ca ori-care altul, și nu putem măcar să ne mîngiem cu ideea că fac preoții din inimă curată toate cîte le fac. Acuma urmașii apostolilor s'au făcut foarte oportuniști, îi mărturisese, dacă i întrebi, ba chiar și fără aceasta, că și iei înțeleg cum merg lucrurile, dar... înse .. totu-și etc...

Din cele spuse pricepe ori-cine cam cum se vor fi purtat creștinii în privința robiei.

Întăia chiar creștinii din vremea apostolilor țineau robi, dovadă un prieten al apostolului Pavel, de la care a fugit un rob Onesim și Pavel, după ce l'a creștinat, l'a trimis înapoi la stăpîn. O dovadă că tot aveau robi o aflăm în veacul al doilea, cînd un Atenagoras aparînd pe creștinii de feliorite învinuiri ce li se făceau, spune că dacă ar făptui iei asemenea grozăvii i-ar fi dat pe față robii ce-i au.

Alt fapt ieste că după ce creștinii au ajuns a tot puternicii de la Constantin cel mare încoace, robiea tot n'au desființat'o, ba chiar multe măsuri luate de împărații creștinii au fost mai aspre și mai lipsite de omenie de cît ale celor păgîni. Așa Constantin cel Mare (pe care besereca, foarte plină de ghibăcie atunci ca și acuma, l'a făcut sfînt) dă voie stăpînilor (în anul 319) de a-și bate robii cu vergi sau curele, de a-i pune în lanțuri grele ;

chiar și dacă mureau în urma unor îngrijiri atât de tare însuflete de duhul blîndeței, nu se găsea stăpînilor vre o vină. Dacă-și omorâ cine-vă robul cu pietre, cu arme, prin spînzurare ori prin alte chinuri, putea fi tras la răspundere. Păgînul Marcu Antonin fusese mai milos, pedepsea și pe cei ce-și omorau robii pe nesimțite. Se cunoaște o poroncă de la acest împărat prin care zice proconsulului Elius Marcianus să apere pe robii ce s'ar plînge de cruzimea stăpînilor. Iată deci că dacă-i vorba de principii morale în privința robilor, apoi tot mai bune le aflăm înaintea de ajungerea creștinismului la putere.

Într'un rescript din 331 acela-și sfînt împărat hotărăște că ori-cine va luă și va crește un copil lepădat, să aibă asupra lui drept de stăpînire; adevărat osîndește la robie mulțime de ființi nevinovate. În această privință alt-felîu se purtase împăratul Traian. În deșert ar încerca apărătorii creștinilor să dezvinovațască pe Constantin, țerau multe alte măsuri pentru a nu lăsa pe copiii aruncați pe drumuri să piară. Întîiu putea să-i crească statul ori comunele, al doilea puteau să se iee cele mai aspre măsuri împotriva părinților, al treilea puteau să se afle oameni buni la inimă cari să iee copiii și fără a-i preface în robi. Cum, pe timpul lui Traian se găseau oameni miloși, iear pe al lui Constantin, după întemeierea creștinismului li se oțelise până la atîta inimile, încît ar fi lăsat copii aruncați pe ulițe să piară de foame ori să fie sfășiați de cîni! Frumos de tot! Aceasta fusese îmblinzirea caracterelor pricinuită de creștinism? Salvianus ne spune că în veacul al V-lea creștinii nu numai că aveau robi, dar că se purtau cu dînșii peste măsură de selbatec, se credeau în drept de a-i omori și de a-i întrebuința pentru îndestularea poftelor celor mai dobitocești și mai desfrîna'te. Se vede că într'aceasta stă moralitatea creștinilor vechi, la care ar vroi să ne întoarne clerul nostru! Conciliul de la Agde, 506 (can. 62) îndepărtează di'ntre credincioși timp de doi ani pe cei ce-și vor fi omorît robii fără judecată. Așa mai înțelegem, grozava pedeapsă! Al patrulea sinod de la Orléans, 541, poroncește să se preface în robi acei ai căror părinți fuseseră robi.

Sfântul Gregorie scrie (590—604) episcopului Ianuarius, care trăea în Sardinia, să ia măsuri aspre împotriva păgînilor, dacă nu vor voi să se creștineze. Acuma despre frumuseța faptului, despre creștinarea cu sila, nu vorbim, va veni rîndul și acestei virtuți creștinești, aice vroom să arătăm numai ce purtare aveau creștinii cu oamenii slobozi și ce purtare cu robii. Sfântul papă poronțește ca pe cei slobozi să-i închidă numai, iar pe robii să-i bată și să-i supuie la chinuri (et siquidem servi sunt, *verberibus cruciatibusque* quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare) ¹⁾.

În cartea lui Patrice Laroque sînt mulțime de fapte cari dovedesc că besereca departe de a lucra cu gînd de a desființa robia, ieră foarte lacomă iea însă-și, nu se mai satură de robii. Deci nu se poate zice că beserecă suferea un reu social ne avînd chip să-l înlătore, căci atunci ar fi trebuit ca singură iea, cel puțin, să nu aibă robii.

Nu numai împotriva desființării robiei a fost creștinismul, ci în contra orî cărei îmbunătățiri a poporului de jos. Așa în veacul al XII-lea, cînd comunele începură a se întemeia în Franția, besereca a fost în potrivă. Guibert, abatele de Sainte Marie de Nogen, ne spune că un arhiepiscop de la Reims, pe care-l numește *venerabil* și *înțelept*, numea *nelegiuită* asemenea întoemire socială *prin care servii ies din puterea stăpînilor în potriva orî-cărui drept și prin silnicie* ²⁾.

Credem că am dovedit că nici principiile creștinismului, nici practica, nici înriurirea lui n'au lucrat pentru desființarea robiei. În numărul viitorii vom arată cum s'au purtat preuții și călugării noștri în această privință și pricinile adevărate ale desființării robiei și ale servajului. Se va vedea atunci că emanciparea robilor, a servilor, cît și a salariaților își are pricinile în afară de creștinism.

JOAN NADEJDE

(va urmă).

¹⁾ *Patrice Laroque*, cartea citată, pag. 77 nota 1.

²⁾ P. Laroque. pag. 111.

ȘTIU! NECHEAZĂ, LAS!....

(Aneedotă populară).

La un sat a fost o dată, cînd a fost, o mănăstire
 De călugări cari 'nfrînă păătoasa lumei fire;
 Iear la poarta mănăstirei se'ntîmplase și-o fîntînă,
 Cam departe și chiar multor le venea cam peste mîna,
 Dar cărau de-a rîndul apă mai ales din gospodine;
 Căci ziceau că-i bună tare și la multe prinde bine
 Și că face-așa isprave cum n'au fost prin alte veacuri
 Vindecînd și sterpiciunea și'ntrecînd chiar ori-ce leacuri!
 Cam ciudat, dar cîte'n lume-s te mai duce parcă gîndul!
 Vezi chiar lucruri ne crezute, poți dar crede tot de-a rîndul;
 Căci minune-i tot ce iese, ori nemică nu-i minune.

Maî tîrziu o dată inse unui om nevasta-i spune :

Că-un părinte arhimandrit

Cuvios și prea smerit,

Cum făcea și cum dregea,

După apă cînd mergea,

Necheza la iea

Omul, dă, ca omu-i zice că iel crede, dacă vrea,
 Cînd nechează iel la dînsa, să necheze atunci și iea.
 Și nevasta cînd mai merse după apă pe-acolo
 Și smeritul de părinte necheză iear : mi ho-ho,
 Iea făcù precum bărbatul i-a fost zis, în cît așa
 I-a respuns și iea de'ndată nechezindu-i : mi-ha-ha !

Dar de'ndată ce-i respunse se schimbă cu totul treaba
 Și văzù nevasta bine că nechezul nu-i degeaba;
 Căci prea sfintu-atunce vine și s'așază să-i vorbească;
 C'ar pofti cînd-va 'ntr'o sară pe la dînsa, să-i cetească,
 Și vorbească mai mult acolo, căci au stat de vorbă mult,

Dar ieram departe tare, n'avui parte, zeu, s'ascult.
 Auzii ce-va din iele, dar puține; bună oară
 Auzeam zicînd femeea că bărbatu-i dus la moară.
 Ieaca tot.

* * *

Se spune înse, că de'ndată ce-a'nserat
 S'a pornit și sfîntul nostru după aier mai curat.
 Dar mergînd încet pe gînduri, cugetînd la nemurire
 Și la firea cea nespusă și ne-atînsă de gîndire,
 Care-a pus în om un suflet, ori din focu-i o scîntee....
 Se trezi de-odată numai tocma'n casă la femeie.
 Iear în casă, iasta ceea, tot au spus și-au tot vorbit
 Pîn ce-ajunse vremea tocmai cam pe-aproape de cetit.

Inse dracul ce păzește, bată-l toaca necurat,
 Cum chiar poate Dumnea-voastră la vre-unul s'a'ntîmplat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ca muncești ca vai de tine,

Ca să-ți ieasă treaba bine;

Iar la dică,

Iel ți-o strică!

Chiar așa și-atunci. De-odată pareă dracul a venit
 S'auzi și-un glas pe-afară și la ușă-un bocănit :
 — Hei deschide!

— Cine-i?

— Haide, dă mai iute, mări femeie!

Cînd femeea să deschidă popa strigă nu, să stee :
 Ba-i cutare, ba-i cutare, ba că-i negru, ba-i bălțat,
 Ba la urmă nemerește sfîntul nostru drept sub pat.
 Dar! Intră sub pat prea sfîntul numai cît ai fi elipit !!
 Poate așa ieră, se vede, la călugări rînduit.

* * *

Întră-apoi și omu'n casă suduind la crucei din gură,
 Că și-a rupt la car un capăt într'un drac de teșitură.

— Ian dă-mi barda, măi femee, niște pene-ași vra să bat,
C'ași porni'n spre ziuă ieară....

— Barda, iea-ți-o că-i supat.

Cînd supat să cate barda, hop că dă-pesto bardoii

Cît ți-i popa, cu potcapic și cogemite bărboii!

— „Iean te uită !! Ce-i părinte d'apoi cum de ți-a venit

„Să te vîri sub pat? aiurea loc în casă n'ai găsit?

„N'aveai laiți, n'aveai scaun, nu sînt cîte... vai de mine?

„Ieși în coace! Haide acuma să te văd și ieu măi bine.

„Plin de pene, uit'te-l! Parcă din adins fu pus la cale!

„Ori supat găsiși că-i locul pentru einstea Dumni-tale?

„Nu-i cuvînt e'un altu'n locu-mi, cum pății ieu pozna a-zî,

„Ți-ar fi zis că-i iești de vină și că-i îmblî cu pricaz,

„Dar ieu nu. Ieu pot a-ți spune din potrivă'mi pare bine:

„Căci veniși, părinte dragă, chiar la vreme-aiei la mine;

„N'am, mă crede, părințele, nici o mîna de faină.

„M'am fost dus să măcin, dară măi da' un de-o șugubină,

„Aninăi, rupsei-un capăt și venii ne măcinat...

„Și acum, dă, pe mîne gura cere mîsai de mîncat !!

„Cum te-aduse sfintu-aice și cum n'ai nici ce să faci,

„Nu-ți va fi cu supărare să-mi rișnești vr'o doi trei saci“.

Așeză'n sfîrșit pe sfîntul la rișnit faină'n tindă,

Dar legîndu-l, cam în șagă, e'un odgon vîrtos de-o grindă.

Și rișni prea sfîntul pustnic cugetînd la nemurire.

Și la firea cea nespūsă și neatinsă de gîndire,

Care-a pus în om un suflet... și i-a dat lui dar cuvîntul...

Și gîndea, gîndea 'ntru una de-asuda gîndind prea sfîntul.

Iear gătînd frumos rișnitul, omul, hai cu bucurie

L'a lăsat să meargă'n pace, măi poftindu-l să măi vie.

* * *

De-acolea'n colo, zeu nu știu, n'avea vreme, n'avea cînd;

Căci nevasta nu-l mai vede ca'nainte nechezînd.

Iear tîrziu, hăt, tocmă'n urmă nemerindu-se a-l vedea

Și văzînd că nu nechează, nechează la dînsul iea.

Dar iel zise : „Hei ! nechează, căci acuma știu pricina,
„Știu ! Nechează, las !! Se vede c'ăi gătît acum făina ?!“...

J. P. ȘPERANȚA

Și te-ai tot dus...

Și te-ai tot dus... Cuprins de visuri te-am înzeit odinioară :
Te-am pus prea sus în mintea-mi înse ca să nu mă fi înșelat :
Iei... te-au știut cu mult mai bine că iești copilă și ușoară
Și tu tot lor le-ai dat dreptate, lăsîndu-mi eugetul sfărmat.

Și te-ai tot dus... Cu'n ochiü selbatee privesc la chipul tău din mine,
Fiori mult groznici mă furnică din creștet pînă în căleî :
O, nu-s gelos căci nu desfrîul mi-a dus gîndirea în spre tine
Și de-ți ziceam : „Oh nu te duce!“, acum îți zic : „Poți să remîi!“

Aprilie 85.

J. A. TEODORU

CĂTRĂ D-NUL MAIORESCU

Dl. Maiorescu a publicat în „Convorbiri“ două critice literare, una în numărul din Septembrie și alta în cel din Aprilie. Cea dintâi asupra comediilor D-lui Caragiali. *un felii de respuns* criticelor făcute acestor comedii și a doua „Poeti și Critici“ *un felii de respuns* celor ce critică pe Alexandri. Amîndouă articulele au fost primite cît se poate de bine de întreaga presă romînă și unele ziare chiar le-au reprodus laudînd importanța și însemnătatea lor. Nu putem de cît să ne bucurăm, și pentru că Dl. Maiorescu a scris aceste critici și pentru că iele au fost atît de bine primite de publicul cetitoriî, care știe să prețuească cunoștințele literare și talentul de critică al autoriului. Dar nici numele autoriului, nici primirea cea bună din partea publicului, nu poate să ne scutească de a analiza aceste scrieri; ba chiar tocmai numele și însemnătatea D-sale ne silește să-i cercetăm părerile date la lumină. Și ni se cere asemenea analiză mai mult de cît orî-cui, pentru că și noi am scris despre comediile D-lui Caragiali, și pentru că părerile autoriului sînt cu totul protivnice părerilor noastre și pentru că autoriul iea la vale unele idei ce ne sînt scumpe și pe cari trebuie să le apărăm. Cetitorii noștri nu ne vor bănuî, dacă ne vom oprî cam mult la analiza unor fraze, argumentări, încheeri logice, așa de numeroase în micile articole ale D-lui Maiorescu; căci cetînd scrierea noastră pînă la sfîrșit, vor vedea că eminentul critic atinge chestii peste samă de însemnate și de prețioase.

Începem cu articolul asupra comediilor D-lui Caragiali. Am zis că într'însul sînt multe părerî pe cari nu le primim de loc, dar trebuie să mai adăugim că sînt altele cu cari ne unim în totul, ba chiar sînt și de acele ce-am rostit chiar noi în articolul ce am scris asupra D-lui Caragiali. Și noi zicem că „lucrarea D-lui Caragiali ieste originală“ și noi credem despre comediile lui „că pun

pe scenă cîte-vă tipuri din viața noastră socială de a-zi“, și că autoriul a fost în dreptul său cînd și-a ales acel strat social care după noi are însemnătate mult mai mare de cît cred unii critici și chiar de cît pare a crede Dl. Maiorescu. Și noi zicem de asemenea că scrierile D-lui Caragiali sînt mult mai pe sus de cît melodramele franceze și dramele istorico-patriotico-naționale. Ne unim și cu ideea că „trivialul este o impresie relativă de toate zilele, ca și decentul și indecentul“ (se înțelege, nu trebuie de exagerat această frază care ar putea îndreptăți ori-ce pornografie). Și dacă criticul ar fi scris numai atîta, am putea să ne bucurăm că sîntem de acelea-și păreri, și cu atît mai mult cu cît multe din iele le spusese mai di'nnainte în „Contemporanul“. Dar criticul nu se mulțamește numai cu atîta, cu analiza scrierilor D-lui Caragiali, ci cu scop de a le apăra se aruncă în teorii înalte asupra moralei în artă și tocmai aceste generalizări ni se par lipsite cu totul de temei. Dl. Maiorescu vrea să apere lucrările D-lui Caragiali în potrivea învinuirii de nemoralitate și pentru atare sfîrșit D-sa își pune întrebare dacă arta, în general vorbind, are ori nu misiune moralizatoare și răspunde: „Da, arta a avut totdeauna o misiune moralizatoare și orice adevărată operă artistică o îndeplinește“. Rămîne deci să înțelegem în ce stă moralitatea artei. La această întrebare ni se dă următorul răspuns: „Ori ce emoțiune estetică, fie deșteptată prin sculptură, poezie, fie prin celelalte arte face pe omul stăpănit de ea, pe cîtă vreme este stăpănit să se uite pe sine ca persoană și să se înalță în lumea ficțiunilor ideale“. În această uitare de sine, care este pricinuită de ori-ce operă, adevărat artistică, stă moralitatea artei. Pe lîngă această teorie adaugă d-sa o garnitură de argumentări, de deducții, de abstracții, în cît sîntem nevoiți să le reproducem aice în parte, pentru a se vedea cum și în ce chip își apăra autoriul teza.

„*Inălțarea impersonală* este însă o condiție așa de absolută a oricării impresii artistice, încât tot ce o împedecă și o abate este un dușman al artei, îndeosebi al poeziei și al artei dramatice. De aceea poeziile cu intenții politice actuale, odele la zile solemne,

compozițiile teatrale pentru glorificări dinastice etc., sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată.

„Esența acesteia este de a fi o ficțiune ideală, care scoate pe omul impresionabil în afară și mai presus de interesele lumii zilnice, ori cât de mari ar fi în alte priviri.

„Chiar patriotismul, cel mai important simțiment pentru cetățeanul unui stat în acțiunile sale de cetățean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orice amintire reală de interes practic nimicește emoțiunea estetică.

„Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism frances? Este în Racine vreo declamare națională? Este în Molière? Este în Shakespeare? Este în Goethe?

„Și dacă nu le are Corneille și Goethe, să ne învețe domnul x. y, din București ca să le avem noi?

„Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie de cât ideal-artistică, fără nici o preocupare practică. BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Prin urmare o piesă de teatru cu directă tendență morală, adevărată cu punerea intenționată a unor învățături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învățături, este imorală în înțelesul artei, fiind că aruncă pe spectatori din *emoțiunea impersonală a ficțiunii artistice* în lumea reală cu cerințele ei, și prin chiar aceasta îl coboară în sfera zilnică a egoismului, unde atunci—cu toată învățătura de pe scenă—interesele ordinare câștigă preponderanță. *Căci numai o puternică emoțiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine și să aibă prin urmare o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina oricărui rău.*

„Așadar arta dramatică are să expună conflictele, fie tragice fie comice, între simțirile și acțiunile omenești cu atâta obiectivitate curată încât pe de o parte să ne poată emoționa prin o ficțiune a realității, iar pe de alta să ne înalțe într-o lume impersonală 1)“.

1) Convorbiri literare No. 6 an. XIX pag. 456—457.

Am reprodus o față întreagă din articolul d-lui Maioreescu, pentru că iea caracterizază foarte bine modul d-sale de a scrie ; pe de altă parte atare împletire metafizică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre și într'o limbă lămurită. În adevăr toate aceste „fiecțiuni ideale“, „emoțiuni impersonale“, „înălțare impersonală“, „lume impersonală“, „fiecțiuni artistice“, „inspirare impersonală“, „transportarea în lumea curată a ficțiunilor“ pot să întunece chiar și lucrul cel mai limpede ; dar în chestii literare cari, după dl Maioreescu, sînt atît de grele, toate aceste ficțiuni și impersonalități pot, cel mult, să cîștige autoriului titlul de profund, din partea celor cari nu vor fi putut pricepe o boabă din tot articolul. Dar aceste expresii grele, metafizice, mai sînt și neexacte. Să luăm vorba „emoțiune impersonală“ ! Emoțiunile sînt în general cît se poate de personale, pentru că sînt urmarea unei ațitări nervoase, care se petrece într'un organism individual, într'o persoană. De asemenea și „lume impersonală“, „inspirare nepersonală a ficțiunilor“ ar fi trebuit mai bine lăsate Nemților cărora le plac atît de mult vorbe și fraze nebuloase. Nu-i adevărată nici fraza că „egoismul e rădăcina oricărui rău“. Dacă simțimentele și faptele altruiste sînt trebuitoare pentru păstrarea neamului omenesc, prin urmare și a individului ; apoi simțimentele și faptele egoiste sînt trebuitoare pentru păstrarea indivizilor și prin urmare și a speciei, care ie formată din indivizi. Așa dar și unele și altele pot fi morale. Să luăm un exemplu pentru mai bună lămurire. O casă arde, ieu sînt într'însa. În fața primejdiei simt o emoțiune care mă împinge să scap din foc. Această emoțiune și fapta ce urmează sînt egoiste. Alt exemplu. O casă arde, într'însa ieste vecinul meu. În fața primejdiei în care'i iel, voi avea o emoțiune și niște simțimente cari mă vor face să mă arunc în foc, punîndu-mi în primejdie viața, pentru a-l scăpa. Emoțiunea și fapta sînt altruiste. Dar ieste lucru vădit că dacă 'mi vor lipsi simțimentele egoiste, egoismul care mă face să scap din foc, ași arde în casă și dacă egoismul ar lipsi la toți indivizii, toată omenirea ar pieri într'un felu oare-care. Tot așa s'ar în-

timplă dacă ar lipsi cu totul sentimentele altruiste. Așa dar din aceste exemple și din multe altele pe cari nu le mai înșirăm urmează că și egoismul și altruismul pot fi morale. Nu cercetăm care din amândouă ie mai mult și care mai puțin. Ieste prin urmare cît se poate de greșit a spune că „egoismul este rădăcina oricărui rău“. Pentru a dovedi cu totul neadevărul acestei fraze, putem da pilde că multe rele pot avea rădăcina în altruism. Iear dacă egoismul nu-i rădăcina ori-cărui rău, atunci rolul artei, care, după dl. Maiorescu, ie de a deșteptă înprivitori o stare sufletească în care egoismul să nu mai poată avea înriurire, nu s'ar cuveni să fie numit în tot dea una moralizatoriū. Ieată întâiea meteahnă în teoria d-lui Maiorescu. Dar egoismul exagerat despre care pomenește d-sa într'un loc? Acesta ieste un egoism rău înțeles, un egoism bolnăvicios, patologic, și ie adevărat că de nu-i rădăcina ori-cărui rău, totu-și de bună samă ie rădăcina multora. Dacă arta ar pregăti o stare sufletească, în care ast-feliū de egoism exagerat să nu poată prinde loc, rolul unei moralizatoriū ar fi destul de mare, deși nu pe atita cît crede dl. Maiorescu. Dar nici atita nu-i adevărat, sau cel puțin nu-i în tot deauna. Mai încolo vom vorbi pe larg despre chestiea aceasta, aice dăm numai un exemplu, care va dovedi zisele noastre. Militarismul, spiritul războinic, euceritoriū și distrugătoriū ie una din manifestările unui egoism patologic de felul cel mai rău. Rolul lui în istoriea dezvoltărei omenirei ie atit de grozav. în cît un cugetătoriū însemnat, H. Spencer, socoate că toate nefericirile ce au întovărășit dezvoltărea omenirei se datoresc militarismului. Să presupunem o societate în care ieste înrădăcinată această boală morală, acest felul de egoism patologic, o societate cuprinsă de spiritul militar distructoriū, o societate care a ajuns îngrozitoare pentru națiile învecinate. Să presupunem că în această societate un artist mare a făcut un tablou ce îmfațoșază o scenă militară, o revistă, și că tabloul ieste un capo d'operă ca execuție, tehnică, grupare, lumină, colorit etc..... Ce înriurire va avea acest tablou asupra acelu public care și așa ie pornit cătră militarism. Ie vădit că spiritul militar, mulțamită

acestui tablou, va crește, egoismul patologic se va dezvoltă și mai tare se va aprinde sîngele selbatee, și mai mult va colcăi temperamentul destructoriu în fața măreței reviste militare înfătoșată de genialul pictor. Iată o lucrare artistică minunată, care în loc de a trezi „o stare sufletească inaccesibilă egoismului“, în loc de a „întări partea cea bună a naturii omenești“, ațîță și mai tare egoismul, întărește partea cea rea a naturii omenești, și cu toate acestea tabloul poate fi o operă artistică în toată puterea cuvîntului, Cum rămîne atunci teoria D-lui Maiorescu în privința moralității în artă? Cum rămîne fraza: „care face pe omul stăpănit de ea să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale“? La cea di'ntîm atingere a criticii, teoria se evaporază în „lumea impersonală“.

Garnitura cu care Dl. Maiorescu o împodobește iese la feliu cu teoria. „Esența acesteia este de a fi o ficțiune ideală, care scoate pe omul impresionabil în afară și mai pre sus de interesele lumii zilnice, orî cât de mari ar fi în alte priviri“. Dacă presupunem că interesele de cari iese împresurat omul sînt în adevăr „mari în alte priviri“, spre exemplu dacă omul muncește pentru binele obștesc, pentru a îndulei și stărpi sărăciea, dacă muncește pentru înnobilirea sentimentelor omenești, atunci esența artei fiind, după Dl. Maiorescu, de a-l scoate afară din aceste interese, cari sînt zilnice, dar și foarte morale, arta va slăbi partea cea bună a naturii omului în loc de a o întări, cel puțin o va slăbi „pe cîtă vreme este stăpănit de ea“. Moralitatea artei ar fi un feliu de vargă, care, după unii, moralizază pe copiii cei rei, dar strică pe cei buni. Ieste neadeverat de asemenea că arta „scoate pe omul impersonabil în afară de interesele lumii zilnice“, că-l face să-și uite inte interesele individuale și prin urmare să aiba o emoțiune impersonală. Aceasta ar fi întru cît-vă adevărat despre muzică, și despre pictură, dacă nu se va îndeletnici cu viața oamenilor, cînd ne zugrăvește de pildă natura, în sfîrșit întru cît-vă chiar despre poezie cînd cîntă luna, stelele, iarba verde, dar mai tot deauna ie falsă asemenea idee în privința dramaturgiei. *În această privință*

noi credem mai degrabă di'mpotrivă, că arta atîta în gradul cel mai înalt interesele reale, individuale și anume acele de cari se ocupă făcîndu-ne să uităm toate celelalte. Interesul și emoțiunea ce va trezi în public „Romeo și Julieta“ vor fi cu atîta mai mari cu cît acel public va fi mai în stare de a iubi, cu cît a iubit mai tare; iar interesul și emoțiunea va ajunge la culme la spectatorii a căroră iubire a fost nenorocită ca și a nefericîților înnamorați din piesa lui Shakespeare. Othelo face mare impresie pentru că într'însul se zugrăvește patima geloziei care ne roade mai pe toți și care iese unul din interesele noastre zilnice; și mai cu samă va mișca pe acela care a trecut pri'ntr'un acces de gelozie nebună, cum trece înaintea noastră nenorocitul Maur. Cînd regele Lear intră pe scenă desnădăduit, zmulgîndu-și părul său alb, și cu glas grozav ne strigă: „Suflați, vînturi, și crepe-vă obraji! Înfurieti-vă! suflați“¹⁾...Ie groznică impresia, ie mare emoțiune ce simțim văzînd pe acest părinte nebun din pricina relelor ce i-au făcut copiii și în a cărui stare ne punem fără de voie și fără știre! Dar cu cît mai mare va fi emoțiunea, acela care singur a suferit de nemulțămirea copiilor? Ori cînd acela-și mult nefericit Lear vine cu trupul Cordeliei în brațe și strigă: „Cordelia, Cordelia, stai o leacă! Ha!“²⁾ și cînd zdrobit, convins că s'a dus, repetă înfiorătoarele cuvinte: „Nici o dată, nici o dată, nici o dată!“³⁾, aceste cuvinte ne lovesc în inimă, pentru că fără de voie și fără să gîndim ne punem în locul acestui nefericit părinte; dar cît de nemăsurată, cît de nespasă, trebuie să fie durerea ce produce scena aceasta asupra unui părinte care a avut vr'o dată durerea de a stă lîngă secriul copilului său și, cu buzele galbene și tremurătoare, să repete cel mai grozav cuvînt din dicționarul omenească: „nici o dată, nici o dată, nici o dată!“ Da, venim înaintea unei lucrări artistice, intrăm în teatru, cu interesele, cu durerile

1) „Blow winds, an crack your cheeks! rage! Blow!“

2) „Cordelia, Cordelia, stay a little, Ha!“

3) „Never, never, never, never, never!“

noastre, cu suferințele, cu ura și cu iubirea noastră și nu putem să le lăsăm în ante-cameră, la portariu, cum ne lăsăm paltoanele și galoșii, și după cum pare a ne sfătui domnul Maiorescu; nu putem, pentru că lucrul iese cu neputință și cererea absurdă. Dacă înse am putea lăsa la ușă interesele noastre individuale, interesele lumii zilnice, pasiunile noastre etc... atunci în adevăr am ajunge „impersonali“ dar în schimb artă, care spuneți că iese o „fiecțiune ideală“, nu ne-ar face nici o impresie și cel mult ne-ar duce în „lumea impersonală“; adică ne-ar adormi. Dar poate dl. Maiorescu înțelege prin interesele lumii zilnice, interesele cele mai josnice. Nu, de loc, pentru că adaugă: „ori cât de mari ar fi în alte priviri“ și mai departe „chiar patriotismul cel mai important simțiment pentru cetățeanul unui stat, nu are ce căută în artă ca patriotismu ad hoc, căci orice amintire de interes practic nimicește emoțiunea estetică“. Așa dar patriotismul fiind unul din sentimentele zilnice, n'are ce căută în artă! Dar cu ce se va îndelețnici atunci arta, cînd împreună cu patriotismul va alungă toate interesele lumii zilnice? Ori iubirea nu-i un interes din lumea zilnică; ura, gelozia, lăudăroșia, zgîrcenia, lăcomia, răzburarea și celelalte... nu-s și ie! Atunci arta n'are de cît să-și ia tălpășița, pentru că prin „fiecțiuni ideale“ și prin „înălțări impersonale“ mare lucru, cu toată bunăvoința, nu va face arta. Dar întrebă dl. Maiorescu: „Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotismu frances?“ Și ce ar urmă de acolea? În Corneille nu sînt, dar în Victor Hugo sînt și încă multe; nu cum-vă Victor Hugo nu iese poet și artist, ba încă genial? „Subiectul, zice mai departe dl. Maiorescu, poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie de cît ideal artistică“. Foarte adevărat, dar cum rimează cu cele scrise mai înainte? Dacă subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, și după noi chiar ar fi foarte bine să fie luat din realitate, atunci și patriotismul și toate interesele lumii zilnice au ce căută în artă. D-nul Maiorescu dă afară interesele zilnice pe fereastră și le lasă să între înapoi pe ușă. Prin urmare, zice dl. Maiorescu mai departe, „o

piesă de teatru cu directă tendință morală, cu punerea intenționată a unor învățături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învățături, este imorală în înțelesul artei, fiind că aruncă pe spectatori din emoțiunea impersonală a ficțiunii artistice în lumea reală... Dacă n'ar zice „fiind că“, am fi și noi de aceea-și părere. În adevăr, lucrările literare în cari sînt puse învățături morale în gura unor persoane, cu scop de a le propevedui sînt cît se poate de neartistice, dar nu „fiind că aruncă pe spectatori din emoțiunea impersonală a ficțiunii artistice în lumea reală“, ci pentru că sînt minciunoase. Cînd în dramele noastre naționale și patriotice din războiul din urmă, soldații curcani, țerani, în redutele de la Grivița, rostesc cuvîntări patriotice; apoi de bună samă aceste lucrări sînt parodia artei, nu artă; și pricina ie fiind că sînt minciunoase. Țeranul român nu ține discursuri patriotice nici aiurea, dar nu tocmai murind de frig, de foame și de glonțe la Grivița! De asemenea în dramele noastre istorico-patriotice naționale, eroii dramelor rostesc multe de discursuri patriotice, cuvintele „țara noastră“, „România“, „vitejia românească“ nu mai contenesc. Dar toate aceste tipuri nu sînt oameni vii, sînt mașine vorbitoare și discursurile patriotice nu-s cerute de caracterul lor, aceste discursuri ar fi tot așa de bune, dacă ar fi rostite de fonografe. Ie oare de vină patriotismul? Firește că nu, ci tractarea cît se poate de neartistică, de proastă a subiectului. Să ne închipuim înse că un scriitoriu talentat ar face o dramă de pe la 1848, că eroul dramei ar fi Bălcescu, a cărui inimă bătea așa de fierbinte, care suferea atît de mult de relele țerei sale, a cărui puls bătea în tact cu al țerei. Artistul care ar serie ast-feliu de dramă, ar trebui negreșit să puie în gura eroului discursuri pline de focul patriotismului, pentru că altmintrelea tipul lui Bălcescu n'ar fi adevărat, ba fără aceste discursuri nici n'ar putea fi înțeles în total. Așa dar încă o dată: patriotismul ca și ori-care altă manifestare a vieței individuale și sociale poate să fie subiectul unei lucrări artistice, numai tractarea acestui subiect trebuie să fie în adevăr artistică. Și acuma întrebăm ce mai

remîne din însemnatul articol al d-lui Maiorescu? Mai remîne încă „obiectivitatea curată“ cu care arta trebuie să zugrăvească luptele între simțirile și între acțiunile omenești. Dl. Maiorescu ie foarte obiectivist. Publicul în fața artei trebuie să fie atît de obiectiv pînă să ajungă „impersonal“, poetul trebuie să expue simțirile și acțiunile omenești cu atîta obiectivitate curată, în cît să ne înnalte pe noi în „lumea impersonală“. Cît de impersonal, cît de obiectiv trebuie să mai fie poetul! În alt loc Dl. Maiorescu zice: „Căci pentru ori-ce om cu mintea sănătoasă ieste evident că o comedie n'are nimic a face cu politica de partid, autorul își ia persoanele sale din societatea contemporană cum este, pune în evidență partea comică așa cum o găsește și același Carageali, care astă-zi își bate joc de frasa demagogică și-ar fi bătut joc ieri de işlic și își va bate joc mâne de frasa reacționară. Așa ar fi dacă artistul, poetul, scriitorul ar putea să se facă impersonal pînă la atîta, în cît să uite, să-și părăsască toate obiceiurile, convingerile, principiile sale; din nefericire, ori din fericire, asemenea lucru ieste și mai cu neputință pentru un artist de cît pentru noi. Un artist, un scriitoriu, are convingerile sale, principiile sale, ie influențat de mijlocul în care trăește, resuflă în atmosfera morală a mijlocului social în care se află și de aceea lucrările sale, subiectele ce va alege, felul cum le va lucra, vor purtă pecetea mijlocului social ce încunjură pe artist. Căci pentru ori ce om cu mintea sănătoasă, vom zice și noi, ieste vădit că un om credincios, un artist religios, va putea face o satiră genială împotriva ateilor, dar nu va putea face o satiră adevărat artistică împotriva religiei, pe care o crede sfîntă și bună. Pentru asemenea lucrare i-ar lipsi inspirația, ba nici n'ar putea băgă de samă părțile de ris, pe cari un ateu le-ar putea vedea foarte ușor etc. etc...

Ne vom mai întoarce la această chestie, acuma aducem mărturia unui însemnat logician pentru a sprijini părerea noastră. „Poetul, zice acest logician, este mai întăiu de toate o individualitate, de la aceleași obiecte chiar, despre cari noi toți avem o simțire obicinuită el primește o simțire așa deosebit de puternică,

și așa de *personală* în gradul și în felul ei, în cât în el nu numai se acumulează simțirea până a sparge limitele unei simple impresii și a se revêrsa în formă estetică a manifestărei, dar însuși această manifestare *reproduce caracterul personal fără de care nu poate exista un adevărat poet*. Din multe părți ale lumii primește poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse sau pentru a ieși cum au intrat și se resfrâng în prisma cu care l'a inzestrat natura și *ies numai cu această resfrângere și coloare individuală*“. Și mai departe: „*artistul nu poate fi de cât părtinitor*“. Cît de deosebită ie vorbă criticului pe care-l cităm aici de a d-lui Maiorescu! Aice nu mai iese vorba de impersonalității. Poetul iese o individualitate, impresiile ce le primește sînt foarte *personale*, creația poetului, artistului, reproduce caracterul personal al poetului, iese cu culoare individuală. Criticul nostru cade chiar într'o exagerare opusă obiectivismului curat a D-lui Maiorescu, declarînd cam dogmatic: „*artistul nu poate fi decît părtinitor*“. ~~CU iese dar greșit a zice că ar~~ *Comedie care-i satira unui partid, n'are nimic a face cu convingerile politico-sociale ale autoriului, dacă îmfașează caracterul personal al poetului, poartă urmele individualității lui. Pentru ori ce om cu mintea sănatoasă va fi deci vădit lucru că junimistul-conservatoriu Carageali, dacă în adevăr face parte din acest partid prin convingeri, nu poate să-și bată joc a-zî de liberali și mîne de junimiștii-conservatori, o dată ce artistul nu poate fi de cît părtinitoriu.*

Dar cine iese criticul necunoscut pe care l'am citat și care ne vorbește așa deosebit de dl. Maiorescu, va întrebă cine-vă? Ceticitoriule, acest critic iese tot dl. Maiorescu din articolul „*Poeți și critici*“, articol publicat tot în „*Convorbiri literare*“ în aprilie 1886. Tot dl. Maiorescu bate pe dl. Maiorescu: un tablou curios, dar adevărat.

Mai sînt și alte contraziceri între amîndouă articulele, putem formă un buchet întreg. În articolul întăiu ni se spune că un artist care nu-i cuprins de inspirație impersonală nu iese artist ci pseudo artist; în al doilea ni se zice că simțirile ce pri-

meste un adevărat poet sînt „aşa de *personale* în cît... chiar acumulându-se şi revărsându-se în forma estetică, însăşi această manifestare reproduce caracterul *personal* fără de care nu poate exista un adevărat poet“. În articolul întâiu ni se spune că poeziile cu intenţii politice actuale sînt o simulare a artei, dar nu artă. În al doilea vedem că slăveşte pe Victor Hugo „încoronarea geniului frances“, pentru că între altele a cîntat desrobirea de sub jugul politic! În articolul întâiu ni se zice că odele la zile solemne sînt o simulare a artei, într'al doilea se slăvesc ostaşii noştri“ scrişi tocmai pentru ziua solemnă a biruinţelor noastre împotriva Turcilor. În articolul întâiu ni se zice în sfîrşit că interesele lumii zilnice n'au ce căuta în artă, că poetul trebuie să ne transporte în lumea curată a ficţiunilor şi că chiar patriotismul n'are ce căuta în artă ca patriotismu ad-hoc; în al doilea ne laudă pe Alexandri, zicînd între altele, : „chauvinismul gînteii latine şi ura în contra Evreilor el le-a represintat“ ! (Dar Polichroniadis ?). Credem că sînt destule.

Am avea multe de zis în privinţa articolului „Poeti şi critici“, dar le lăsăm pentru altă dată, acuma ne mărgenim la cîte-va cuvinte. Autorul vrea să ne dovedească înnainte de toate că ieste mare deosebire între poeţi şi critici şi că poeţi mari nu pot fi tot o dată şi critici mari. Teza ieste adevărată, dacă nu o prefacem în dogmă. Înse sub pana domnului Maiorescu deosebirea ajunge aşa de mare în cît poezii şi criticii se arată ca specii zoologice cu totul neasemănate, cum sînt de pildă mamiferele şi reptilele. După domnul Maiorescu: „criticul este din fire transparent, artistul este din fire refractar“. De acolo că criticii sînt transparentii se scoate încheere că poetul nu poate să înţeleagă, să simtă lucrarea artistică a altui poet; faptul că Voltaire n'a înţeles pe Shakespeare se generalizază pentru trebuinţa cauzei. Cîţi critici n'au înţeles pe Shakespeare, mai ales pe timpul lui Voltaire, despre aceasta, bine înţeles, nu se spune nici un cuvînt. Ie de prisos, credem, să mai spunem că teoria d-lui Maiorescu ie neadevărată, de vreme ce poetul tocmai pentru că-i poet, tocmai pentru că-i

mai impresionabil de cît noi, va simți mai adînc o lucrare în adevăr poetică. Multe am mai avea încă de zis, mai ales în privința rolului criticei, care după dl. Maiorescu pierde din însemnătate cu cît se dezvoltă literatura unei țeri, în loc de a cîștiga, cum credem noi. Dar de o cam dată facem o singură întrebare: De unde vine că domnul Maiorescu, căruia nu-i negăm logică și cunoștințele literare, de unde vine că serie ast-feliu de articole și mai ales că se contrazice așa de grozav? După noi iese numai un singur răspuns: Dl. Maiorescu, rar se arată ca critic, dar se îndeletnicește mult cu advocăția și-i foarte minunat avocat. Apoi d-sa, de vreme ce-i și critic, fiind „din fire transparent“ în articolele sale literare își reproduce natura de avocat. Dl. Maiorescu n'a scris două articole, ci a a îmfațoșat două apărări: una pentru clientul d-sale, dl. Caragiali și alta pentru alt client, pentru dl. Alexandri. A fost oare silit dl. Maiorescu se fie consequent în amîndouă apărările? Dar cineva cere serios ca un avocat să rămîie consequent în argumente în toate procesele cîte le apară? Avocatul n'are alt scop de cît să cîștige procesul, cît despre argumente, acestea joacă rol cu totul de mîna a doua și le întrebuițază cum îi vine la socoteală, alegînd pe cele mai potrivite cu scopul ce urmărește, fără să-și bată capul dacă ieri sau alaltă ieri n'a întrebuițat cu totul altele, chiar nepotrivite cu cele de azi. În adevăr ce caleidoscop ar alcătui toate tezele și argumentele unui jurist în lunga-i carieră: ba ca procuror, ba ca avocat, ba ca apărătoriu, ba ca învinuitoriu! Așa dar repetăm, dl. Maiorescu a avut de apărât doi clienți, în două procese deosebite, pentru învinovățiri deosebite și de aceea nici apărările nu se potrivesc. Ieată pentru ce în apărarea di'ntăiu artistul trebuie să fie cuprins de inspirație personală, — în a doua trebuie să fie impersonal; în cea di'ntăiu, artistul trebuie să fie obiectiv, — în a doua „nu poate fi de cît pârtenitor“; în cea di'ntăiu artistul, sub pedeapsă de a pierde acest titlu, ie datoriu să ne ducă „în lumea curată a ficțiunilor“, și interesele zilnice „ori eît de mari ar fi în alte priviri“, n'au ce căută în artă, — iar în a doua apărare între in-

spirările poetice ale lui Victor Hugo, „încarnarea geniului francez“, se numără „desrobirea de sub jugul politic“, „lupta celor mișeri contra celor puternici“ ; în cea di'ntăiu ni se zice că patriotismul, cu toate interesele lumii zilnice n'are ce căută în artă, — în a doua „valoarea lui Alexandri“ stă între altele în faptul că a întrupat șovinismul gintei latine și că reprezintă un interes zilnic, mișșav, ura în potruva Evreilor. Ie ușor de înțeles toate aceste contraziceri, îndată ce nu uităm că avem înaintea-ne apărări advocătești. Remîne numai de știut : „Trebue să fie asemănătoare lucrarea unui advocat cu a criticului literar, ori poate ceea ce se poate în advocăție nu se îngădue în literatură? Credem că dl. Maiorescu înțelege asemenea lucruri mai bine de cît ori cine și că ne va desluși deosebirea în „Convorbiri literare“. Putem pune remășag de pe-acuma că una di'ntre neasemănări va fi că unii sînt impersonali și transparentți, iear ceialalți personali și refractari ; cari anume sînt așa și cari alt-feliu, ie, se înțelege, tot una. Iear despre cetitori să n'aibă grija dl. Maiorescu, se vor găsi unii cari vor ceti și, nepricepînd nemica, vor născoci că articolul ie tare a-dînc, iear ziarele vor scrie : „În No. cutare al „Convorbirilor literare“ a apărut un articol foarte însemnat. Această lucrare a d-lui Maiorescu, „Avocați și critici“, o reproducem etc“... Dar până ce va apărea credem că toți cetitorii noștri vor fi încredințați că nu se îngădue în literatura critică, tot ce se trece cu vederea în advocăție.

* * *

Dacă ni s'ar face și nouă întrebarea ce-și pune dl. Maiorescu, adecă: arta în general are ori un element moralizătoriu? Cu mare părere de reu n'am putea da un respuns afirmativ atît de necondiționat ca al d-sale, nu vom putea zice : „Da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală și orice adevărată operă artistică o îndeplinește“. Nu vom da respuns afirmativ, nu din aceea-și pricina pentru care Macbeth nu putea roști vorba „amin“, — noi n'am făcut nici o crimă în potruva artei,—dar pentru că un respuns atît de necondiționat, că ori ce operă adevărat artistică

trebuie să aibă în sine un element moralizatoriu, ar fi, după noi, neadevărat. A găsi astfel de element în ori-ce lucrare artistică ieste a crede că arta poartă în sine o putere tainică moralizatoare în afară de împrejurările reale ale existenței sale, ieste a crede că arta ie morală în sine, „an sich“, cum ar zice Neamțul, ieste a ridică arta la rangul de *entitate metafizică*.

Nu-i vorbă și noi credem că lucrările cele mari artistice pot fi moralizatoare, vom arăta mai departe când și cum ; ieste de asemenea cu puțință ca opere artistice însemnate să aibă înriurire demoralizatoare, ori nici de un feliu nici de altul. Artă ca ori ce altă manifestare a minței omenești ieste produsul mijlocului natural și mai ales social, poartă pecetea timpului în care s'a alcătuit, a societății în care s'a produs.

Iliada și Odiseea lui Omer nu puteau să iea naștere de cît sub ceriu! Greciei, în mijlocul republicilor veșnic în război, ale vechei Elade, între cetățeni a căror mîndrie și libertate ieră întemeiata pe robie. Divina comedia ieste produsul Italiei, ruptă în bucăți, pustiită prin lupta orașelor, zugrumată și pîngărită prin nelegiuirile grozave ale nobililor și ale preoților, al Italiei mistice și credincioase pe de o parte, iear pe de alta al Italiei stăpînite de amorul exaltat din vrîsta de mijloc. Numai în această Italie a putut să se plămuească „Divina comedia“ ; în tocmai după cum „Raiul pierdut“ al lui Milton nu putea să se producă de cît Anglittera cea aspră și puritană, și după cum „Faust“ nu putea să iea naștere de cît în timpul modern, în acest timp când înaintea omului știința modernă deschide orizonturi fără margini, îl ridică la o înălțime de la care i se ametește capul privind în jos, îl îndeamnă să răsfoiască tot mai mult și mai mult tainele mărețe ale naturei ; și pe de altă parte toate aceste înălțări în sferile înalte ale idealelor filosofice nu-i dau omului modern mulțămire, nu-l îndestulează, ci îl fac să jelească timpurile când oamenii știeau mult mai puțin, dar ierau mulțămii și împăcați în sine-și Acest dualism dureros, produsul epocii noastre, ieste îmfașosat în marea dramă modernă, în scrierea lui Goethe. Ar fi fost tot așa de eu nepu-

tință compunerea lui Faust în vremile cînd s'a alcătuit „Divina comedia“; pe cît ar fi și ca opera lui Dante să fi luat naștere în timpurile noastre. Repetăm, o poezie artistică, arta în genere, ie produsul mijlocului social. Dacă ieste așa, ie vădit că un mijloc social stricat, nemoral, va corupe arta, va produce opere artistice nemorale, și aceste produse ale societății corupte vor avea și iele înriurire demoralizatoare. Pentru acei cari sînt învățați a se uita la artă, ca la un fetiș și cari vor fi loviți de vorba „artă demoralizatoare“, aducem un exemplu doveditoriu. Să presupunem o clasă socială coruptă, cum au fost clasele de sus pe vremea imperiului roman, ori cum sînt clasele de sus în centrurile civilizației moderne, în orașele mari, mari prin bogăție, prin numărul locuitorilor, dar și prin o corupție înjositoare și rafinată. Să presupunem, zicem noi, că un artist făcînd parte din aceste clase, gustînd „deliciile acestei corupții rafinate“, ar face un tablou al cărui subiect ar fi o „orgie“. În această orgie se vor desfășura toate goliciunile, pentru cari arta modernă începe a avea atîta tragere de inimă nu numai în pictură, toată voluptatea, toată bestialitatea senzuală, dar rafinată, la care a putut ajunge această civilizație stricată și rafinată. Oare acest tablou, produsul unui mijloc corupt, nu va avea iel influință corupătoare asupra mijlocului ce l'a produs și asupra celor atinși încă de corupție, dar cari n'au destulă putere pentru a i se împotrivi? Și aice trebuie să ne înțelegem bine, noi nu zicem că arta poate să creeze o societate coruptă, din potriua iea ieste produsul societății; dar o dată produsă, arta la rîndul iei mărește corupția și demoralizarea. Ni se va zice poate că moral și imoral, ca și decent și indecent, sînt lucruri relative. Foarte adevărat, dar sînt lucruri în privința imoralității cărora nu poate să fie nici o discuție. Și pentru a lămuri chestia să luăm cîte-va puncturi de vedere deosebite, din teorii morale deosebite. După H. Spencer, reprezentantul științific al „moralei evoluționiste“, tot ce slujește pentru păstrarea individului și a speciei omenești va fi moral, pentru că plăcerea mărește puterile individului, pentru că plăcerea ieste un

instrument puternic în lupta pentru traiu. Dar ieste plăcere și plăcere. Și tabloul senzual, voluptos, pornografic, al artistului nostru va produce plăcere, înse o plăcere de soiul orgiei însăși. o plăcere patologică, care înjosește pe om trupește și sufletește și care prin moștenire înjosește, strică și generațiile viitoare. Plăcerea ce va pricinui acest tablou, sentimentele ce va deșteptă vor fi cu totul protivnice conservării individului și speciei, vor fi cu totul nemorale. Să luăm punctul de vedere al d-lui Maiorescu. Moralitatea artei stă, după d-sa, în lupta contra sentimentelor egoiste, în uitarea de sine, în ridicarea într'o lume impersonală, pe cîta vreme cine-va ieste stăpînit de artă. Firește înse că tabloul pomenit va avea cu totul altă înriurire asupra unor privitori aplecați di'unainte cătră corupție (presupunem un mijloc corupt): pe cîta vreme vor fi stăpîniți de dînsul, într'însii se vor deșteptă sentimente cari n'au nemică a face cu „lumea impersonală“. In sfîrșit din punctul de vedere al moralei teologice, după care toate noțiunile morale ne sînt date prin intuiție dumnezească, tabloul va avea de asemenea înriurire demoralizătoare. Ieată dar trei puncte de vedere deosebite și din toate urmează că tabloul presupus ieste demoralizatoriu. Dar poate se va putea tăgădui numele de artă acestui tablou, numai pentru că artistul ieste vinovat de atentat la „bunele moravuri“? Și de ce mă rog? In acest tablou poate fi foarte bine un geniu vrednic chiar de Rubens, ale cărui tablouri ieată cum le descrie un mare cunoscătoriu în ale artei, *H. Taine*. „In mînele lui zeitățile grece sau devenit trupuri flamande... Veneri grase și albe, cari și țin amantii cu un gest molatec de curtizană, Ceres vielene cari rid, sirene vînjoase și cănoase, infiorate de plăcere și îndoitori molatece și încete ale trupului viu și palpătoriu, aruncături furioase, dorinți neînvînse măreață dare pe față a senzualităților fără frîu, triumfătoare“¹⁾... Toate acestea pot să fie și în tabloul artistului nostru, numai cu o notă specială, să arăte senzualități și voluptăți „nesănătoase“, cum n'au fost la Fla-

¹⁾ Philosophie de l'art. Vol. II pag. 264—265.

manzi, dar cum se găsesc în centrurile civilizației noastre, astfel cum le descrie Zola. Să luăm alt exemplu, care va arăta și mai bine cugetarea noastră. Să luăm de pildă Ungaria cu patriotismul orb al claselor sale conducătoare, cu desprețul în privirea naționalităților stăpânite cu ura lor în contra acestor supuși cari vor să dea semne de viață neatîrnată. Să presupunem un pictor mare, care să fi fost crescut în mijlocul acestor clase, care să fi primit din prunceie ideea că nația maghiară ieste din firea sa superioară Romînilor, și prin urmare chemată a-i stăpîni. Și să zicem că pictorul va face un tablou în care va îmfașșa aceste două naționalități, Unguri și Romîni; el va pune sus o ceată de Unguri nalți, chipoși, cu fața plină de mîndrie și de inteligență, cu mutre poroncitoare, .. în sfîrșit o rasă de stăpîni, despre cari ori-cine văzîndu-i va zice: „Ieată oameni meniți a poronci“. Jos înse ar zugrăvi o mulțime ticăloasă, dobitoacă.. și pri'nt'r'insa ar îmfașșa pe Romîni, în cît ori cine văzîndu-i ar zice: „Ieată o casă înjosită, meniți la robie“. Acest tablou, produsul unui mijloc cu idei și sentimente înguste și imorale, n'ar demoraliză și mai tare acest mijloc, n'ar face relațiile și dușmănia între cele două nații și mai rele, în loc de a dezvoltă sentimente frățești cum s'ar cuveni? Și băgați de samă că tabloul ar putea să fie nu numai artistic, dar chiar real și alcătuit din elemente adevărate. Și ieată cum. În fie care nație sînt tipuri mîndre, in'eligente, dar sînt și înjosite, proaste, idioate; tipuri de un felu și de altul se află atît între Unguri cît și între Romîni; artistul n'a avut de cît să iee di'ntre Unguri tipuri alese și di'ntre Romîni tipurile cele mai proaste. Mai mult de cît atîta, sentimentele patriotice înguste ale artistului nostru îl vor face să bage de samă mai ales la tipurile mari ale nației sale și numai la cele idioate din nația desprețuită, în privirea căreia l'a atîtat creșterea și mijlocul social în care trăește. Se înțelege că aceea-și influință ar avea o lucrare artistică din domeniul poetic, literar, numai cu atîta deosebire că opera literară, fiind făcută din cuvinte, din vorba omenească, înriurirea ieî moralizătoare ori demoralizătoare va fi

mai sigură și mai puțin schimbătoare. Cu greu ne închipuim un mijloc social în care o poemă artistică ațîind ura între nații, să poată avea înriurire moralizatoare.

Credem că s'a lămurit îndestul acumă punctul nostru de vedere și că am dovedit cît de tare greșește Dl. Maiorescu punînd artei în genere firmă cu inscripția „moralizatoare“.

Cu totul altă ce-vă iese dacă ni se va pune întrebarea : „Arta trebuie oare să fie moralizatoare, iese de dorit ca arta să aibă misiune moralizatoare și educatoare ?“ La această întrebare vom răspunde cu toată tăria : „Arta trebuie să aibă misiune educatoare și moralizatoare ; da, arta *poate* să aibă foarte mare influență educatoare și moralizatoare“. Nu putem analiza în acest articol în ce a nume stă moralitatea artei. Pentru aceasta ar trebui mai întăi să ne înțelegem asupra moralei în general, cum vom și face altă dată. Dar putem arătă ună din condițiile de căpetenie pentru ca arta să aibă putere moralizatoare și educatoare. *Această condiție iese moralitatea artistului însuși și înălțimea morală, intelectuală, ideală la care a ajuns țel.* Pentru dovedirea acestui mare adevăr facem apel la Dl. Maiorescu, care în „Poeti și critici“ a zis că opera artistică reproduce caracterul personal al artistului și că impresiile artistului nu ies așa cum i-au întrat în minte, ei cu colorea lui individuală. Dacă Dl. Maiorescu înțelege cele scrise așa cum le-am înțeles noi, atuncă a spus un adevăr foarte a-dînc. Da, opera artistică reproduce caracterul personal al artistului și sub „caracter“ trebuie să înțelegem temperamentul, inteligenta, simpatiile și antipatiile, ura și iubirea, bucuria și suferința lui, — toate înriurile mijlocului social în care trăește, a primit educație, etc... Mai mult, o lucrare adev rat artistică, nici nu poate să nu reproducă caracterul personal al artistului, bine înțeles dacă opera iese destul de întinsă pentru a putea reproduce un caracter. Dacă artistul ie melancolic, amărît,.. plină de melancolie și de durere va fi opera lui ; iar dacă se va încercă a plăzmu o operă hazlie, veselă, gingașă, flusturatecă, nu va reuși, lucrarea lui nu va fi o creațiune ci o meșteșugire, o operă slabă, dacă nu proa-

stă, pentru că n'ar corespunde caracterului personal al artistului. Scepticul, melancolicul, amăritul Leopardi, n'ar fi putut să scrie ca Heine și acest din urmă când a vrut să scrie o tragedie măreață, în feliul lui Shakespeare, a scris pe „Rateleaf“, operă despre care am putea zice franțuzește că-i „franchement mauvaise“. Dacă toate acestea sînt adevărate, dacă lucrarea artistului reproduce caracterul lui personal, dacă pe de altă parte înălțimea morală, idealul, credințele și simpatiile artistului fac parte din caracter, ieste vădit că opera va reproduce moralitatea artistului și va avea cu atîta mai mare înriurire moralizatoare cu cît artistul însu-și va stă la mai mare înălțime morală; și cu cît ie mai mare geniul artistului, cu atîta mai cu tărie se va reproduce înalta lui moralitate în opere și cu atîta mai puternică, mai întinsă, mai adîncă va fi înriurirea moralizatoare a operilor lui. Așa dar opera artistică va fi cu atît mai moralizatoare, cu cît va fi mai mare elementul moral întrupat în iea de artist și cu cît execuția iei va fi mai genială. Din acest adevăr poate înse să fle scoasă o încheere greșită. Dacă puterea moralizatoare a unei opere artistice ie cu atît mai mare cu cît opera ie mai genială, atunci arta are putere moralizatoare în sine. Și în adevăr mulți judecă așa și plecînd de la adevărul că opera artistică ie cu atîta mai moralizatoare, cu cît ie mai mare, scot încheere că arta are în sine putere moralizatoare și apoi căutînd'o numai de cît ajung la difiniții metafizice ca „inalțare impersonală intr'o lume impersonală“. Toate acestea înse sînt neadevărate, pentru că nu putem zice că puterea moralizatoare a artei ieste proporțională genialității artistului de cît numai dacă opera cuprinde în sine element moral, și fără condiția a doua afirmarea întăiea îi greșită. *Arta în sine* ieste tot atît de puțin moralizatoare cît ieste de folositoriu și cușitul *în sine*. Cușitul ieste foarte folositoriu numai cînd îi întrebuițat la ce-vă aducătoriu de folos și utilitatea lui va fi proporțională muncii folositoare îndeplinită pri'ntr'însul; în mîna unui nebun sau încă și mai mult în mîna unui hoț, cușitul ieste peste măsură de vătămătoriu. Am zis că una din condițiile de

căpetenie pentru producerea lucrărilor artistice moralizatoare iese înălțarea morală și ideală a artistului însu-și. Pentru o operă artistică moralizatoare se cer deci două condiții : înălțarea morală și ideală a artistului și putere creatoare, geniu. Una singură di'n-tr'însele nu ajunge. Să presupunem un om cu înalte idealuri, cu morală aleasă, dar fără talent de pictură. Să zicem că presupusul pictor ar face un tablou cu subiect și scop foarte moralizatoriu ; firește că în ciuda moralității ideale a pseudo-pictorului, tabloul va fi prost, picioarele vor fi unul mai lung și altul mai scurt, între părțile trupului nu va fi nici o proporție, fețele vor fi lipsite de expresie, etc... în sfârșit tabloul va fi o caricatură și numai putere de a moraliza nu va avea. Aice vedem și mai limpede de ce operele pseudo-artistice ale dramaturgilor noștri, cu toate învățăturile morale ce pun în gura persoanelor ce ne îmfațosază,... n'au nici o înriurare și, cum zice cu drept cuvînt dl. Maiorescu, sînt nemorale din punctul de vedere al artei. Pricina înse nu-î unde o găsește d-sa, adică în faptul că ne coboară în lumea intereselor zilnice, ei în lipsa de talent artistic la autorii lor. Aceste opere minciunoase sînt întocmai ca tabloul de mai sus, cu scop moralizatoriu dar fără nici o proporție, cu colorit stupid... etc.

Subiectul ce va lua artistul ie mai mult ori mai puțin indiferent. Și aice are dreptate dl. Maiorescu, numai explicația d-sale nu-î adevărată. Să ne întoarcem la exemplul nostru cu artistul care a făcut un tablou ori a scris o poemă despre orgie, care a făcut o lucrare demoralizatoare ca și mijlocul în care s'a dezvoltat iel însu-și. Să presupunem alt artist, care nu face parte din cercul demoralizatoriu și demoralizat, ori care chiar dacă face n'a fost atins de corupție, ba chiar ajutat de natura sa și de multe împrejurări fericite a ajuns om cu moralitate înaltă. Acest artist va putea și iel să iea originea ca subiect pentru o poemă sau un tablou (după cum va fi poet ori pictor) ; dar cît de deosebit va fi cuprinsul și prin urmare înriurirea operei lui ? Dacă în cea di'n-tăiu corupția se arată idealizată și deșteaptă în public senzualitate

și voluptate exagerată, împingîndu-l la desfrînare ; în a doua orgie va fi uricioasă, opera artistului va fi o explozie de protestare, un strigăt de durere în potriva înjosirei demnității omenesti, în contra bestialității neînfrinate, un strigăt de protestare care va purtă pecetea înaltei moralități a artistului și a marelui său talent. Dacă cea dintâi va îndemna la desfrînare, cu atîta mai mult cu cît artistul ce a făcut-o va fi fost mai genial ; a doua va îndepărtă de la destrăbalară cu atîta mai tare cu cît geniul artistului va fi mai puternic. Cînd trecem de la aceste considerații teoretice și ipotetice în domeniul artei reale, cîmpul ce ni se deschide ie atît de întins, în cît ni-i cu neputință să-l cercetăm de amăruntul într'un articol, nu putem atinge de cît o parte neînsemnată, va trebui să ne mulțămim cu cîte-vă exemple numai.

Să luăm același subiect, tractat de mai mulți artiști, de pildă războiul. Îl credem foarte potrivit pentru demonstrațiile noastre, fiind că în privința războiului, din punct de vedere moral, mai că nu-s deosebiri de părere. Nu-i vorbă sînt unii cari cred că războiul în unele împrejurări ieste trebuitoriu, de pildă războiul pentru apărarea neatîrnării în contra unor năvălitori. Și noi îl credem trebuitoriu în ast-feliu de întîmplări, dar aceasta nu ne împiedecă de a simți groază în potriva măcelurilor între oameni și de a avea dorința foarte morală, de a trezi în inimele și în mințile tutuor groază, protest în contra războiului. În privința aceasta sîntem toți de o părere. Să luăm dar războiul Ruso-Turco-Romîn, acest războiu care prin măcelurile de la Plevna, Grivița etc. fac să ni se stringă inima de durere și acuma. Ieată cum ni-l îmfașozază bardul de la Mircești : Grivița, acest loc blăstămat, care a costat pe România atîta sînge și lacrimi, care a făcut atîtea văduve și atîția orfanî, ie personificată de poet ca o fată frumoasă și anume ca fata lui Gazi-Osman ; tunurile di'mprejurul Griviței sînt colanul care strînge taliea mlădioasă a fetei, pe colan joacă fulgerele ; iar soldații Romîni sînt reprezîntați pri'ntr'un flăcău, care vrea să-i iea colanul cîntîndu-i că-i iea-i bună de sărutat, ca și dînsul de luptat etc... Grozăviile războiului, ne sînt îm-

fațoșate într'un tablou gingaș, vesel, aproape flusturatec, cu apucări de colan, cu sărutări, etc... Când înaintea mormîntului deschis al unui om, cui-vă din convoiul funebru i-ar veni în gînd să joace cancanul, fie-care ar găsi faptul cu desăvîrșire nemoral ; cînd înse un poet, înaintea mormîntului deschis a zece mii de oameni, cu glas gingaș și vesel începe a ne îndrugă „Isaiea dăntuește“, sîntem gata a găsi că-i foarte moral lucru, sub cuvînt că poetul ne ridică într'o lume impersonală ! Nu-i vorbă, poezia d-lui Alexandri ie frumoasă, tabloul gingaș, versurile curgătoare și armonioase, dar chiar de ar fi executarea acestei poezii de o mie de ori mai artistică, înriurirea iei moralizatoare va fi pentru noi mai mult de cît problematică. Cam acela-și înțeles are și tabloul d-lui Grigorescu, deși în mai mic grad ¹⁾. Să vedem acuma alte lucrări artistice despre războiul Ruso-Turco-Romîn, ale mult talentatului pictor rus *Vereșciaghin*. Și acesta a zugrăvit războiul, dar ce nespusă deosebire ! Tablourile lui sînt un strigăt puternic în potriua măcelurilor între oameni, operele lui artistice ne turbură toată inima, trezesc toată durerea pricinuită de războiu și ațîndu-ne toată inteligența pare că ne zice : „Uitați-vă, oamenilor, ce faceți voi !“ Și ieată cum descrie un corespondent vienez al revistei „Neue Zeit“, tablourile lui Vereșciaghin :

„În „După atac“ vedem un loc unde se dau îngrijiri la rîniți, unde mulțimea rîniților ie atît de mare, în cît nu pot fi toți puși la adăpost. Plouă și rîniții fără apărare înnoată în glod, apă și sînge. Doftorii fac ce pot, surorile de caritate caută pline de milă, cu devotament admirabil, să liniștească suferințele acestor nenorociți ; dar sînt prea mulți. Stau fără îngrijire, fără hrană, părăsiți în voiea chinurilor, în a desnădăjduirei, cei mai mulți cu moartea pe fețe-le oțerite de durere. Chiar înaintea a pus un flăcău frumos și tînăr de tot, cu brațele legate, prin peteci străbate sînge, iear nenorocitul privește așa de trist cu ochii săi sinceri.

¹⁾ „Asaltul Griviței“ expus anul trecut.

„Veresciaghin îl cunoștea, și ne spune în amintirile sale despre răvașele mamei lui, aflate la dînsul, și cari ierau pline de îngrijiri delicate.

„Și acest cîmp acoperit de morți, care în tabloul „Învinși“ se întinde într'o perspectivă fără margini, nu-i oare acela, pe care a căutat o zi întreagă pe frate-său priîntre cadavre ciuntite și goale?

„Zac pe cîmp pustiu între tufari despoiați de frunze și între măcăciîi țepoși.

„Nori grei și groși acopăr ceriul; ploaie deasă cade și vîntul vîjîie peste tufari. Dar cei culcați între spinii nu-i simt pleoscăitul, nu simt nici vîntul rece, care suflă peste trupuri și duce departe mirosul putregiunii.

„Și înaintea șanțului deschis stă un popă în vestminte bogate, murmură rugăciuni și cădește cu tîmie de asupra morților. Cît de adevărat l'a zugrăvit Veresciaghin pe acest popă umilit și mărgenit la minte! Un soldat îl ajută, stă lîngă dînsul, acesta-i reprezentantul tipic al ascultării vorbe. I-a nimerit chipul ca un maestru, și impresia ce face ieste atot puternică“.

Veresciaghin a făcut și sentinela rusească, ieată frumoasa descriere ce ne-o dă acela-și corespondent.

„Aier întunecat, viscol strășnic, sentinela la locu-i singuratec, cu pușca'n mîna, cu gugiul de lîna tras așa de tare pe obrazu-i tînăr, nu i se mai zărese de cît ochii vioi.

„Pe al doilea tablou îl vedem pe tînăr, cum înțepenește, nu mai ieste în stare a face vre o mișcare, cum omătul i s'a suit pînă hăt peste genunchi, dar tot stă locului. Nu se mai poate ținea drept, ci-i îndoit ca o salce, dar stă; deși vîră adîne mînele în mîneci, ține încă după reglement arma la braț. Și-a plecat capul pe piept, gugiul i-l acopere de tot.

„Al treilea tablou ne arată o movilă de omăt,—sentinela'i dedesupt. Se vede vîrful gugiului ici și di'ncolo tîlpile ciubotelor. O mîna iese afară—degetele înțepenite, moarte, țîn cu tărie pușca“¹⁾.

¹⁾ „Die Neue Zeit“, an IV. Ianuarie 1886. Stuttgart.

Acestea sînt operele artistice cari împreună cu „Execuția în India“, „Execuția nihilistilor în Petersburg“ etc... au făcut atît de adîncă impresie în apusul Europei, au lucrat pentru pacea Europeană mai mult de cît „liga de pace“ în ani întregi. Talentul artistului Rus ie mai pe sus de ori-ce îndoială, înse ar fi, credem, o nebunie a-l pune alături cu geniul titanic al lui Rubens. Cu toate acestea, fiind mai pe jos ca talent artistic, operele lui Vereșciaghin sînt superioare în putere moralizatoare și educatoare, tuturor „Venerilor grase și albe“, cel puțin pentru epoca noastră și pentru cele următoare, pîn vor mai fi aceste rele sociale în potriva căror ne ridică marele artist inima și sufletul. Acestea sînt operele artistice. Cînd trecem de la opere la artist, vedem în dată cît de mare dreptate am avut, zicînd că înălțimea morală și ideală a artistului ieste un element de căpetenie pentru producere de lucrări moralizatoare. Ieată cite-vă fapte, cari caracterizază pe Vereșciaghin. Om cu stare, artist cu nume mare, iel de bună voie se duse după armată în Războiul pentru Leasă Gnej poată povesti prin tablouri toate grozăveniile. În armată împreună cu Scobelev mergea la punctele cele mai amenințate, schițele le-a cules, cu un sînge rece de necrezut sub ploaia de glonți. În Giurgiū pentru a vedea bine o luptă de artilerie, s'a băgat într'o corabie, în care ținteau Turcii și care a fost găurită de granate, artistul a scăpat ca prin minune. După războiū, țarul, temîndu-se de întipărirea ce aveau să facă tablourile, a vroit să le cumpere cu un milion de ruble, Vereșciaghin n'a primit acest negoț, ci a plecat în Europa. Cît despre ideile înalte, despre concepțiile sociale la cari a ajuns iel, ne dă dovadă cuvîntarea ce a ținut la expoziția din Buda-Pesta din care se vede limpede că artistul merge înaintea veacului său. De la arta timpurilor nouă să ne depărtăm în vremurile trecute. în vremea înfloririi artei, în țara artelor frumoase. Ieată cum caracterizază Taine pe cel mai mare artist al Italiei, pe Michel-Angelo : „În geniul său și în inima sa a aflat Michel-Angelo aceste tipuri. Pentru a le prinde i-a trebuit suflet de pustnic, de gînditoriu, de razbunătoriu, un suflet furios

și nobil, rătaeit pri'ntre suflete moleșite și stricate, pri'ntre trădări și apăsări, în fața biruinței neînclăturate a tirăniei și nedreptăței, sub ruinele libertății și patriei, iel însu-și fiind amenințat cu moarte, simțind că dacă mai trăea, trăea numai din milă și poate numai pe puțină vreme, nefind în stare a se plecă. a se supune, retras cu totul în această artă prin care în tăcerea robiei sufletu-i mare și desnadăjduirea-i mai vorbeau încă. Ieată ce a scris despre statuea adormită : „Plăcut îmi iese să dorm, și încă mai plăcut să fiu de piatră; Cît timp ține ticăloșia și rușinea, să nu văd nemică, să nu simt nemică iese fericirea mea; nu mă trezi; ah! vorbește încet!“ ¹⁾ Nu-i deci de mierare că sub mîna lui Michel Angelo „Leda“ a ajuns o regină plină de putere, de seriozitate, de energie, de inteligență; iear în ale altora a dat prilej la atîtea tablouri mai mult sau mai puțin pornografice. Cînd trecem în domeniul literar, în domeniul poeziei, teza noastră se arată și mai adevărată și mai ușoară de dovedit; fiind însemnarea bogată trebuie / să ne mîrgenim. Am putea lua drept dovadă pe Byron, Shelley, Victor Hugo, Schiller, Mickiewicz etc, dar toți aceștia pot să pară prea tendențioși și de aceea luăm un poet, care pare mai obiectiv de cît alții, pe genialul Shakespeare. Operile lui Shakespeare au un element educatoriū și moralizatoriū foarte mare. În ce constă moralitatea operilor lui? Shakespeare a analizat pasiunile omenești și ciocnirile între dîsele, a pătruns inima și sufletul omenesc așa că a ramas neîntrecut atît de cei di'nnainte de dînsul cît și de cei ce l'au urmat. Unde iese dar în această lucrare, care pare atît de obiectivă, unde iese elementul moralizatoriū? Da, în adevăr Shakespeare nu pune pe eroii săi să dea pe față convingerile-i morale, nu le pune în gură învățături morale, nu pedepsește anume, din partea sa, pe cei ce-i crede nemorali și nu resplătește virtutea; și dacă făcea asemenea lucru, nu numai că n'ar fi unul din cei mai mari artiști ai lumii, dar chiar n'ar fi artist de feliu. Shakespeare nu ne dă lec-

¹⁾ Philosophie de l'Art. vol. I pag. 34, 35.

ții de morală, dar cu toate acestea operele lui poartă pecetea neștersă a unei înălțimi morale și ideale, a unor sentimente omești, până la cari puținii au ajuns chiar acum trei veacuri după ce a trăit marele artist. Shakespeare nu ne face curs de morală în „Romeo și Julieta“, dar gingășia, iubirea, compătimirea pentru suferința altora, puse de poet în opera sa, ne ațită cu tărie aceleași simțiri. Compătimirea adîncă pe care o simțim noi cătră regele Lear și care ne stringe inima de durere, parcă ne-ar rumpe-o cu cleștele, cînd strigă : „Cordelia, stay a little!“ ori cînd repetă desnădăjduit : „never, never, never, never, never“, această adîncă durere și compătimire iese totuși mai mică de cît cea ce trebuie să o fi simțit însuși artistul zugrăvind-ne pe nefericitul rege. Shakespeare ne deșteaptă sentimentele cele mai înalte, ne ațită cele mai ascunse corzi ale bunătăței, iubirei, compătimirei ; tot o dată ne deșteaptă groază împotriva crimei, dar nu contra criminalilor. Cu o pătrundere genială, uimitoare, marele Shakespeare înțelese, acum trei veacuri, că criminalii sînt oameni anormali, bolnavi, nebuni ; acum trei sute de ani, a înțeles, ori cel puțin a simțit, că merită compătimire mai mult de cît răzbunare, cu marea sa inimă, genialul poet a înțeles că crimele sînt un rod fatal al societăței, al mijlocului, al temperamentului și de aceea a ajuns la concepțiunea morală că criminalii sînt produsul fatal al condițiilor de traiu și că merită compătimire. Iel nu ne spune lămurit acestea, dar le simte și ne face să le simțim și noi. Cînd Macbeth se arată după grozavul omor al regelui Duncan, vedem înaintea noastră un nebun, un om nemicit sufletește. Mîndrul thane de Glanis îndată după omor ca un școlariu fricos întrebă : „N'ai auzit vre un zgomot?“ ¹⁾ Iear toată turbarea sufletului acestui nenorocit o vedem în întrebarea naivă și grozavă tot o dată : „Dar pentru ce n'am putut rosti amin?“ ²⁾.

Și cînd tot chinul conștiinței lui bolnave izbucnește în înfricoșatele cuvinte : „Și acest glas tot strigă prin toată casa : nu mai

¹⁾ „Didst thou not hear a noise?“

²⁾ „But wherefore could not I pronounce amen?“

dormi! Glanis a ucis somnul și ieată de ce Cawdor nu va mai dormi. Macbeth nu va mai dormi¹⁾.

Aceste cuvinte ne îngheață inima, simțim că Glanis în adevăr a omorât somnul și anume somnul său chiar și că Macbeth nu va mai dormi și nu mai știm pe cine să plîngem mai mult pe nefericita jertfă ori pe nefericitul criminal. Cele mai curate sentimente omenestii, cele mai înalte vederi morale, închipuirii morale largi, cari au împlut inima regelui poezilor s'au încorporat în operele lui și aceste opere deșteaptă ca prin farmec într'un șir de generații, ce s'au urmat de atunci până acuma și se vor mai urmă încă, deșteaptă acelea-și simțiri, acelea-și mărețe închipuirii, acelea-și sentimente morale. Ieată puterea educatoare și moralizatoare a operilor lui Shakespeare. Înălțimea morală și ideală a lui Shakespeare însu-și le dă puterea aceasta și în cît va chiar marea lor putere artistică. Aice ieste locul să explicăm în cîte-va cuvinte o frază spusă mai înaintea, că înălțimea morală și ideală a artistului îl va face să poată mai ușor crea o operă mare. În adevăr, acea stare sufletească, ațitarea nervoasă, inspirația într'un cuvînt care ie trebuitoare unui artist va veni mai cu tărie la cel ce va stă la înălțimea morală și ideală a veacului său, de cît la artistul care nu va îndeplini această condiție. Și aice putem lua ca martor pe cel mai mare poet al veacului nostru pe Goethe, citat de Taine : „Pentru a face opere frumoase, zice Taine, singura condiție ieste cea arătata de marele Goethe : „Umpleți-vă mintea și inima, ori cît de largi ar fi, cu ideile și sentimentele veacului vostru, și opere mari veți face“²⁾. Aceste adînci cuvinte le-am putea complectă în modul următoriu : „Umpleți-vă inima și sufletul, cît de largi ar fi iele, cu ideile, simțirile, cu toată moralitatea veacului vostru și opere artistice și moralizatoare veți produce“.

* * *

¹⁾ „Still it cried: sleep no more! to all the house, Glanis hath murder'd sleep, and therefore Cawdor shall sleep no more, Macbeth shall sleep no more“.

²⁾ Philosophie de l'Art, vol. I pag. 123—124.

După ce am dobîndit cîte-vă principii adevărate, ne vom sluji de dînezele pentru a lumina unele din spusele noastre prea puțin dezvoltate în articolele din trecut. Cînd am scris despre dl. Caragiali am zis că opiniile lui conservatoare sînt una din pricinile cari-î scad însemnătatea satirei cari îi vor împiedeca dezvoltarea talentului. Această părere a noastră a fost primită cu neaprobare nu numai de către dl. Maiorescu, dar și de unii din prietenii noștri. Prietenii ne ziceau : „Ce au a face credințele politice ale d-lui Caragiali cu scrierile lui literare ? Căci pentru ori-ce om cu mintea sănătoasă, urmau tei ca și dl. Maiorescu, ieste evident că dacă a-zî artistul ride de liberali mîne poate să ridă de conservatori ; de asemenea și talentul lui poate să se dezvolte cît de mult ; căci n'are nemică de împărțit cu credințele politice“. — Nu știm ce opinie va avea dl. Maiorescu, dar de prietenii noștri sîntem bine încredințați că vor înțelege cît de mult greșeau. Dacă principiile arătate mai sus sînt adevărate, și despre acest fapt nu ne îndoim, deasemenea nu mai poate fi îndoială că am avut dreptate în ~~Nor~~ de la 15 Iunie 1885 al „Contemporanului“. Dacă în opera artistică se reproduce caracterul autorului, dacă înălțimea lui ideală și morală ieste condiția de căpetenie pentru producerea de operi moralizătoare, dacă în sfîrșit pentru a face opere mari se cere să ne umplem mintea și inima cu cele mai mari idei și sentimente ale veacului,... cum pot atunci să fie fără înriurire credințele, idealurile politice și sociale ale artistului, mai ales cînd opera are ca subiect viața politică și socială ? Am mai zice, dacă dl. Caragiali ar fi un lătrătoriu la lună, cum sînt mulți din tinerii noștri poeți ; dacă ar descrie florile din Maiu etc... atunci în adevăr credințele artistului ar avea puțin amestec. Ar fi în cît-va încă de înțeles, dacă subiectul artistului ar fi viața privată, năuntrică a omului, deși chiar atunci am avea multe de zis. Dar cînd scriitorul ne face o satiră mușcătoare împotriva unei întregi epoci sociale, cum ie cea liberale de a-zî,—cînd artistul ride și ne face să ridem împreună cu iel de un stat social întreg, ride și ne face să ridem cu dînsul, deși poate plîngem în ascuns, de o viață politico-socială despre care până și prefectul Tipătescu strigă

plin de desnădăjduire : „Ce lume ! Ce lume“ ! — a spune că în asemenea împrejurări chiar, credințele politice și sociale ale autorului n'au nici o înriurire, înșamnă a spune o absurditate.—„Alt-feliu ne descrie lumea Heine, alt-feliu Hugo, alt-feliu Leopardi“ ne zice dl. Maiorescu !“ Da, așa ieste, cînd se va scrie satira unui strat social întreg, a unei părți din viața politico-socială a unei nații, alt-feliu va scrie-o un conservatoriu religios, alt-feliu un liberal ipocrit, ast-feliu un socialist ateu. Lucrurile de cari va ride, feliul risului, tăria lui, totul va atîrna de feliul scriitorului, de credințele și de idealurile lui politice și sociale. Ni se zice că dl. Caragiali, junimistul, poate să ridă a-zi de liberali, mine de conservatori, poimîne de alții și așa mai încolo ! Dar cum s'a brodit că din toate cîte a scris până acuma dl. Caragiali „Conu Leonida“ a fost satiră contra liberalilor „Scrisoarea pierdută“, contra liberalilor și în sfîrșit „d'ale Carnavalului“ cuprinde bucați silite și tot în contra lor ? O întîmplare, nu-i așa ?

Cît despre înriurirea idealurilor în general și a celor politico-sociale în deosebi asupra feliului operilor unui artist și asupra puterii lor moralizătoare, mi se pare că nu mai încapе îndoeală. Puțin am putea să mai adăogim în această privință la cele zise în articolul nostru din urmă. Pentru ca autoriul să ridă și să ne facă pe noi să ridem, trebuie ca subiectul să deștepte ris mai întăiu într'însul, trebuie să-i pară lui mai întăiu de ris. Cu cît înse va sta artistul mai sus de contemporanii săi, cu atîta va găsi mai mult material pentru ris și cu atîta risul lui va cuprinde un cîmp mai larg, cu atîta va fi mai adînc, va lovi mai tare, va arde în carne vie. Un om cu dezvoltarea ideală a lui Nae Ipingsescu, ori cît de mare talent artistic ar avea, n'ar putea să ne facă să ridem de stratul social al cărui eroi sînt „Inimă rea“, „Zița“ etc.,...n'ar putea pentru că stratul de care vorbim nici n'ar stîrni risul lui Nae Ipingsescu ; asemenea artist ar putea să ne facă să ridem de un strat mai de jos... Acela-și lucru trebuie să spunem și în privința înălțimei morale a autoriului. Cu cît va fi mai mare înălțimea morală de la care observă artistul societatea descrisă cu atîta mai adîncă înriurirea vor avea

scrierile lui cu atîta risul lui (ie vorba de satiră) va lovi mai tare și, mai ales, va lovi tocmai ce trebuie lovit. Aceste toate sînt lucruri, putem zice, comune și ie de mierare numai că se găsească oameni cari nu pot să le înțeleagă. Asemenea ieste foarte lămurit lucru, că satira, în *orî-ce formă artistică* s'ar arată, își lărgeste lucrarea cuprinzînd vieața politică și socială, și atunci ideile antoriului vor jucă un rol foarte însemnat în satiră și dacă vor fi puțin înnalte, lucrarea va pierde foarte mult din înriurirea sa moralizătoare. Și ieată de ce am zis noi că nu se poate ride cu succes de o societate, de vieața ie politico-socială și mai ales că nu-i cu putință un ris cu putere moralizătoare și educătoare cînd artistul are ideile în urmă în loc să le aibă înaintea. Din doi artiști satirici, aflători în împrejurări de alt-feliu de o potrivă, acela va avea înriurire mai mare și educătoare și moralizătoare, și chiar va face opere mai mari, care va avea idealuri sociale mai înnalte. Adevărul ziselor noastre nu poate fi zdruncinat nici într'un chip.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cît de mare ieste rolul idealurilor sociale înnalte în literatură, ne dă dovadă convingătoare toată activitatea grupului junimist. Rugăm pe cetitori să caute tabloul fotografic al cercului junimist de la „Convorbiri Literare“. Ce mai pleiadă de oameni tineri, talentați: poeți, critici, oameni de știință, oameni tineri, energii și mulți chiar cu totul neatîrnați din punctul de vedere material! Cît de mult făgăduia acest mare, strălucit cerc literar pentru dezvoltarea intelectuală, morală și estetică a României! Dar poate n'au fost priitoare împrejurările în cari se află țara, poate iele n'au lăsat pe acest cerc să capete înriurire asupra minților și inimilor? Oh nu, cu totul di'mpotriva. Împrejurările au fost atît de bune, atît de potrivite, cum rar se poate întîmplă în istoria unei nații. A fost după scuturarea jugului influințelor străine, după ridicarea iobăgiei, după introducerea formelor europene, cînd instituțiile cele nouă nu-și arătasera încă arama, cînd toți aveau iluzii mari, cînd prin urmare o lucrare inteligentă putea foarte ușor să deștepte simpatii, entusiasm chiar. De altă parte din punctul

de vedere literar nu ieră făcut mai nemică în țară. Te greu de cîștigat înriurire mare în țara lui Molière, Corneille, Victor Hugo ; dar într'o țară unde în privința literară nu ieră făcut mai nemică, putea căpăta influință și un cerc mai puțin numeros, mai puțin talentat de cît al „Convorbirilor Literare“. Așa dar acest cerc literar ar trebui să aibă nesupus de mare înriurire în țară, judecînd *a priori* ar trebui să dea tonul întregii mișcări literare, ar trebui să aibă mii pe proseliți să producă mulțime de opere însemnate, să fi prins rădăcini în toate unghiurile țerei, să fi făcut educația unei generații întregi. Cît de mult înse se deosebește acest tablou ce ar trebui să fie de ceea ce ieste în adevăr ! Înriurirea „Convorbirilor Literare“ a fost mai mult de cît mică, operele produse, afară de două trei, sînt neînsemnate și în privința cantității și în a calității, scrierile lor ierău greoaie, se adresau la cercurile cele foarte dezvoltate, școală literară n'au înființat, mai toți oamenii talentați din acest cerc literar au părăsit literatura pentru meserii mai mînoase. De unde urmează oare această mare deosebire între ce trebuia să fie și ce ieste în adevăr ? După noi una din pricinile de căpetenie ieste următoare. Pentru a căpăta o înriurire așa de mare cum am zis, ar fi trebuit o activitate energică, plină de jertfe, cuvinte pline de foc cari să meargă drept la inimă, jertfe materiale și toate acestea se puteau face numai în numele unei idei mari, toate se puteau numai cînd cercui însu-și ar fi stat la mare înălțime ideală, cînd prin concepțiunile sale ar fi putut lumină și înnobilă pe concetățeni, numai ast-feliu ar fi putut cîștigă înriurire adîncă și statornică. Pentru a sta înse așa de sus ar fi trebuit idealuri sociale înnalte ; în privința aceasta înse cercul nostru ieră junimist conservatoriu ; luminătorii, dacă nu ierău săraci cu duhul, dar ierău mai săraci în idealuri mărețe de cît chiar concetățenii lor. Ieată una din condițiile de frunte pentru ce influința lor a fost neînsemnată mai ales în comparare cu ceea ce se putea așteptă ; ieată de ce „Convorbirile“ au vegetat 20 de ani, de ce atît de puține opere însemnate s'au produs, de ce mai toți membrii s'au dus din literatură și au ajuns,

cel puțin în mare parte, bugetovori, gheșeftmacheri, agonisitori de avere; iar cel mai sincer, cel mai impresionabil și poate cel mai talentat di'ntre ieii, un poet în toată puterea cuvîntului, care s'a încrezut cu tot sufletul în idealurile retrograde, în idealurile trecutului, acest poet s'a ruinat psihicamente. Da! cu imaginație fierbinte, cu inimă caldă și sinceră s'a afundat Eminescu în idealurile trecutului, în idealurile retrograzilor noștri și... s'a înneecat. Mizeriile și proza vieței de a-zî sfășieau inima simțitoare a poetului, iar mîngîierea de a-și vedea idealurile realizate în viitoriū, mîngîiere care dă putere tuturor caracterelor mari, nu putea s'o aibă poetul pentru că idealurile lui erau „la o mie patru sute“. Iată ce tragedie se petrecea în inima lui Eminescu și de ce a scris:

„Sînt sătul de-așa-vieață... nu sorbind a ieii păhară

Dar mizeria aceasta, proza asta ie amară“,

iar cînd tragedia sufletului său a ajuns la prea mare strășnicie, atunci, atunci:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Dar tot șueră și strigă, scapără și rupt resună

Se împinge tumultuoasă și selbatecă pe strună,

Și în gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit,

Aspru, rece sună cîntul, cel etern neisprăvit....

Unde-s șirurile clare din vieață-mi să le spun?

Ah! organele's sfărmate și maestru ie nebun!“

Nemicirea înriurirei și însemnăței cercului literar al „Convorbirilor Literare“ iese o lecție cu înțeles adînc, o lecție pentru toți cei cari știu a cugetă și mai ales iese lecție instructivă pentru acei cari ar fi vroit să ridice steagul pe care n'a putut să-l ție cereul „Convorbirilor Literare“. Acestor din urmă mai ales le vom repetă totdeauna, ieară-și și ieară-și: „Umpleți-vă inima și sufletul, ori cît de largi ar fi ieie, cu cele mai înnalte sentimente și idealuri, cu cea mai înnalță morală a veacului vostru — și opere însemnate, educătoare și moralizătoare veți produce“.

J. GHEREA

UN METOD NOU DE INDOBITOCIRE

Mari și multe păcate trebuie să mai fi făcut și poporul român pentru că numărul belezelor și năpăștilor de tot felii îi merge crescând! Cetitorii noștri nu se vor fi așteptând să le facem pomelnicul tuturor acestor năpăști, ne-ar trebui volume, vom dezvăli de o cam dată numai una din aceste nenorociri.

De reu de bine, cu chiu cu vai, avem școli pentru copiii poporului, ba chiar se pretinde că învățătorii sătești, crescuți fiind în școli normale și deprinși cu metodele pedagogiei moderne, au darul de a duce generațiile tinere în modul cel mai firesc de la moartea intelectuală morală și estetică la viața cea mai înaltă. Mare rol joacă în acest metod intuiția, aceasta ie varga vrăjită care deschide ușile templului științei. A ajuns un fetiș metoda intuitivă și intuiția. Nu se mai cercetează alt-felii. Face profesorul intuiție? Bun, minunat. Nime înse, cel puțin prin publicitate, n'a arătat ce înțeleg mulți învățători, prin intuiție, n'a cercetat dacă nu cum-vă așa zisele metode intuitive nu-s în stare mai degrabă a sminti mințile cele mai bine alcătuite. Credem că datorica noastră ieste să aducem lumină în chestica aceasta, căci a-zî mîne ne vom trezi cu vre un ministru adine cugetătoriu că va cere desființarea școlilor rurale sub cuvînt că poporul român nu-i încă destul de copt la minte pentru cultura europeană.

Nu voiî luă de pildă vre un biet profesor sătesc, ci mă voiî sluji de scrieri publicate în „Școala rurală“ de la Craiova. Revista fiind redactată de un comitet de învățători, apoi ne protestînd nimene, sîntem în drept a crede că părerile publicate într'insa sînt primite de toți abonații și cetitorii, ce-i va fi avînd. Dacă, din fericire pentru bieții copilași de țeran, învățătorii din Oltenica nu urmează sfaturile ce li se dau în „Școala rurală“, am dori să nu tacă, să nu lese să se scrie asemenea lucruri, putem zice, în numele lor.

Înainte de a merge mai departe cu cercetarea, voiți tipări aice lecția întâia din predarea abecedariului și anume lecția intitulată „*Exerciții intuitive*. 1) *Punctul*. *Lecțiunea I-a*“ publicată de dl. C. Demetrescu la pag. 292 a „Școlii rurale“ din est an. Rugăm înse pe cetitori să aibă răbdare să nu sară bucata următoare, alt-feliu demonstrația noastră n'ar avea temelie puternică.

„După ce învățatorul va fi trecut cu elevii începători prin toate cercurile de intuițiune și după ce va fi învățat pe elevi și mănuierea tablei, va continua :

„Copii ! Până acum v'am spus mai multe istorioare ! Care din voi știie să'mi spună una ? (întrecere în respunsuri). Învățătorul va prefera să spună mai întâi un școlar dintre cei mai slabi în cunoștință și apoi pe unul dintre cei mai inteligenți) Fărte bine copii, sântu mulțumitu, că totu ce v'am spus eu, încă țineți minte și nu ați uitat ! Acum dar, am să vă spun o altă istorioră, și ca s'o învățați și pe acésta, fiți cu băgare de samă și ascultați :

„Unu omu avea unu boș. Elu avea și unu copil. Fiindu că boulu era prea reu, omul ilu ținea în totu-d'-una legatu la esle. Nici-o-dată nu-i da drumu slobodu prin curte. Intr'o di copilulu se jua în apropiere de boș. Tatalu seu vedend'lu, i dise : Dragulu meu copil, să nu te apropii de boș, căci pôte să'ti facă ce-va reu. Copilulu însă n'a ascultat și când tatalu seu nu'lu vedea, elu a luat în mână nisee érbă verde și o dete boulu, ca s'o mance (mânince). Boul a luat érbă cu gura, însă o dată s'a repetit și a lovit cu córnel pe copil. Copilulu a cadutu josu țipându. Când tatalu a auditu tipetele copilulu, a alergatu în fuga acolo. Elu a găsit copilulu trântitu la pământ. Iute 'lu-a ridicatu și l'a dus pe brate în casă. Luându-i sama bine, 'lu-a vedutu, că era reu lovit la piept. Copilulu a zăcutu mai multe săptămâni și abia s'a îndreptat, — însă a remas cu durere în piept. — Iată dar, copii, că „*cine nu ascultă, trebuie să sufere*.”

„Copii ! Cine, diseremă, că avea un boș ? (unu omu avea unu bou). Învățătorul va obișnui pe copii, să răspundă în totu-d'a-

una în propozițiuni. — Voi aveți boi? (noi avem boi). — Câți boi aveți voi G? (noi avem doi boi). — Dar voi S? — Dar voi R? etc. — Omul, despre care vorbirăm, câți boi avea? — (omul, despre care vorbirăm, avea un boi). — Și ce mai avea omul acela? (omul acela mai avea și un copil). — Ce fel era boul, blând sau rău? (boul era rău). — Cum îl ținea legat? (il ținea legat la esle). Pentru ce se lega boii la esle? (diferite răspunsuri). Dar boii nu se lasă și slobozi prin curte? (boii se lasă și slobozi prin curte). — Pentru ce dar, omul acela nu lasa și boul slobodă prin curte? (pentru că boul era rău). — Căr boi se pot lăsa slobozi prin curte? (numai boii cei blânzi). — Un boi rău și slobodă, ce poate face? (el poate să lovească, sau să împungă pe cine-va). — Omul acela, pentru ce dar, putem dice, că ținea boul legat? (pentru că să nu împungă pe cine-va). Toți boii împung? (nu împung toți boii). — Pe cine poate să împungă boii cei rei? (boii cei rei pot să împungă pe ori-cine se apropie de ei). — Pe oameni mai mari, mai bătrâni îi împung boii? (aici explicare de învățator, că și boii vedu pe cine să împungă, adică pe cei cari nu-le inspiră frică și temere). — Pentru ce omul nu lasa copilul, ca să se apropie de boi? (pentru că boul era rău și putea să-l împungă). — A ascultat copilul de învățăturile tatălui său? (copilul n'a ascultat...) — Dar ce a făcut? (a găsit nisea erbă prin curte, a luat-o și a dat-o boului s-o mănince). — Ce a gândit copilul că face cu acesta, bine sau rău? (copilul a gândit că face bine). — Și ce s'a întâmplat? (boul a luat erbă, dar cu cornele a lovit pe copil). Aici morală, că și oamenii cei rei, răsplătesc cu rău binele, ce li se face și că de multe-ori omul vrându să facă bine la alții își face rău lui-și. — Cum se dice, că face boul, când lovesce cu cornele? (întrebare, ca să reese mai bine vorba „împunge“). — Ce a făcut dar boul, copilului? (boul a împuns pe copil). — Ce trebuia să facă copilul, ca să nu-l împungă boul? (Copilul trebuia, să nu se ducă la boi). — I-a disu cine-va, să nu se ducă la bou? (i-a disu tatălui său). — Cu această tatălă a învățat de bine sau de rău pe copil? (tatălă a în-

vețatū de bine pe copilū). — Copilulu a ascultatū de învețaturile tatālū seū? : — (copilulū n'a ascultatū de învețaturile tatālū seū). — Și ce s'a întâmplatū, dacă n'a ascultatū? (dacă n'a ascultatū, lū-a împunsū boulū). Unde, saū în ce parte a corpulu l'a împunsū? (l'a împunsū în pieptū). — Reū, l'a împunsū? (fôrte reū, în cătū copilulū a cădūtū josū). Cine l'ū-a luatū d'acolo? (d'acolo l'a luatū tatālū seū). Ce credeți, i-a părutū reū tatālū, când a vedūtū copilulū împunsū? (i-a părutū fôrte reū. — aici morala). S'a prăpăditū? (nu s'a prăpăditū) — Dar ce a făcutū? (copilulū a zăcutū mai multe sep-tămâni). — I-a trecutū în urmă? — (I-a trecutū, dar a remasū cu durere de pieptū). — Ce trebuia să facă copilulū, ca să nu fi fostū împunsū? (trebuia să asculte de tată-seū). Aici morală, că copii trebuie să asculte de părinți și să nu facă nimicū din cele ce-i o-preseū părinții a nu face, deși copii credū că facū bine. — Așa dar, spunemi tu R., ce facū boii reī? (boii reī împungū). — Cum era boulū omulū? (boulū omulū era reū) Ce a făcutū? (a împunsū copilulū). — Așa dar putemū dice: boulū reū a împunsū copilulū. — *Di tu G. acēsta!* (boulū reū a împunsū copilulū). — *Di și tu V!* — *Și tu M!* și tu — și tu, etc. — *Diceți cu toți (în corū)! — Copii în locū de împunsū, putemū să dicemū și punsū!* Cum mai putemū dice N. în locū de *împunsū*? (în locū de *împunsū* putemū dice *punsū*). *Di și tu B.:* boulū reū a *punsū* copilulū! (boulū reū a *punsū* copilulū). — *Di și tu R!* și tu, și tu, etc. *Diceți cu toți!* Cine a *punsū* pe copilū? (boulū a *punsū* copilulū), — Ce a făcutū copilulū boulū (boulū a *punsū* copilulū). — Cu ce *punge* boulū? (boulū *punge* cu côrnelē). — Cum dă boulū cu côrnelē, când *punge*? (diferite arătări). — *Inchideți mâna drēptă și întindeți douē degete despărțite la vârfū așa....!* Aratați acum cu mâna, cum *punge* boulū! (arătări) — *Tare (iute) punge boulū?* (boulū *punge iute*). — *Totū-d'a-una punge iute?* (nu *punge* totū-d'a-una). — *Când nu punge iute, cum se dice că punge?* (când nu *punge iute*, se dice că *punge încetū*). — *Punge tu V. cu degetile încetū!* — *Punge și tu N.* — *Tu S. punge iute!* — *Pungeți cu toți mai încetū!* — *Pungeți cu toți încetū!* — *Pungeți cu toți mai iute!* *Pungeți în susū!* — *Pun-*

geți în jos! — Pungeți la dreapta! etc. (copii voru punge în aerul mai încet, mai iute, la dreapta, la stânga, etc). — Invețătorul va lua în mâna stângă o hârtie și în mâna dreaptă un creion sau un tioc, apoi se va adresa: Copii, ce am eu în mâna stângă? (D-ta în mâna stângă ai o hârtie). — Dar în mâna dreaptă (În mâna dreaptă ai un creion). — Uitați-vă la mine și să-mi spuneți ce fac eu! — Invețătorul punzând încet hârtia cu creionul, va întreba: Ce am făcut eu copii? (D-ta ai puns hârtia). Boul cu ce punge? (boul punge cu cornele). — Eu cu ce am puns hârtia? (d-ta ai puns, hârtia cu creionul). — Cum am puns, încet sau iute? (d-ta ai puns încet). — S'a rupt hârtia? (nu s'a rupt). — Pentru ce nu s'a rupt? (pentru că ai puns încet). — Luați sama iarăși! — Invețătorul va punge iute făcând să trecă creionul prin hârtie, apoi va întreba: ce am făcut acum băeți? — (acum ai puns hârtia cu creionul). Cum am puns, tare sau încet (ai puns tare). — Și ce s'a întâmplat dacă am puns tare? (s'a rupt hârtia). Vedeți copii, tot așa se întâmplă și când punge boii pe cine-va; dacă îl punge mai încet, nu-i rupe pielea-carnea; iar când îl punge iute-tare, atunci îi rupe pielea și cornul intră în carne; ast-fel că dacă l-o punge în stomac (burtă), aici..., atunci iese mâtele și omul mōre să vă feriți dar de boii cari punz. — Pe copilul omului, despre care vorbirăm 'l a puns tare boul? (nu 'l-a puns tare). — Ce s'ar fi întâmplat dacă 'l pungea tare în piept? (i-ar fi găurit peptul). — Ar fi murit atunci? (da, ar fi murit). — Așa dar cum l'a puns pe copil? (pe copil 'la puns încet). — Acum luați sēma iarăși la mine! Invețătorul va punge iarăși încet hârtia cu creionul și în fața copiilor, ca să vadă tot; apoi va întreba: Ce am făcut acum copii? (ai puns hârtia). — Se cunōce unde am puns? (nu se cunōce). — Invețătorul va muia creionul puțin în cernelă, apoi în fața copiilor va punge încet hârtia, făcând a se cunōce, unde a puns și va întreba: Ce am făcut eu acum copii? (d-ta ai puns hârtia). — Se cunōce unde am puns'o? (da se cunōce) — Câte punsurī am făcut? (ai făcut un puns). — Invețătorul va mai face încă unu, apoi va întreba: acum câte

punse am făcutu cu tôte? — (D-ta ai făcutu douë punse). — Di tu G. acêsta! (d-ta ai făcutu pe hârtie douë punse). — Di și tu R! și tu N. etc. Dîceți cu toți! — Acumî învățatorulî va lua creta și mergîndu la tablă va face unû punsû, apoi va întreba: Ce am făcutu eu aici copii? (D-ta ai făcutu un punsû). — Pe ce am făcutu eu punsû? (D-ta ai făcut punsu pe tablă). — Câte punse suntû pe tablă? (pe tablă este un punsû). — Di tu N. acêsta! (pe tablă este unû punsû). — Di și tu V! — Di și tu G. etc. — Dîceți cu toți! pe tablă este unû punsû. — Copiî, în locû de punsû putemû dîce *puntû*. Așa dară, ce este pe tablă, M? (pe tablă este unû *puntû*) Di și tu T! — Di și tu V. — Dîceți cu toți! (pe tablă este unû *puntû*). Copiî, tablîțele afară! (unu doi). — Tablîțele pe bancă (unu-doi). — Luați condeele! — Faceți fie-care câte unû *puntû* pe tablîțe! — Ce ai făcutu pe tablîța S? (pe tablîța am făcutu unû *puntû*). — Ce ai făcutu pe tablîța V? (pe tablîța am făcutu unû *puntû*) — Dar tu R? — Dar tu I? — etc. Dîceți cu toți! (pe tablîța am făcutu unû *puntû*). — Unde este făcutu, copii, *puntulû* care 'lû-am făcut eu? (*puntulû* este făcut pe tablă). — Di și tu M. acêsta! — Di și tu G! — Și tu R. etc. Dîceți cu toți! (*puntulû* este făcutu pe tablă): — Care este *puntu*, care l'ai făcutu N? (acesta este *puntu*). Care e *puntu*, care l'ai făcutu T? (acesta este *puntu*). — Dar alû teû Ș? — Dar alû teû Z? etc. Dîceți cu toți! (acesta este *puntu*). — Unde este *puntu* făcutu, care l'ai făcutu tu F? (*puntulû* este făcutu pe tablîța). — Unde este *puntu*, car 'lû-ai făcutu tu N? (*puntulû* este făcutu pe tablîța), etc. — Dîceți cu toți! (*puntulû* este făcutu pe tablîța). — Învățatorulî ștergîndu *puntulû* de pe tablă, în privirea scolarilorû, va întreba: Ce am făcutu eu, copii? (D-ta ai ștersû *puntu* de pe tablă). — Di și tu A! — Di și tu B! — Di și tu C! etc. — Dîceți cu toți! (D-ta ai ștersû *puntu* de pe tablă). Ștergeți și voi *puntu* de pe tablîța; — Ce ai făcut I? (eu am ștersû *puntu* de pe tablîța). — Dar tu R. — Dar tu G? — etc. — Dîceți cu toți! (eu am ștersû *puntu* de pe tablîța). — Acum, copii faceți și voi mai multe *punte* pe tablîțe, adică faceți multe, până ce se

va umplea fața acésta a tăbliței! Învețătorulŭ acum pôte să-i lase să facă singurŭ la punte, iar elŭ va continua lecțiunile ce au și elevii sau elevele din cele alte clase. Terminându cu tôte clasele, va examina pe rândŭ tăblițele fie-cărui elevŭ, apoi i va îndemna, să le facă mai bine, mai frumoșe, etc. Pôte să-i oblige, că după prîndŭ (sau a două ȃi) să aducă fie-care mai multe punte făcute pe tăblițe“.

Acuma după ce ați văzut ce pregătiri trebuie pentru a învăța pe copii ce-i *punctul*, să discutăm puțintel.

Înainte de toate nu vedem ce nevoie iese să *dresăm* copiii a respunde în propoziții. Pentru ce la întrebarea : „Cîți boi aveți voi G...?“, nenorocitul să respundă : „Noi avem doi boi“ și nu numai : „doi“ ? Pentru ce pretinde dl. învățătoriu Dumitrescu, și mulți alții cu dînsul, să respundă copiii alt-feliu de cum se vorbește ? Ce nevoie iese să strice limba românească prin cereri pedante ? Va zice poate cine-vă că trebuie să se deprînda copiii a cugeta și a-și arăta cugetările în întregime. Foarte bine, dar puteți îngriji de acest lucru, cînd spun copiii vre o istorioară, ori cînd vă povestesc despre cele ce-au băgat de samă, a casă, la cîmp, în pădure etc ; atunci puteți să-i deprîndeți a căuta cuvinte cari să înfățoseze în tocmai cugetările, etc... Dar să deprîndeți pe copii a respunde mecanicește și în potriva limbei românești cu propoziții, cînd ajunge un cuvînt, mi se pare peste măsură de îndobitocitoriu și de caraghioz lucru.

Pe urmă pentru ce pisază atîta vreme apă în piuă cu istorica boului ? Care-i copilul de la țară care nu știe de a casă că boii cei rei împung, că împung cu coarnele, și în sfîrșit toată polologhica făcută de învățătoriu nu-i curată pierdere de vreme ? Se mai începe să-i pună să respundă în cor ? Pe urmă toată pierderea a ceasta de timp se face pentru ca să știe școlarii *ce se chiamă punct și cum se face* ! Bine, dar oare nu ieră lucrul cel mai firesc să iese dl. profesor crida, să facă pe tabelă un punct și să spuie : semnul acesta se chiamă punct ? Oare n'ar fi putut să facă ast-fă-

liu fie-care copil, de tabelă, pe hîrtie ori pe placă? Dacă trebuie atîta cioroboteală pentru un punct, apoi cît va trebui pentru o literă? Îmi închipui că pentru *o* va trebui altă istorie, poate vr'o poveste cu un băiet neascultătoriu care se va fi suit după ouă de pasere prin copaci și va fi căzut, ori poate va fi și murit. Apoi va fi pus pe băieți să zică în cor: „Vasile a murit pentru un ou“,... și în sfîrșit va fi făcut oul pe tabelă etc.... Dar cu *f* ori cu *a* ce va face? Taină nepătrunsă! Și cu toate acestea nu m'ași miera să-mi spuie cine-vă că unii învățatori fac trei lecții și spun trei povești pentru a pregăti mințile necoapte ale copiilor spre înțelegerea adîncă a lui *f*. Dar nu văd ieși oare că-i lucru de ris? Nu văd că prin ast-feliu de metode intuitive se face cetirea și scrierea etc mai grea de cît cu *az*, *buchi*, *vede*? Cum vor reuși să mai învețe vre o dată pe copii aritmetica, gramatica, geografia, istoria? De unde vor avea timp? Vor ajunge copii moșnegi cu barbă albă și tot nu vor număra peste mie. — Cum vroiti să nu fugă copiii de școală cînd îi năuceți cu asemenea născociri fără rost? Înțeleg să pui pe copii să observeze, pentru a afla lucruri nouă, să le arăți cum apa se preface în aburi și din aburi iear în picături și deci să-i faci să priceapă ce-s nourii, ce-i ploaea etc... Atunci iese copilul din clasă cunoscînd ce-vă mai mult de cît cînd a intrat, dar așa să-l nebunești de cap un ceas pentru a-i rămănea cîștig ee iese *punctul*, cam slabă nădejde să prindă gust la carte.

Să nu creadă care cum-vă că dl. Dimitrescu iese o esecție, vre un proroc propeveduind lumii mijloace nouă de a se lumina, nu, mulțamită ceriului, ca d-sa sînt mulți. Nu de mult am cetit o lecție întreagă despre *colb* ori *pulbere* cum îi zic alții. Un ceas întreg bate un coleg de-ai d-lui Dimitrescu capul băieților pentru a-i face să știe că țerna uscată și sfărmată mărunt se chiamă colb? Uită se vede că tocmai colbul le iese foarte cunoscut copiilor.

Cum că toată metoda intuitivă, cum o pricep mulți de pe la noi, iese o glumă, și mai mult, o minciună, veți vedea din altă pildă. Acești apostoli ai unei intuiții așa de nostime pretind că nu vîră în mintea copiilor nemică neînțeles, că-i face să judece și

așă mai departe toate laudele ce-și fac eu atîta dărnicie. Cum se face dară că unul încearcă a convinge pe copii prin intuiție despre existența lui D-zeu, în clasa întâia? Ce, sînt în stare acești copii să ajungă mergînd de la cunoscut la necunoscut, să se convingă că ieste d-zeu? Mare îndatorire a-ți face teologilor, dîndu-le în mină asemenea dovezi. Dar cum operă apostolul pomenit? A scos o fotografie a d-sale din buzunariu și arătînd'o copiilor i-a întrebat cine-i făcut, lei au respuns că profesorul lor. Bine, zice atunci dascălul, uitați-vă pe părete, ce vedeți acolo? Copiii răspund că o icoană. Profesorul le mai spune că pe icoană ieste portretul lui dumnezeu, care-i în ceriu etc... Ca să arăte ce face d-zeu, a început a întrebă pe copii din clasă: Cine te îngrijește pe tine V? Pe tine G? etc... și după ce a ajuns să afle că de copii îngrijese părinții, a tras încheere: „Vedeți, dragii miei copii, cum îngrijese părinții de voi, așă îngrijește și d-zeu, al cărui portret ieste pe icoană, de toți oamenii“.. Tot ast-feliu a scos încheere și în privința rugăciunilor ce trebuie să se facă lui D-zeu etc...

Ieu întreb numai atîta, ce felu de intuiție ieste aceasta? Nu se ajunge la urma urmei tot la impunerea cutărei sau cutărei credinți? Le spuî copiilor că ieste d-zeu, te cred; le spuî că nu-i, te vor crede de asemenea; le spuî că sînt cai năzdrăvani și zmei cu cîte 7 capete, și te cred; spune-le că nu-s, și te vor crede de asemenea. Facă după cum le zice inima, dar cel puțin n'aibă pretenția că întrebuintază metoda intuitivă.

Unde să mai punem pe urmă greșelele bocăne ce se vîră în mîntea copiilor prin asemenea metode? De pildă după religiea creștină ieste oare în adevăr chipul de pe icoana *Troitei*, portretul lui d-zeu? Bine ieste să-și închipuie copiii pe d-zeu cu barbă albă, ca un om, și cu antereu roș? Pe urmă, întoreîndu-ne la dl. Dimitrescu, bine ieste să bată capul școlarilor că în loc de *împuns* se poate zice și *puns* și apoi în loc de *puns*, *punt*? Ce, au nevoie copiii să-și strice limba, ori să știe etimologia tuturor cuvintelor ce întrebuintază? Și dacă pentru a învăța numele *vrăbiei*, a fost de ajuns să le spuie cine-va că păserelele acelea sînt

vrăbii, oare pentru a-i face să știe ce-i punct acela-și metod nu va fi îndestulătoriu? După noi credem că da.

Despre greșelele ce se fac la noi în numele metodei intuitive vom mai vorbi. Acuma înse ținem să dăm o deslușire pentru ca alt-feliu s'ar putea da articolului nostru un înțeles ce n'am voi să-l aibă. A nume, noi nu învinuim atîta pe învățătorii sătești cari la urma urmei, se năcăjesc și cred că fac bine, ei învinuim pe profesorii lor de pedagogie, pe acei cari i-au împins pe calea aceea. Noi știm că elevii școalelor normale fac exerciții practice în școalele primare sub privegherea profesorilor lor și prin urmare aceea metodă caraghioasă, poreclită intuitiva, li s'a dat din școalele normale și li s'a spus că într'însa se află mîntuirea poporului românesc. Deci în potriua școalelor normale am scris și a nume nu în potriua tuturor, căci cunoaștem, cel puțin una, în care profesorul de pedagogie iese om foarte competent în materia sa și nu credem că sfătnește pe scolari să facă un ceas intuiție asupra colbului, asupra punctului etc... Vroim înse un lucru : să facem pe cei ce practică asemenea metode să se răzgîndească și să cerceteze de n'ar merge mai iute și mai bine școala cu mai puțină intuiție de aceasta ; să aibă deci mai multă încredere în mintea copiilor ce li se încredințază și să nu le dea învățura în doze infinitizmale.

VERAX.

UN POET UKRANIAN ¹⁾

Macmillan's Magazine povestește interesanta viață a lui Taras Șevcenco, pictor și poet rus, puțin cunoscut în occident până acum, de și mormîntul lui la Kaniof, pe malul Niprului ieste pentru toată tinerimea liberală a Rusiei ceea ce Meca și Ierusalimul sînt pentru Mahometani și Creștini.

Născut la 1814 în tîrgușorul Mornița din guvernămîntul Kievului, Șevcenco a murit la 1861 în Petersburg.

Parinții lui ierau niște bieți robi și stăpînul său Engelhardt de origină nemțască. După o copilărie ca vai de iea, ajunse fecior în casă la stăpînul său și învătă singur desemnul, copiind gravurile ori tablourile ce vedea pe păreți. Engelhardt, după ce-și dădă samă de talentul tînarului său slav, își puse în gînd să tragă folos și-l dădă ca ucenic unui zugrav, vrînd să-l puie mai încoale să-i împodobească locuința.

Acest zugrav se nemerise a fi om de samă și înțelegînd că Șevcenco ieră mai pre sus de năzuința stăpînului său îi îngădui lecțiile unui pictor de portrete, Lampi, om cu mare vază în preajma aceluși loc. Dar cu toate că norocul, relativ, înlesnea chemarea sa, Taras Șevcenco se istovea ros de suferință, mahnit de înjositoarea-i poziție de slav, zic așa de amărit în cît în două trei rînduri ieră cît pe ce să se omoare.

Pe la 1832 stăpînul său se statornici în Petersburg și luă cu iel toate slugile sale. Acolo Taras se împrieteni în curînd cu pictorul Socenco, compatriotul său, care-l îndrăgi, îi dădă lecții de aquarelă și-l făcu să se apuce de un adevărat curs de studii generale. Romancierul Grabenco, unul din prietenii lui Socenco îndrăgi și iel pe acest țeranaș așa de talentat. Și amîndoi cătară să-l desrobească. Iei rugară pe Brulof să facă portretul lui Jucovski, unul di'ntre poeții cei mai populari ai Rusiei, și să-l puie

¹⁾ Le Temps.—17 Arpilie 1886.

la lot. Engelhardt se prinse și sclavul său în schimbul celor 2,500 ruble adunate prin această loterie câștigă libertatea. Acestea se petreceau prin 1838. În același an Taras Șevcenco fu numit membru al Academiei de arte.

Un viitoriu mândru se desfășura înaintea-i. Dar două patimi puternice îi stăpâneau simțirea și-și împărțeau zilele sale de avalma cu pictura: dragostea literelor pe de o parte și pe de alta visul unei stări mai bune pentru clasa din care ieșise. Deci în loc să facă portrete iel sericia versuri, versuri a căror adîncă melancolie și intristare strîngea inima tinerimei ruse: „*Kobzar* publicat la 1840, *Haidamak și Hamalia* la anul.

Micul poem ce urmează va putea arăta prin straniea-i și patetica-i simplitate ce feliu de scriitoriu ie Șevcenco: „Aci, trei căi mari pleacă din răsrinteni. Aci, trei frați, trei feți Ukranieni, își luară remas bun și porniră în calea lor. Iei plecau lăsînd în urmă mama lor îmbătrînită. Cel mare și lăsa nevasta, — mijlociul, surioara, — și cel mic, logodnica. Într'un cîmp bătrîna mamă sădi trei frasinii, și soțiea un plop nalt; surioara sădi în vale trei arțari și logodnica un soc roș. Frasinii n'au înflorit, ieară plopul s'a uscat; soeul și arțarii nici că s'au mai prins. Dar nici frați nu s'au mai întors. Acum mama plînge; femeea cu copii tot bocește în jalnieu-i bordei; surioara s'a cernit și pornește să cate pe cei răzlețiți; iear logodnica, ... logodnica zace în mormînt. Truștrei frații ratăcesc, pribegî prin lume și tustrele căile s'au ascuns sub mărăcini“.

Puțin după ce-și publică întaile poezii, Taras Șevcenco călători prin Ukrania și se împrieteni cu cei doi scriitori mai însemnați Kulici și Kostomarof. Această prietenie avu jalnic sfîrșit. Cite-și trei aveau idei înaintate și făcură greșala să le zvonească. Un ukaz împărătesc îi despărți pe veci, țarul Neculai îi surguni în locuri depărtate, Pe lîngă aceasta Taras Șevcenco, fu înrolat ca soldat prost, într'un regiment stătătoriu la Orenburg, tocmai pe hotarul Asiei, și oprit cu tot di'nnadinsul „de a desemna și zugrăvi“. Această izgonire atît de dușmănească ținu zece ani de

zile, de la 1847 până la 1857. Din Orenburg iel fu trimes în Siberia apoi la postul Novopetrosfk, pe marea Caspică. Șevcenco și-a povestit năcazurile și năduful în cîte-vă din poemele sale. Chinul lui de căpitanie ieră că nu putea desemna de cît în ascuns ; iel purtă de obștie un plumb ascuns în ciubotă. Cite o dată înse se întîmplă de dă și peste cîte un ofițeriū mai omenos de cît ceialtăi, care mai închidea ochii și uită de poronca țarului. Turghe- nef, în prefata ce-a făcut pentru ediția scrierilor complete ale lui Șevcenco, publicată în Praga, povestește în această privință o întîmplare foarte frumoasă :

„Un general bun la inimă ca un serjent instructor, aflînd că poetul, în potriva poroncilor îndrăznise să schițeze vre-o două, trei desemnuri găsi cu cale să vestească despre aceasta pe Perofski, comandantul șef al regiunei, și alese ziua lui de primire. Perofski ascultă raportul, apoi aruncă generalului o căutătură rece și-î zise cu glas plin de înțeles : „Mă rog, mă ieartă n'aud de urechea asta, mai spune ce-ai zis“. Generalul înțelese lecticia, trecu din stînga, lui Perofski dar vorbi de altele și uită crima lui Șevcenco. După moartea țarului Neculai poetul trăi mai liniștit, și după cîte-vă luni conteie Teodor Tolstoi făcū să-l grațieze. Dar, cînd Șevcenco fu înștiințat, nu se putū folosi pe dată de libertate, ne-avînd cu ce porni. Iera lipsit cu totul, fu nevoit să steie un amar de vreme la Nijni-Novgorod, unde adună ce-va parale vînzînd la desemnuri. De abiea la 1858 ajunse în Petersburg. După un an merse în Ukrania unde găsi pe soră sa Irina. Și a- cumă ieră așa de nevoies că nu-î putu da de cît o rublă. Vi- sul lui ieră să-și cumpere un bordeiū cu fața spre Nipru. Acesta ieră vis căci de o camdată nici nu ieră de gîndit. Se întoarse deci la Petersburg unde i se dadū locuința în palatul academiei și începū să facă gravuri. Un editoriū scoase o nouă ediție a poeziilor lui : Kobzar, ediția care avu succes strălucit. Taras Șev- cenco voea să se însoare. Dorința lui ieră să iee o țerancă. Nu- s de cît un țeran zicea iel, trebuie să-mi ieu femeie de sama mea. Din nenorocire îi albise capul și poetul părea mai bătrîn de cît

ieră. Doua fete, Șarita și Glukerie pe cari le petise una după alta nu vrură să meargă după dînsul și luară niște văcari de vrîsta lor. Și poate că în felii lor aveau dreptate; dar aste supărări viind una după alta dădură lovitura de moarte lui Taras Șevenco, istovit de greu-i surgun.

La nouă Martie 1861, de ziua nașterii sale primî un vrav de scrisori și depeși de la compatrioții și admirătorii săi din Rusia mică. Adouă zi muri. Remășițele sale îngropate mai întăiu în ținterimul din Smolensk, fură în urmă desmormîntate și strămutate pe malul Niprului după dorința lui Șevenco.

Studentii universității din Kiev și-au făcut fală ducînd pe umere remășițele poetului la veșnicul locaș, care a ajuns Meca tinerietului rus.

С. У. М.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICĂ

Acum cinci ani de zile ieram în Paris. Ne întîmplasem, într'una din zile, vr'o cinci șase Romîni strînși la un loc.—Pri'n-tre noi ieră și tînărul G... licențiat în drept, gata să părăsească Parisul și să se întoarcă pentru tot-deauna în țară; își sfîrșise studiile cu destul succes și trecea de băiet de samă și deștept. Din una în alta începusem a vorbi de arte și mai cu samă de pictură. G. cafe stătea cam într'un colț, cu nasul într'un jurnal, se amestecă și iel în vorbă auzind într'una de Luvru.

— Ha! Luvru? Foarte bune crăvăți. Mi-am cumpărat cinci plastroane cu cîte doi șapte-zeci și cinci. Foarte fine.

Ne uitaram unii la alții, pufnirăm de ris și-i arătarăm gresala ce făcea, luînd magazinul „Luvru“ drept faimosul muzeu. Dar spre mierarea noastră G... remase cam uimit.

— Luvru? Muzeu? Unde?

După o nouă explicație iel făcu :

— Uit'te, nene, plecăm din Paris și de asta nu știeam!

Tablou!

Firește că ast fapt, cu totul exact, deși de necrezut, nu se poate lua de cît ca o rară excepție, totu-și puținii studenți romîni, puținii de tot se interesează mai serios de arte : aproape toți cred că au făcut mare jertfă amintirei lui Rafael, Rubens etc... suind de vre-o două trei ori scările muzeelor și căscînd, de-ți ie jale, înna-intea sumedeniei de capo-d'opere.

Aceasta dovedește cît de superficială, cît de puțin înaintată ieste cultura intelectuală la tinerii noștri bacalaureați, cari în urma studiilor făcute nu simțesc nevoia de-a-și complecta educația prin cercetarea acestei ramuri a producțiunei minței omenesti.

În urma acestora îmi ie oare-și cum să vă mai spun că mai dăună-zi mi s'a întîmplat să dau peste un boieru român, care a lo-cuit îndelung în Iași, a fost în mai multe rînduri prin București ca „representant al nației“ și care nu știea nici cu spetele ca Bu-cureștii și Iașii au cîte o galerie de tablouri și cîte-va statui.

Ie de notat că zicea acestea în urma laudelor nesfîrșite ce făcuse muzeelor din străinătate și indignîndu-se de înapoiata noa-stră stare. Cei ce-l ascultau, ierau cu toții boieri simandicoși, oa-meni care-și dau aere, la fite-ce pas, de cunoscători, știutori de carte și de cîte în stele și în lună!

Te las să judeci, iubite cetitoru dacă nu-ți ie rușine văzînd că se petrec asemenea lucruri în veacul nostru. Păcat de atîția bani, închiși degeaba, în aceste tablouri, pri'ntre cari găsim și lucrări de va-loare.

Pri'nt'r'aceasta cătăm să atragem atenția tuturor asupra fru-moaselor arte, îndemnînd pe fiește-care să tragă folos din puținul cît avem. Nu creadă nime că pictura ie nefolositoare și că nu poate să aibă și iea, ca toate celelalte arte, o menire civilizatoare.

Cît despre noi, vom ținea în curent pe cetitorii noștri cu miș-

careea artistică, multă puțină cât avem, ast-feliu cum am făcut până acum cu cea literară și științifică.

Deci să începem.

* * *

De astă dată vom vorbi de lucrările unui tânăr pictor, care-și urmează studiile la Roma, dl. G. Popovici.

Dl. G. Popovici a căpatat bursă acum doi ani, în urma unui concurs la care prezentase lucrarea sa : „*Dumbrava Roșie*“. Tabloul a ramas muzeului. De atuncia D-sa a trimis din Roma patru bucăți : *O fată goală*, *Un epizod din uciderea celor 40,000 de prunci*, *O copie a unui Rafael* și o înscenare a învechitului subiect : *Uciderea lui Avel*.

Vom începe prin a spune că nu vom cerea nici să mărim valoarea lor artistică, nici să pîngărim talentul, munca sau năzuința tânărului pictor. Vom spune ce vom avea de spus, fără trăgăneli nici ascunsuri.

Dumbrava Roșie, Subiectul tabloului ie luat din poema epică a lui V. Alexandri și ie înscenarea cîntului al V : *Ștefan cel Mare*.

Ștefan, în mijlocul poenei, cu piciorul și mîna dreaptă înainte cuvîntează oștei sale. De la început vom spune că impresia ce simțim ie cu totul slabă. Pictorul n'a reușit să facă din Ștefan o figură impunătoare, nici să ne îmfațoseze entuziasmul ce cuprinde oastea moldovenească într'auzul cuvîntării căpitanului ie. Ceasul la care se petrece scena pare a fi amorțit pe vitejii noștri străbuni, și receala nopței care i a cuprins ne cuprinde și pe noi. Somnul din care nu s'au dezmeticit bine, îngreue și pleoapele noastre. In gruparea cetașilor pictorul n'a reușit să ne deie imaginea mulțimei care foeste ca un roi, după cum zice poetul. La dreapta și la stînga lui Ștefan cîți-va ostași, în fund vr'o două trei barbe, de sigur căpitanii, iar în fund de tot, de după spetele eroului se ivește capul unui călaț de lemn. Pictorul ca ori ce brav român s'a ridicat și iel la glasul vitejese ai marelui Ștefan și cu scut și lance în mîna stă din a dreapta lui Vodă.

La margenile tabloului, cite un oștean, care ne întoarce spatele,

arată șefului lor, unul cotul, altul pumnul; lucru care în zilele noastre le-ar atrage consiliu de războiu și osîndire. Dar pe atuncia se vede că asta nu ieră fapt așa de groznic ori că oștea lui Ștefan, ca toate oștile de strînsură, nu ieră bine desciplinată.

În fund, prînt'r'o rariște de ramuri stufoase se resfață o pat roșie, credeam că sînt :

„...Flăcările triste ce pîlpîie în sate
„Și veselele focuri din lagărul Leșese“.

Dar un tînar elev al scoalei de bele arte ne-a spus cu tot di'nadinsul că știe chiar de la dl. Popovici că pata roșie ie resăritul soarelui. Nu putem de cît să-l credem și să lăsăm mierarea să ne cuprindă. Soarele resărind înnaintea zorilor?!.. La un pas înnaintea lui Ștefan pîlpîie doi tăciuni. Pe de-asupra capetelor, cătră vîrfurile copacilor valuri de fum încenușiesc negreața văzduhului. Ieată tabloul în amănunțimile lui.

Intru cît privește lumina la care zărim această scenă, din două una : Ori tabloul ie luminat numai de cei doi tăciuni, și atuncea nu putem admite că slaba lor flacără deslusește mișcările și chipurile la o depărtare atît de mare; ori trebuie să admitem că soarele resare, lucru în afară de natură, căci cu toții știm că se face ziua cu mult mai înnainte de resăritul soarelui și tot ceriul din tabloul d-lui Popovici ie negru închis. Iear dacă am primî de bună ipoteza că para focului în care se mistuese cei „zece nalți mestecăni“¹⁾, luminează această scenă, atunci tot văzduhul ar trebui să fie aburit de roșata flăcărilor și încins ca de-o aureolă boreală.

Pe lîngă acestea, fie zis în șagă, vedem cîtă luare aminte dă pictorul unei amănunțimi. Unul din ostașii din stînga lui Ștefan, poartă un arc de vînat vrăbiile; deși știm cu toții că arcurile moldovenești ierau cît țî-i omul. Vrut'a oare prînt'r'aceasta, să ne arăte că norodul, țara, se ridică înnarmată cu ce apucase? Asemenea mai descoperim că steagul roș, atît de bîrfît în zilele noastre, flutură în lagărul domnesc, pe vremea lui Ștefan.

¹⁾ De-odată lumina fantast'ic isbucnește
Din zece nalți mestecăni cu fruntea 'nflăcărata.

O fată goală. Dacă Italia iese după cum se zice patria frumusețelor, atunci modelul care a slujit pictorului nu merită nici nu poate să fie o Italiancă. N'ași fi crezut nici odată că o femeie așa de scîrnavă la piele și cu brațul stîng în șurub ar putea fi luată ca model; vād că m'am înșelat.

Copiea de pe Rafael. Ie reproducția unui tablou din galeriile palatului Barberini. Un chip de femeie, veșnica Fornarina a mult admiratului Rafael. Rece și fără vieată, o maica domnului de la Eternitatea.

Epizodul din uciderea celor 40,000 de prunci. Subt o boltă întunecoasă se zărește o ceată de soldați Rîmleni, sulii, spade și un copil străpuns, ridicat de-asupra capetelor. În fața noastră o femeie despletită, goală pân'la brîu, cu ochii înfiorați de spaimă ține un copil în brațe; la spatele ei, lîngă un portal, altă mamă cu alt copil de gît stă nemișcată, ca o stană de piatra; iar în fund prin portal ni se arată un măcel cumplit; femei, oșteni și prunci un feliu de zidiuri și de-asupra tuturor un ceriu sineliu înnălbît de nurași.

Acest tablou lucrat la anul după *Dumbrava roșă*, dovedește un progres vădit. Inscenarea ie mai firească și coloritul mai nuanțat; totu-și greșelele sînt numeroase. Mișcările celor două femei nu sînt destul de răpăzi, nu arată avîntul fugei, al fugei desnădăjduite și pline de spaimă a unor mame ce-și vād copiii în cumpănă de moarte; și chipul cum îi țin în brațe nu arată turbarea nervoasă de care trebuie să fie cuprinse. Dacă ochii femeii di'ntăiu nu ar fi așa de spărieți, pe cît sînt, și n'ar sta în contrast cu liniștea pruncului ce ține la pieptul său nu știu zeu de am fi mișcați cîtu-și de puțin. Vom spune pictorului că pînza în care a învalit copilul ni se pare un anacronism, această pînză samănă a prosop mișos, țesetură cu totul modernă.

Marele cusur al d-lui Popovici ie nesocotința desemnului. Înălțimea femeii ie cu totul desproporționată, lungimea picioarelor de la genunchi în jos ie prea mică față cu trupul. Pictorul însu-și a

băgat de samă, dar de sigur prea târziu, și vroind să ne tragă pe șfară i-a îmfașurat picioarele într'o draperie vișinie ai cărei falduri, căzînd în jos pe scări, înșală ochiul și tăinuesce greșala. Dar aceasta ca ori ce lucru reu, nu se poate dosi la o cercetare amănunțită. Apoi coloarea și cutele draperiei o fac să semene aidoma cu o cortină de teatru.

Uciderea lui Avel. Nu am putea număra zecele de tablouri cari ne îmfașază întâiea crimă. Voiu mărturisî că nici unul nu m'a mulțamit până acuma; veșnic am dat peste o idealizare, un *à peu près* banal. Cu plăcere înse îmi amintesc de încercarea unui tânăr pictor mort înaintea de vreme, tînăr plin de talent care vroiea să expue prin 80, 81 întâiea-i lucrare și care și alesese acest subiect. Scena, în sine, ieră înfiorătoare, leșul lui Avel căzut grămadă cu capul zdrobit de tot, schimbat în boț sîngerat și Cain șezînd pe o piatră cu mînele țapene pe genunchi, ochii tintă la frate-său și gura oțerită de un zîmbet fioros și nebun. Cătîndu-i la chip pricepeai pornirile vrăjmașe, veninul strins și cu și în inima fratelui pizmaș, vedeai întreaga dramă cum a crescut încetul pe încetul până ce a ajuns la această fioroasă dezlegare. Inse nenorocitul pictor, bolnav de mult, istovit de neajunsuri, se stinse înainte de a sfîrși cu totul întâiea-i încercare. Și om plin de glorie murî necunoscut; îl chemă *Georges Hattin*.

Ieră ce-vă cu totul original și cu totul nou. Cain și Avel, amîndoi ierau puternici și mușchii lor de o potrivă de dezvoltăți, doi oameni preistorici. Vedeai că ucigașul își surprinsese fratele pe la spete, îl lovise pe neașteptate și de nădejde; drama se sfîrșise într'o clipă.

Nemie di'ntr'acestea în tabloul d-lui Popovici. În fund un șir de munți să ridică în amfiteatru, iear în față Avel, albicios la pele, ne pirlit de soare și vînt, lăsat a lene și dînd ochii peste cap ne îmfașoază moartea unui om. Cain în picioare, cu mîna stînga la frunte dă să fugă, oare și cum îmfricoșat, mișcat de fapta sa-

Pri'ntre multele greșale ce vom înșira mai jos să spunem de

pe acumă că în episodul de mai sus pictorul a dat o puternică expresie ochiului. Căutătura lui Cain îți vorbește și te lasă gânditoriu.

Piciorul drept al lui Avel, piciorul stîng și călcătura lui Cain sînt foarte rău desemnate. Desemnul, vecinic desemnul ! Ie drept că dl Popovici îngrijește foarte mult coloritul și stăruiește în nuanțarea amănunțită a umbrelor, dar aceasta nu trebuie să absoarbă toată luarea aminte și munca pictorului. Pictorul trebuie să ție samă de-opotrivă de toate celelalte părți, fără concursul cărora nu se poate înjgeba un tablou cu totul desăvârșit.

Vom mai spune d-lui Popovici că afară de iscălitura d-sale, nu vedem strop de roș în tot tabloul. Avel moare lovit în cap, fără să-i fi curs pic de sînge, lucru cu totul de necrezut. Afară de aceasta, lemnul cu care Cain a săvîrșit crima și pe care'l vedem zvîrlit la o parte, ie putred cu totul și nu ne vine a crede că Avel își dă duhul sub lovitura acestui putregaiu.

BCU Cluj / Central* University Library Cluj

Toate cîte le-am spus, nu le-am zis doară cu gînd să descu-răjăm pe tînarul pictor, care de-almintrelea a progresat într'una și care dă dovadă că nu-i lipsește talentul ; le-am spus că să a-tragem luarea aminte cunoscătoare a artistului și atenția, dese ori nedumerită a publicului, bine'nțeleș a puținilor pierde vară cari își mai bat capul cu asemenea nemicuri și secături.

D-lui Popovici îi putem prezice reușite în viitor, dacă va lucra cu stăruință și dacă de la întăile succese, de la întăile laude, nu se va socoti desăvârșit, crezînd că nu mai are nimic de învățat ; cum s'a întîmplat cu mulți artiști romîni, la începutul carierei lor. Zeci de ani de muncă și de stăruință fără samăn trebuie nu-mai decît celor ce-și frămîntă mintea cu ori-ce expresie a artei, acest proteu cu mii de forme.

Y. G. MORȚUN.

CORESPONDENȚĂ

- I. C. Roman.** Cine citește nu caută pe autorii ladinți... Maimult nu.
- Mariu. Bârlad.** Slab proletariu !...
- Em. S. P. Iași.** Cu cea mai mare părere de reu. — Versul destul de bun, dar dezvoltarea subiectului nefirească și adesea pornografică.
- Gr. M.... Iași** Luna înse iese ca și viața
Trece prin mai multe faze.
Cînd vrei să-i simțești dulceața
Atunci i se stinge o rază....
- Și-apoi :
- Timpul cu fantome, ieată a sosit !
Dară mnta nici nu mă jenează ;
Căci gîndirea tristă care mi-a venit
Corpul peste tot mi-l inveninează.
- Gr. de la Neamț.** Nu trimeteți dragei dv. versurile.. o să vadă că imitați cam slab pe A. C. Cuza.

REDAȚIEA.

ERATA

- pag. 6, rîndul al 4-le de jos, în loc de *munții Negeș* să se cetească *munții Negreș*.
- „ 26, rîndul al 16 de sus, în loc de :
- La mine — dar bine că nu spuî minuni
Gură înceștată — Vai ! cîte minciuni
Să se cetească :
- La mine — dar bine că nu spuî minciuni,
Gură înceștată, — vai ! cîte minuni,